

T.C.
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
İlköğretim Anabilim Dalı
Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı

**Ailelerin Fen ve Doğa Etkinlikleri İle İlgili Okuryazarlıklarının Çocukların
Doğacı Zekâ Düzeylerini Etkilemesinin İncelenmesi**

Dilek Derya DENİZ

(Yüksek Lisans Tezi)

Danışman

Doç. Dr. Havise ÇAKMAK GÜLEÇ

Çanakkale

Haziran, 2016

Taahhütname

Sunmuş olduğum “Ailelerin Fen ve Doğa Etkinlikleri ile ilgili Okuryazarlıklarının Çocukların Doğacı Zekâ Düzeylerini Etkilemesinin İncelenmesi” adlı Yüksek Lisans tezi, tarafımdan, bilimsel ahlak ve değerlere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bu kaynaklara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

27.06.2016

Dilek Derya DENİZ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Onay

Dilek Derya DENİZ tarafından hazırlanan çalışma, 27/06/2016 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda jüri tarafından başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Referans No : 10.11.6485.

	Akademik Unvan	Adı SOYADI	İmza
Danışman	Doç.Dr.	Havise ÇAKMAK GÜLEÇ	
Üye	Yrd. Doç. Dr..	Ayşegül ÖZDEMİR TOPALOĞLU	
Üye	Yrd.Doç.Dr.	Sevil YALÇIN	

Tarih: 29.07.2016

İmza:

Doç. Dr. Salih Zeki GENÇ
Akademik Unvan Adı SOYADI

Enstitü Müdürü

Önsöz

Sağlıklı bir kişilik gelişiminin ve sağlıklı duygusal gelişimin temelleri çocukluk dönemine kadar uzanmaktadır. Başarı olarak adlandırılan kavramın sadece akademik bilgi içeriğini kapsamadığı, bunun yanı sıra bireyin kendini tanıma, duygularını tanıma, anlama ve duygularını ifade etme becerileri ile bir bütün olduğu gün geçtikçe önem kazanan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyin dünyaya gelmesiyle birlikte kullanmaya başladığı duyguları zaman içinde önem kazanmakta ve onun dış dünyaya açılan bir penceresi haline gelmektedir. Kişinin kendisi ile dış dünya arasında köprü görevi kuran duygusal beceriler, bu yönleriyle bir araştırma konusu olarak merak uyandırmıştır. Dolayısıyla, bu çalışmada, 60-72 aylık çocukların duygusal becerilerinin, annenin empatik eğilimine ve bazı değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemek amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde araştırmanın problem durumu, önemi, amacı sınırlılıkları ile araştırmanın varsayımlarına yer verilmiştir. İkinci bölümünde kuramsal bilgi ve konu ile ilgili yapılan araştırmalar bulunmaktadır. Araştırmanın üçüncü bölümünde araştırmanın modeli, çalışılan evren ve örneklem grubu, verilerin toplanması, verilerin analizi ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Araştırmanın dördüncü bölümünde bulgu ve yorumlara beşinci bölümünde ise araştırma hakkında tartışma, sonuç ve öneriler bulunmaktadır.

Öncelikle araştırmama canı gönülden katılan, yapılan çalışmayı merak edip, sabırla ve heyecanla katılmayı bekleyen çocuklarımıza, sonrasında çalışmama en önemli katkıyı sağlağan çocuklarımızın ailelerine, çalışmayı yaptığım süre boyunca okulun her türlü imkanından yararlanmamı sağlayan okul personeline, ailelerle gerekli iletişimi sağlayan öğrencilerimizin çok değerli öğretmenlerine; bana ayırdığı zaman, içtenliği ve akademik desteği için tez danışanım Doç. Dr. Havise ÇAKMAK GÜLEÇ'e, akademik bilgisiyle desteklerini esirgemeyen Doç. Dr. Çavuş ŞAHİN'e, Yard. Doç. Dr. Ayşegül ÖZDEMİR TOPALOĞLU'na, tezi planlama aşamasından itibaren önerileri ve akademik bilgisiyle bana

yol gösteren Yard. Doç. Dr. Elif ÖZTÜRK YILMAZTEKİN'e, bu uzun süreçte desteklerini hep hissettiğim değerli arkadaşlarım ve meslektaşlarıma, hayatta hep yanımda olup desteğini benden hiç esirgemeyen canım eşime ve ilham kaynağım biricik oğluma sonsuz teşekkürler.

Çanakkale, 2016

Aynur IŞIK

Özet

60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerilerinin Annelerinin Empatik Eğilimleri ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi

Bu araştırma, 60-72 aylık çocukların duygusal becerilerinin, annelerinin empatik eğilimi, anne-baba-çocuk iletişimi (empati ve sözsüz), anne baba yaşı, anne baba eğitim durumu, ailenin aylık gelir düzeyi, annenin iş durumu, aile yapısı, çocuğun cinsiyeti, kardeş sayısı, doğum sırası, okul öncesi eğitime başlama yaşı, okul türü, okul dışında düzenli olarak görüştüğü oyun arkadaşı bulunma durumu şeklinde belirlenen bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişken olan çocuğun duygusal becerilerine ve bu becerilerin alt boyutlarına (duyguları tanıma, duyguları anlama, duyguları ifade etme) göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesi amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın örneklem grubunu İzmir İli Karabağlar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı bağımsız bir devlet anaokuluna devam eden 60 çocuk ile İzmir İli Konak İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı özel bir anaokuluna devam eden 60 çocuk olmak üzere toplam 120 çocuk oluşturmuştur. Tarama modelinde olan bu çalışmada ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmada Dökmen (1988) tarafından geliştirilen “Empatik Eğilim Ölçeği”, Arabacı (2011) tarafından geliştirilen “Anne Baba Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı (ABCİDA)”, Shultz ve Izard (1998) tarafından geliştirilen, Saltalı, Deniz, Çeliköz ve Arı (2009) tarafından geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılan “Altı Yaş Çocukları İçin Duygusal Becerilerin Değerlendirilmesi Testi” kullanılmıştır.

Altı Yaş Çocuklarının Duygusal Becerilerinin Değerlendirilmesi Testi'nden elde edilen verilerin sonuçlarını analiz etmek amacıyla “İlişkisiz Örneklemeler İçin t Testi”, “Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)” ve “Mann Whitney- U Testi” kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi .05 olarak belirlenmiştir.

Yapılan araştırma sonucunda empatik eğilimi yüksek olan annelerin çocuklarının duygusal becerileri, empatik eğilimi düşük olan annelerin çocuklarının duygusal becerilerine göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Ayrıca, anne-baba-çocuk empati ve sözsüz iletişimi yüksek olan ailelerin çocuklarının duygusal becerileri, anne-baba-çocuk empati ve sözsüz iletişimi düşük olan ailelerin çocuklarına göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Diğer bir sonuçta ise, geniş aileden yaşayan çocuklarının duyguları ifade etme boyutunda çekirdek aileden yaşayan çocuklara göre daha başarılı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma için belirlenen diğer değişkenlerin çocukların duygusal becerilerinde anlamlı bir fark oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anne Baba Çocuk İletişimi, Duygusal Beceriler, Empati

Abstract

Investigation of the emotional skills 60-72 month children in terms of their mothers' empathetic tendencies and some other variables

This research was conducted to investigate empathic tendency of mother, parent-child communication. In addition to this research also, effect of some independent variables like mother's empathic tendency, parent-child communication (empathy and nonverbal), parents age, parents' education level, monthly family income, the mother's employment status, family structure, child's gender, number of siblings, birth order, starting of pre-school education age, type of school, as the state of regularly interviewed school playmate at outside to child's emotional skills and its subscales which are the dependent variable (recognizing, understanding and expression of emotions) were investigated to examine the relationship between dependent and independent variables and evaluation of relations with some variables of emotional skills of children who are 60-72 Months.

The sample group of the study contained a total of 120 children with 60 children ongoing to an independent state kindergarten which is dependent on Karabaglar of Izmir Province and 60 children with a private kindergarten which is dependent on Konak of Izmir Province. In this research which is survey model, relational survey model was used.

This form consist of "Empathic Tendency Scale" developed by Dokmen (1988), "Communication of Parent Children Assessment Tool (ABÇİDA)" developed by Arabaci (2011), developed by Shultz and Izard (1998), "Assessment of Children's Emotion Skills-ACES" for under six years old children reliability and validity studies done by Saltalı, Deniz, Celikoz and Ari (2009).

"Independent Samples t Test", "Mann Whitney- U Test" and "One-way variance analysis (ANOVA)" were used to analyse results which is obtained evolution test of emotional skills of children for under 6 years old. The significance level was set at .05.

As a result of the research concluded that the emotional skills of the children whose mothers have an higher empathy level are found to be much higher than those whose mothers have a lower empathy level. Also, the children whose parents have a higher mother-father-child empathy and non-verbal communication skills are found to be at a significantly higher emotional skill level than those whose parents have a lower mother-father-children empathy and non-verbal communication skills. Another result is that children who live in a larger family are found to be much more able to express their emotions than others with a small family. The other variables chosen for the study have been found to have no significant effect on emotional skills of children.

Key Words: Emotion Skills, Empathy, Parents and Child Communication

İçindekiler

Onay	i
Önsöz	ii
Özet	iv
Abstract	vi
İçindekiler	viii
Tablolar Listesi	xi
Şekiller Listesi	xv
Kısaltmalar	xvi
Bölüm I.....	1
Giriş	1
Problem durumu.....	1
Araştırmanın amacı ve alt amaçlar.....	4
Araştırmanın önemi	5
Varsayımlar	7
Sınırlılıklar	7
Tanımlar	8
Bölüm II	9
Kuramsal Çerçeve Ve İlgili Araştırmalar	9
Duygunun tanımı ve önemi.....	9
Duygusal gelişim	11
0-2 Yaşlarında duygusal gelişim.....	13
3-4 Yaşlarında duygusal gelişim.....	17
5-6 Yaşlarında duygusal gelişim.....	18
Duygusal becerilerin gelişimi	21
Duyguları tanıma becerisi	21
Duyguları anlama becerisi	24
Duyguları ifade etme becerisi	25
Duygusal becerilerin gelişimini etkileyen faktörler.....	27
Ailenin rolü	27
Akran rolü	28
Öğretmenlerin rolü.....	29
Okul öncesi eğitimin rolü.....	30

Sosyo-ekonomik düzey	30
Cinsiyet	31
Empatinin tanımı ve önemi	32
Çocuklarda empatinin gelişimi	34
Empatinin bileşenleri	35
Algısal (Fiziksel) empati	35
Bilişsel empati	35
Duygusal empati	36
Bildirim bileşeni	36
Aşamalı empati sınıflaması	36
Aile iletişimde empati ve duygusal gelişim	39
İletişim ve tanımı	40
İletişim türleri	41
Sözlü iletişim	41
Sözsüz iletişim	42
Göz kontağı	42
Yüz ifadeleri	43
Bedenin durumu	44
Fiziksel çevre	44
İlgili yayın ve araştırmalar	44
Bölüm III	59
Yöntem	59
Araştırma modeli	59
Evren ve örnekleme	59
Verilerin toplanması	63
Veri toplama araçları	64
Aile bilgi formu	64
Empatik eğilim ölçeği	64
Altı yaş çocukları için duygusal becerilerin değerlendirilmesi testi (Assessment of Children's Emotion Skills-ACES)	65
Anne-baba-çocuk iletişimini değerlendirme aracı	66
Verilerin analizi	68
Bölüm IV	71
Bulgular ve Yorum	71

Bölüm V	112
Tartışma, Sonuç ve Öneriler	112
Tartışma	112
Sonuç.....	126
Öneriler	129
Uygulayıcılara yönelik öneriler	129
Araştırmacılara yönelik öneriler	130
Kaynakça.....	132
Ekler.....	148
Ek A: Aile Bilgi Formu	149
Ek B: Empatik Eğilim Ölçeği (EEÖ)	153
Ek C: Altı Yaş Çocukları İçin Duygusal Becerilerin Değerlendirilmesi Testi.....	154
Ek D: İzin Belgesi.....	156

Tablolar Listesi

Tablo No	Başlık	Sayfa
Tablo 1	Frekans ve Yüzde Dağılımları	61
Tablo 2	Annenin Empatik Eğilimine Göre Çocukların Duygusal Beceri Alt Boyutlarına (Duyguları tanıma- anlama- ifade etme becerileri puan ortalamaları) ve Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin t Testi Sonuçları	71
Tablo 3	ABCİDA Empati İletişimi Alt Boyutuna Göre Çocukların Duygusal Beceri Alt Boyutlarına (Duyguları tanıma- anlama- ifade etme becerileri puan ortalamaları) ve Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin t Testi Sonuçları	73
Tablo 4	ABCİDA Sözsüz İletişim Alt Boyutuna Göre Çocukların Duygusal Beceri Alt Boyutlarına (Duyguları tanıma- anlama- ifade etme becerileri puan ortalamaları) ve Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin t Testi Sonuçları	76
Tablo 5	Cinsiyete Göre Çocukların Duygusal Beceri Alt Boyutlarına (Duyguları tanıma- anlama- ifade etme becerileri puan ortalamaları) ve Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin t Testi Sonuçları	78
Tablo 6	Kardeş Sayısına Göre Çocukların Duygusal Beceri Alt Boyutlarına (Duyguları tanıma- anlama- ifade etme becerileri puan ortalamaları) ve Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin t Testi Sonuçları	79
Tablo 7	Doğum Sırasına Göre Çocukların Duygusal Beceri Alt Boyutlarına (Duyguları tanıma- anlama- ifade etme becerileri puan ortalamaları) ve Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin t Testi Sonuçları	81
Tablo 8	Okul Öncesi Eğitime Başlama Yaşına Göre Çocukların Duyguları Tanıma Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları	82

Tablo 9	Okul Öncesi Eğitime Başlama Yaşına Göre Çocukların Duyguları Anlama Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları	83
Tablo 10	Okul Öncesi Eğitime Başlama Yaşına Göre Çocukların Duyguları İfade Etme Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları	84
Tablo 11	Okul Öncesi Eğitime Başlama Yaşına Göre Çocukların Duygusal Becerileri Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları	85
Tablo 12	Devam Ettiği Okul Türüne Göre Çocukların Duygusal Beceri Alt Boyutlarına (Duyguları tanıma- anlama- ifade etme becerileri puan ortalamaları) ve Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin t Testi Sonuçları	86
Tablo 13	Okul Dışında Düzenli Olarak Görüştüğü Oyun Arkadaşı/Arkadaşları Bulunma Durumuna Göre Çocukların Duygusal Becerileri Alt Boyutlarına (Duyguları tanıma- anlama- ifade etme becerileri puan ortalamaları) ve Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları	87
Tablo 14	Annenin Yaşına Göre Çocukların Duyguları Tanıma Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları	89
Tablo 15	Annenin Yaşına Göre Çocukların Duyguları Anlama Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları	90
Tablo 16	Annenin Yaşına Göre Çocukların Duyguları İfade Etme Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları	91
Tablo 17	Annenin Yaşına Göre Çocukların Duygusal Becerileri Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları	92

Tablo 18	Babanın Yaşına Göre Çocukların Duyguları Tanıma Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları	93
Tablo 19	Babanın Yaşına Göre Çocukların Duyguları Anlama Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları	94
Tablo 20	Babanın Yaşına Göre Çocukların Duyguları İfade Etme Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları	95
Tablo 21	Babanın Yaşına Göre Çocukların Duygusal Becerileri Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları	96
Tablo 22	Annenin Eğitim Durumuna Göre Çocukların Duyguları Tanıma Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları	97
Tablo 23	Annenin Eğitim Durumuna Göre Çocukların Duyguları Anlama Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları	98
Tablo 24	Annenin Eğitim Durumuna Göre Çocukların Duyguları İfade Etme Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları	99
Tablo 25	Annenin Eğitim Durumuna Göre Çocukların Duygusal Becerileri Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları	100
Tablo 26	Babanın Eğitim Durumuna Göre Çocukların Duyguları Tanıma Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları	101
Tablo 27	Babanın Eğitim Durumuna Göre Çocukların Duyguları Anlama Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları	102

Tablo 28	Babanın Eğitim Durumuna Göre Çocukların Duyguları İfade Etme Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları	103
Tablo 29	Babanın Eğitim Durumuna Göre Çocukların Duygusal Becerileri Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları	104
Tablo 30	Ailenin Aylık Gelir Düzeyine Göre Çocukların Duyguları Tanıma Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları	105
Tablo 31	Ailenin Aylık Gelir Düzeyine Göre Çocukların Duyguları Anlama Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları	106
Tablo 32	Ailenin Aylık Gelir Düzeyine Göre Çocukların Duyguları İfade Etme Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları	107
Tablo 33	Ailenin Aylık Gelir Düzeyine Göre Çocukların Duygusal Becerileri Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları	108
Tablo 34	Annenin İş Durumuna Çocukların Duygusal Beceri Alt Boyutlarına (Duyguları tanıma- anlama- ifade etme becerileri puan ortalamaları) ve Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin t Testi Sonuçları	109
Tablo 35	Aile Yapısına Göre Çocukların Duygusal Beceri Alt Boyutlarına (Duyguları tanıma- anlama- ifade etme becerileri puan ortalamaları) ve Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları	110

Şekiller Listesi

Şekil No	Başlık	Sayfa
Şekil 1	Duygunun Oluşumu	10
Şekil 2	Aşamalı Empati Sınıflaması	37

Kısaltmalar

- ABÇİDA** : Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı
- ACES** : Altı Yaş Çocukları İçin Duygusal Becerilerin Değerlendirilmesi Testi
- EEÖ** : Empatik Eğilim Ölçeği

Bölüm I

Giriş

Problem durumu

İnsanlar dünyaya ilk geldiklerinde duyguları ile toplumda yer alan sosyal bir varlıktırlar. İlk ağlamalar, ilk heyecanlar, ilk şaşkınlıklar, kızgınlık ve mutluluklar gelişim sürecinin her aşamasında insanın duygularıyla var olduğunun ilk işaretleridir. Aile duyguların oluşması ve şekillenmesinde önemli bir yer tutar. Çocuklarıyla etkili iletişim kuran, onların duygu, düşünce, istek ve gereksinimlerine önem veren, gün içindeki yaşantılarına karşı ilgi duyan, başarılarını takdir eden ve olumsuz duygularının üstesinden gelmesi için çocuğuna destek olan aileler çocuğun duygusal gelişimini olumlu yönde etkilerler. Özellikle ilk yıllardaki bebek ve anne arasındaki duygusal bağlanma çocukların duygusal gelişimi açısından önem arz etmektedir. İlerleyen aşamalarda anne ile çocuk arasında sağlanan iletişim, iletişimin en yoğun olarak yaşandığı anne çocuk arasındaki bağ, duygusal temellerin başlangıcıdır. Anne ile çocuk arasındaki iletişim, iletişimin türü çocuğun sağlıklı duygusal gelişiminin sağlanması için büyük önem taşımaktadır. Anne ile çocuk arasında gelişen sözsüz iletişim çocuğun kendini güvende hissetmesini sağlar. Çocuğun ağlamasındaki tonlamanın bile bir anlamı olduğu ve annenin bunun ne anlama geldiğini algıladığı düşünülmektedir. Dünyaya henüz yeni gelmiş bir bebek için bile annesiyle arasındaki etkileşimin bu kadar anlamlı olması iletişim kavramının önemini hayatın başlangıcından itibaren çok önemli kılmaktadır.

Cüceloğlu (1993) iletişimi kişiler arasında yer alan düşünce, duygu ya da bilgilerin her türlü yolla diğer kişilere aktarılması olarak tanımlamıştır. İletişim için duygulara, duyguların ifade edilmesi için iletme ihtiyaç duyulması, bu iki kavramın birbirini

tamamlayan kavramlar olduğunun bir göstergesidir. İletişimin var olduğunu söylemek için duygu ve düşüncenin paylaşılıyor olması gerekmektedir. Duygu ve düşüncelerin paylaşılması yolu ile birey sosyal yaşamın bir parçası haline almaktadır.

Izard (1992) psikolojide duygusal deneyimlerin ve duygusal davranışların tanımlanmasının oldukça güç olduğunu ve bu yüzden duygu kavramının tartışılmaya devam edilen bir kavram olduğunu ifade etmiştir. “Duygu bireylerin mutluluk, kızgınlık, korku gibi temel hislerini içeren genel bir ifade şeklidir” (Salovey, Detweiler, Steward ve Bedell, 2001). Duygusal gelişim bireyin iç dünyasına etki eden ve ya içinden gelen duyguların bireye hoş gelip gelmeme halidir. İnsan az ya da çok bazı duygulanımlar yaşar. Gelişim ve psikoloji alanında yapılan pek çok bilimsel çalışma göstermektedir ki duyguların temelleri yaşamın ilk yıllarında atılmaktadır (Shields, Dickstein, Seifer, Guisti, Magee ve Spritz, 2001).

Okul öncesi dönemdeki çocuklar yetişkinlerde olduğu gibi, duygularını olumlu ve olumsuz şeklinde birbirinden ayırt edebilir (Russell ve Ridgeway, 1983). 48. ve 60. aylardaki çocuklara duygularla ilgili bir ifade (çizim, resim, fotoğraf) gösterildiğinde mutlu üzgün ve kızgın duygusal yüz ifadelerini tanımakta ve isimlendirebilmektedirler (Camras ve Allison, 1985; Carlson, Felleman ve Masters, 1983; Denham, 1986). Duygusal becerilerin alt boyutlarında yer alan duyguları tanıma becerisi duygusal yüz ifadelerini ve ifadedeki anlamları değerlendirerek karşıdaki bireyin hissettiği duyguyu fark edebilme yeteneğidir. Okul öncesi dönem boyunca çocukların duyguları tanıma becerisi geliştikçe olayların yaratacağı duyguları anlama becerisi de gelişmeye başlar (Gallese, 2003).

Duyguları anlama ile ilgili modellerden biri olan Mayer ve Salovey’in (1997) duygusal zekâ modelindedeki duyguların algılanması ve ifade edilmesi temel beceriler arasında ilk sırada yer almaktadır. İkinci en önemli temel beceri ise farklı duygular arasındaki ilişkileri tanıma, duyguların içeriğini ve karmaşık duyguları anlama gibi becerileri içeren duyguları anlama becerisidir. Duyguları tanıma ve isimlendirmenin yanı sıra duyguları anlamamanın bir

diğer boyutu da çocukların durumsal duygu bilgisinden yararlanarak oluşturdukları duygusal bakış açısıdır. Duygusal zekâ modelinde Mayer ve Salovey'e (1997) göre çocuklar, sosyal çevre tarafından uyarıldıkça başkalarının duygularını anlama ve empati becerisi gelişir.

“Empati ise bir iletişim becerisidir” (Egan, 1990). Yaşam boyu sahip olduğumuz pek çok rolde (anne, baba, öğretmen vb.) yaşadığımız pek çok etkinlik ve an içerisinde empati kurulabilmektedir. Empati temel olarak anlamak ve anlaşılma ile kurulabilir. Anlaşıldığını düşünen kişi ise mutlu olur. Mutlu olan birey de kendisiyle empati kuran kişilerle olumlu bir iletişime geçer. Kısaca empatik anlayış, yaşamın her alanında iletişimi kolaylaştırır. Böylece kişiler arası ilişkilerin sağlıklı olması sağlıklı iletişim kurabilen toplumların gelişmesini sağlar (Dökmen, 2003). Goleman'a göre (2000) göre ise empatinin kökeni öz bilinçtir. Yani kişinin bir başkasının duygularını anlayıp empati kurabilmesi için öncelikle kendi duygularını anlaması gerekmektedir.

Empatinin öncülleri arasında en sık tekrarlanan değişkenler anne-baba tutum ve yaklaşımlarının çocukların empatik eğilim ve davranışları üzerindeki etkisidir. Anne-baba ve çocuk ilişkileri çocuğun kişiliğini belirleyen fiziksel bakım, duygusal destek, eğitim gibi etkileşim alanlarını kapsar. Bu etkileşim sürecine anne baba kendi değer, tutum ve kişilik özelliklerini de yansıtır, dolayısıyla çocuğun kişilik gelişiminde anne babanın kişiliğinin anahtar rolü vardır. Konuyla ilgili deneysel çalışmalar anne babadaki tutum ve empatik eğilimlerin çocukla ilgili şu konularda önemli gelişme sağladığını göstermektedir (Çelik, 2014).

- Empatik beceri düzeyi yüksek olan anne babaların, çocuklarının da empati becerileri yüksek olmaktadır (Oğuz ve Akyol, 2008).
- Annenin empatik becerisiyle çocuğun özsaygısı arasında olumlu bir bağlantı vardır (Körükçü, 2004).

• Çocukluğunda kendisiyle zaman geçiren, çocuğun duygularını önemseyen ve çocuğuna değer verdiğini gösteren anne babaların çocuklarının duygusal empati becerileri yüksektir (Mehrebian ve Epstein 1972).

“Çocuğun bütün gelişim alanları için kritik dönem vardır. Çocuklara duygusal becerilerin kazandırılması için kritik ve uygun dönem okul öncesi dönemidir” (Denham ve Weissberg, 2003). Bu dönemde çocuğun duygusal becerilerinin duyguları tanıma, anlama ve ifade etme becerileri yönünden incelenmesi; duygusal becerilere etki eden faktörlerin belirlenmesi, çocuklar arasında duygusal beceri farklılıklarının temellerinin araştırılması anne-baba-çocuk arasında gelişen empatik ve sözsüz iletişimin çocuğun duygusal becerileriyle ilişkisinin incelenmesi, çocuğun duygusal becerilerinin geliştirilmesinde önemli bir yer tutacağı düşünülmektedir. Bu nedenle yapılan bu çalışmada, okul öncesi eğitimi alan 60-72 aylık çocukların duygusal becerilerinin annenin empatik eğilimi ve bazı değişkenlerle ilişkisi var mıdır? sorusuna cevap aranacaktır.

Araştırmanın amacı ve alt amaçlar

Bu araştırmanın genel amacı; Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerilerinin Annenin Empatik Eğilimi, Anne Baba Çocuk İletişimi ve Bazı Değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesidir. Bu amaç kapsamında çalışmada şu sorulara cevap aranacaktır:

Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri (Duyguları Tanıma, Duyguları Anlama ve Duyguları İfade Etme Becerileri);

- 1- Annelerinin empatik eğilimine göre farklılaşmakta mıdır?
- 2- Anne- baba- çocuk arasındaki empati iletişime göre farklılaşmakta mıdır?
- 3- Anne-baba-çocuk arasındaki sözsüz iletişime göre farklılaşmakta mıdır?
- 4- Cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
- 5- Kardeş sayısına göre farklılaşmakta mıdır?

- 6- Doğum sırasına göre farklılaşmakta mıdır?
- 7- Okul öncesi eğitime başlama yaşına göre farklılaşmakta mıdır?
- 8- Devam ettiği okul türüne göre farklılaşmakta mıdır?
- 9- Okul dışında düzenli olarak görüştüğü oyun arkadaşı/ arkadaşlarının bulunma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
- 10- Anne ve babanın yaşına göre farklılaşmakta mıdır?
- 11- Anne ve babanın eğitim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
- 12- Ailenin aylık gelir düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
- 13- Annelerinin iş durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
- 14- Aile yapısına göre farklılaşmakta mıdır?

Araştırmanın önemi

Okul öncesi dönem çocuklarda bilişsel, sosyal, toplumsal gelişimin, kişiler arası iletişim becerilerinin, duygusal becerilerin en hızlı ilerlediği dönem olarak bilinmektedir. Doğduğu andan itibaren sosyal duygusal bir varlık olan çocuğun duygularla ilk tanıştığı kurum ailesidir. Dolayısıyla anne baba çocuk iletişiminin çocuğun duyguları tanıma, anlama ve ifade etme becerileri üzerindeki etkisi yadsınamaz bir gerçektir.

Anne baba çocuk iletişiminin pek çok iletişim yolu ile olumlu ve sağlıklı olarak gerçekleştirildiği ailelerde çocuk duygularının farkında olacaktır ve var olan duygusal potansiyelini insanlarla iletişimde olumlu duygusal ifade şeklinde yansıtabilecektir. Anne ve çocuk arasındaki iletişimin önemi ve farklı boyutları pek çok araştırma ile ifade edilmiştir. Bu iletişimin geliştirilmesi için annenin başkalarının duygularını fark edip empati kurabilme yeteneğinin önemli olduğu düşüncesi ile annenin empatik eğiliminin çocuğun duygusal olarak kendini anlama, tanıma ve ifade etme becerilerinde önemli bir rolü olduğu düşünülmektedir. Anne çocuğun ihtiyaçlarına cevap veren, onu koruyan ve sıkıntılarının giderilmesine yardımcı olan kişidir. Anne empatik becerisindeki başarısı ile çocuğun duygularının farkına varıp

çocuktan gelen işaretleri doğru bir şekilde yorumlar. Empatik yaklaşım sayesinde hem anne hem de çocuk duygularını algılar, adlandırır, tanımlar ve karşı tarafa yansıtır. Bu yüzden kendisinin ve başkalarının duygularını anlama becerisi ile empatik olarak değerlendirilen anne, çocuğuna karşı tutumunda bu becerisinden yararlanacak ve çocuğun duygusal becerilerini kazanma sürecinde ona rehber olacaktır.

Çocuğun duygusal gelişiminin okul öncesi yıllarda önemli bir ilerleme kaydettiği düşüncesinden yola çıkarak, okul öncesi eğitiminin pek çok alanda olduğu gibi duygusal becerilerde de olumlu ilerleme sağlayacağı beklenmektedir. Fakat okul öncesi eğitimi alan yaklaşık aynı yaş aralığındaki çocuklarda bile çocuğun kendinden kaynaklı, ailesinden kaynaklı ve çevresel faktörlere bağlı olarak duygusal becerilerin aynı gelişim seviyesinde ilerlemediği bilinmektedir.

Çocuğun okul öncesi eğitime başlama sürecinde duygusal gelişimin en iyi şekilde değerlendirilmesi gerektiği çünkü bu değerlendirmenin çocukla yapılacak çalışmaları planlarken eğitimciye çok önemli bir rehber olacağı düşünülmektedir. Bu gerekçeler doğrultusunda, okul öncesi dönem çocuklarında duygusal becerileri farklılaştıran nedenler anne-baba-çocuk arasındaki sözsüz ve empatik iletişimin duygusal beceriler üzerinde yaratacağı etkiler, annenin empatik eğiliminin çocuğun duygusal becerilerine etkisinin incelenmesi düşünülen bu çalışma özellikle literatürde bu alana yönelik yeterli sayıda çalışma olmaması, var olan çalışmalarda psiko-sosyal gelişim ve tek başına sosyal gelişim alanlarında çok sık araştırmaya rastlanmasına karşın, okul öncesi dönemde duygusal gelişim konusunun ayrı bir başlık altında incelendiği çalışmaların oldukça yetersiz olduğu düşüncelerinden yola çıkarak hazırlanmıştır. Çalışmada; Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerilerinin Annenin Empatik Eğilimi ve Bazı Değişkenler (anne-baba çocuk iletişimi, cinsiyet, okuduğu okul türü, kardeş sayısı, doğum sırası vb.) açısından İncelenmesi planlanmıştır.

Varsayımlar

Bu araştırmada;

- 1.Okul Öncesi Eğitimi alan 60-72 aylık çocukların duygusal beceri (duyguları tanıma, anlama, ifade etme) puanlarının belirlenmesinde Shultz ve Izard (1998) tarafından geliştirilen Durmuşoğlu Saltalı, Deniz, Çeliköz ve Arı (2009) tarafından geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan Altı Yaş Çocukları İçin Duygusal Becerilerin Değerlendirilmesi Testi (Assessment of Children's Emotion Skills-ACES)'nin yeterli olduğu varsayılmaktadır.
- 2.Araştırmacının çocuklara sorduğu sorulara (uyaranlara) verilen tepkileri değerlendirmede yeterli olduğu varsayılmaktadır
- 3.Ailelere uygulanan ABCİDA (Anne Baba Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı)'nın ve annelere uygulanan Empatik Eğilim Ölçeğinin içtenlikle doldurulduğu varsayılmaktadır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma;

- 1.İzmir ili Karabağlar ilçesi Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı bağımsız Karabağlar anaokulu ile Konak ilçesine bağlı Özel Fatih Koleji anaokulu ile,
- 2.2015-2016 eğitim-öğretim yılında okul öncesi eğitime devam eden 60-72 aylık çocuklarla
- 3.Çalışma için belirlenen amaçlarla,
- 4.Araştırma sonuçları için kullanılan istatistiksel yöntemlerle,
- 5.Örnekleme oluşturan 60-72 aylık çocuklara uygulanan Altı Yaş Çocukları İçin Duygusal Becerilerin Değerlendirilmesi Testi ile,
- 6.Örnekleme oluşturan çocukların ailelerine uygulanan ABCİDA'nın sözsüz iletişim ve empatik iletişim alt boyutları ile örnekleme oluşturan çocukların annelerine uygulanan Empatik Eğilim Ölçeği ile sınırlandırılmıştır.

Tanımlar

Duygu: Fiziksel ve sosyal çevreye adapte olmanın yanı sıra, insanın evrimsel, biyolojik ve kültürel mirasının büyük bir bölümünü yansıtan insan doğasının önemli özellikleridir (Ekman ve Friesen, 1971).

Duyguları Tanıma Becerisi: Gülümseme, kaşlarını çatma, şaşırma, ses tonu vb. mesajlar ile verilen duyguların tanınması ve anlamlarının ortaya çıkarılması yeteneğidir (Elksinn ve Elksinn, 2003).

Duyguları Anlama Becerisi: Duyguları anlama, duygusal durumları tanıma, duygusal durumların sebeplerini ve birbirleriyle ilişkilerini anlama yeteneklerini içeren bir yetidir (Bohnert, Crnic ve Lim, 2003).

Duyguları İfade Etme Becerisi: Bireyin içinde yaşadığı duyguları uygun yüz ifadesi, gözleri, ses tonu gibi bedensel ifadeleri de kullanarak davranışlarla diğer insanların ne hissettiğini anlayabileceği şekilde dışa vurma yeteneğidir (Gross, John ve Richards, 2000).

Empati: Empati karşısındakinin duygu ve düşüncelerini temsili olarak yaşama, kendisini başkasının yerine koyma, acıları, sevinçleri paylaşma ve bu haliyle hem bilişsel, hem de duygusal bir süreçtir ve kişinin kendisini karşısındakinin durumuyla hayal etmesiyle, kendi benzer deneyimlerini hatırlamasıyla gerçekleşir (Budak, 2000).

Okul Öncesi Eğitim: Okul Öncesi Eğitimi, doğumdan ilkokulun başlanğıcına kadar olan yıllarını içine alan; bu yaş çocuklarının bireysel özelliklerine ve gelişimsel düzeylerine uygun, zeygin uyarıcı ve çevre olanakları sağlayan; onların tüm gelişimlerini toplumun kültürel değerleri ve özellikleri doğrultusunda, en iyi biçimde yönlendiren bir eğitim sürecidir (Oğuzkan ve Oral, 1997).

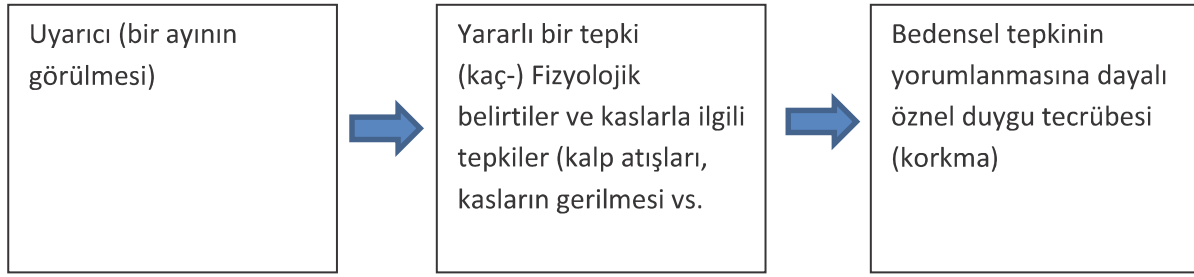
Bölüm II

Kuramsal Çerçeve Ve İlgili Araştırmalar

Duygunun tanımı ve önemi

Duygular konusunda çalışan pek çok araştırmacı, duyguyu açıklamaya yönelik çeşitli yaklaşımlar öne sürmüşlerdir. Literatürde duyguyu açıklamak amacıyla pek çok yaklaşım bulunmasına rağmen; bu yaklaşımlar temel olarak duygunun aynı yönlerini ele almamaktadır. Bahsedilen yaklaşımların bazıları insanların bedensel durumları ve duyguları arasındaki ilişkileri ele alırken, bazıları duygusal yaşantıyı açıklamaya çalışmakta, bazıları ise duyguların davranışla nasıl ilişkili olduğunun üzerinde durmaktadırlar (Özbayrak, 2006).

“Duygu” terimi, Latince “motus anima”, yani “bizi harekete geçiren ruh” olarak tanımlanmıştır. Plutchik’e göre (1994) duygu; his, davranış, itici kuvvet, fizyolojik değişiklikler ve kontrol etme gibi çeşitli öğelerden oluşmaktadır. Salovey ve Slayter’a göre ise “yaşamdaki farklılıkların temelinde yatan ve hayatı kolaylaştıran dengeleri meydana getiren hislere duygu denir” (Akt: Yavuz, 2002). Ayrıca Crooks ve Stein (1991) yüz ifadelerinin, ses tonunun, tavırların veya beden dilinin de duyguların ifadesi duyguların bir belirtisi olduğunu dile getirmişlerdir. Crooks ve Stein (1991, s.361) duyguların oluşumunu Şekil 1’de açıklamışlardır. Onlar duyguyu tek başına ele almak yerine duyguyu ortaya çıkaran uyarıcıyı, duygunun oluşma biçimini ve duygunun ortaya çıkışını, ayı gören bir insan örneğinden yola çıkarak aşağıdaki gibi biçimselleştirmiştir.

Şekil 1. Duygunun oluşumu

Duygular; farklı duygusal olayların deneyimlenmesiyle, belirli bir uyarılma biçiminin oluşmasına neden olan geniş çaplı durumlardır (Burns ve Neisner, 2006). Bu psikolojik durumlar; bir düşüncenin yada bir olayın kavramsal değerlendirilmesi sonucunda oluşup, hareketlerle, duruşlarla, yüz mimikleri ile ve fiziksel ifadeler ile gözlemlenebilmektedirler (Bagozzi ve Diğ., 1999).

Duygular hem psikolojik temellerden ham de kişinin deneyimlerinden etkilenir. Duygu için biyolojinin önemi, bir bebeğin duygusal kapasitesindeki değişikliklerde görülür. Yaşamın erken dönemlerinde gelişen beyin bazı bölümleri (örneğin beyin sapı, hipokampus ve amigdela gibi) sıkıntı, heyecan ve öfke üzerinde önemli bir etkiye sahiptir ve hatta bebekler bile bu duyguları gösterir. Fakat daha sonra bebekler duygularını kontrol etme becerisini kazanmaya başlarlar. Bu yetenekleri ise aşamalı olarak gelişir. Bu gelişme beyin kabuğunun frontal bölgesinde meydana gelen olgunlaşmasına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Biyolojik yapı, insanlığı duygusal olması yönünde donatmıştır, ancak ilişkiler ve kültür duygusal deneyimlerde çeşitlenmektedir. Örneğin, araştırmacılar, Doğu Asyalı bebeklerin, Latin olmayan beyaz bebeklere göre daha az sıklıkla, olumlu ya da olumsuz duygu gösterdiklerini bulmuşlardır. Benzer şekilde, Japon anne babalar, çocuklarının olumsuz duygular yaşamamasını en aza indirmeye çalışırken, Latin olmayan beyaz annelerin ise çocukları sıkıntılı hale geldikten sonra tepki vermeleri ve daha sonra başa çıkmada onlara yardımcı olmaları söz konusudur (Santrock, 2012).

Denham'a (1998) göre de duygular günlük yaşantının merkezidir ve insanın kendisini ve dünyayı nasıl algıladığını etkiler. Bebeklikten yetişkinliğe kadar, sosyal dünyanın istekleri doğrultusunda da gittikçe karmaşıklaşır. Bu nedenle duyguları anlama oldukça önemli ve kritiktir. Tüm bu tanımlar dikkate alındığında, sosyal ortamlardaki davranışlar için duyguların çok güçlü belirleyiciler oldukları ortaya çıkmaktadır. Çocukların duyguları anlaması ve duygular hakkında bilgi edinmesi için sosyal bir ortamda duygularla ilgili yaşantılarının olması gerekmektedir. Çocukların özellikle kelime hazinelerinin sınırlı oluşundan dolayı okul öncesi dönemde duygular çok önemli sosyal işaretler halini alır. Bu sebeple eğitimcilerin sosyal becerilerin gelişimi için duygusal becerilerin gelişiminin ne kadar önemli olduğunun bilincinde olmaları ve eğitim programlarını hazırlarken duygusal becerileri geliştirici etkinliklere yer vermeleri gereklidir. Çocukların duygusal gelişimleri, onların ilerleyen yıllarda okul uyumunu, akranlarıyla olan ilişkilerini ve okul başarısını olumlu ya da olumsuz şekilde etkileyecektir.

Duygusal gelişim

Duygusal gelişim, dış dünyanın iç dünyamız üzerindeki etkisi sonucu meydana gelen duygulardan hoşlanıp hoşlanmama durumudur. Bebek doğduğu andan itibaren anne rahminde yaşadığı ve hissettiği güvenli ortamın devamını ister. Çocukların temel gereksinimlerinin karşılanmama durumu onlarda bazı olumsuz duyguların ortaya çıkmasına neden olur. Temel gereksinimleri karşılanan çocuklar mutludur. Karınlarının acıkması, altlarının ıslanması veya herhangi bir fiziksel rahatsızlıkları onları ağlatır. Daha doğdukları günden itibaren anne ve babalarının onları isteyip istemediklerini anlayabilirler. Duygusal tepkiler, bebeğin olgunlaşması ve öğrenmeye başlaması ile beraber farklılaşır. İlk günlerde herşeye ağlayan çocuk, zamanla ihtiyaçları doğrultusunda ağlar. Duygusal gelişim, bebeklik ve çocukluk döneminde diğer gelişimlerle yakından ilişkilidir. Tüm gelişim alanlarında olduğu gibi

duygusal gelişim alanında da kişiden kişiye farklılıklar görülmektedir (Üre, Arı ve Seçer, 2008).

Duygu, heyecan, refleks, elem ve haz duygusal gelişime ışık tutabilecek temel kavramlardır. Gelişim, belirli dönemlerde birbirini takip eder ve düzenli olarak devam eder. Bu süreçte kişi tüm duygusal kavramları hissederek yaşamaya başlar. İşte bu kavramları çocuğun yaşama biçimi, onun duygusal gelişimini açıklamada önemli bir yardımcıdır. Duygusal davranışların bir kısmı doğuştan gelir bir kısmında sonradan kazanılır fakat bireyin gelişimiyle bu davranışlarda geliştirilebilir.

Araştırmacılar hangi duyguların birincil duygular olarak nitelendirilebileceği, hatta birincil duyguların varlığı hakkında tartışıyorlar. Bazı kuramcılar temel duygu kümeleri olduğunu iddia ediyor. Bu kümelerin başlıca adayları ve bazı üyeleri şöyledir;

Öfke: Hiddet, hakaret, içerleme, gazap, tükenme, kızma, sinirlenme, hınç, kin, rahatsızlık, alınganlık, düşmanlık ve belki de en uç noktada, patolojik nefret ve şiddet.

Üzüntü: Acı, keder, neşesizlik, kasvet, melankoli, kendine acıma, yalnızlık, can sıkıntısı, umutsuzluk ve patolojik olduğunda şiddetli depresyon.

Korku: Kaygı, kuruntu, sinirlilik, tasa, hayret, şüphe, uyanıklık, vicdan azabı, huzursuzluk, çekinme, ürkme, dehşet ve patolojik olduğunda ise fobi ve panik.

Zevk: Mutluluk, coşku, rahatlama, tatmin, haz, sevinç, eğlenme, gurur, tensel sevk, heyecan, vecd hali, hoşnutluk, kendinden geçme, aşırı zindelik, kapris ve en uç noktada mani.

Sevgi: Kabul görme, dostluk, güven, iyilik, yakın ilgi, sadakat, hayranlık, aşırı tutkunluk, muhabbet.

Şaşkınlık: Şok, hayret, afallama, merak.

İğrenme: Hor görme, aşağılama, küçümseme, tikslenme, nefret etme, hoşlanmama, itici bulma.

Utanç: Suçluluk, mahcubiyet, hayal kırıklığı, pişmanlık, küçük düşme, üzülme, çile ve nedamet (Goleman, 2000).

0-2 Yaşlarında duygusal gelişim

Doğumdan kısa bir süre sonra bebekler ilgi, acıya karşı stres, ilk altı ay içinde öfke, şaşkınlık, sevinç, korku, üzüntü, utangaçlık, 18-24 ay içinde empati, kıskançlık, utanma, 30-36 ay içinde ise suçluluk, gurur, utanç duygularını yaşarlar. Bebekler birinci yaşlarının sonlarına doğru geniş bir duygusal kapasiteye sahip olurlar ve duygularını değişik yollarla ifade etmeyi öğrenirler. Bir yaş civarındaki çocukların öfkeleri istediklerini elde edebilmek için verdikleri duygusal bir tepki olarak bilinmektedir. Bu nedenle çocukların ilk olarak ifade ettikleri duygular, arzu edilen hedefler ve sonuçlarla bağlantılıdır (Fabes ve Martin, 2000; Papalia ve diğ., 1998).

Yeni doğan bebeklerde doğumdan sonra genel bir şaşkınlık hali içindedirler ve bu şaşkınlığın sebebinin rahatsızlık mı, korku mu, öfke mi olduğu başlangıçta yetişkinler anlamayabilirler. Başlangıçta çocuğun ağlama tepkisine neyin sebep olduğunu anlamakta zorluk çeken yetişkinler zaman geçtikçe çocukların duygusal tepkilerine anlam yüklemeye başlarlar (Erden, 2008).

Yenidoğan bebeğin ilk ağlamaları aslında acil gereksinimlerinin bir dışı vurumudur. Bu ağlama kontrolsüz ve düzensizdir. Yenidoğan çocuklarda görülen ilk ağlama üçüncü haftanın sonuna doğru azalmaya başlar. Üçüncü ve dördüncü aydan sonra ağlamalar azalır. Dört aylık çocuk, yetişkin onunla oynamayı reddettiği zamanlarda; beş aylık çocuk, yetişkin odada olduğu halde kendisine ilgi göstermediği zamanlar, dokuz aylık çocuk yetişkin bir başka bebeği tercih ettiği zamanlar ağlar. Daha ileriki aylarda çocuklar açken, yorgun olduğu zamanlar, korktuğu ya da yapmakta olduğu faaliyet kesildiği zamanlarda ağlar. İkinci aydan itibaren ise bebeğin ağlamasının ritm ve ton açısından farklılaştığı görülür. Anneler, bazen çocuklarının ağlama biçimlerine bakarak, bu ağlamanın temelinde açlık, acı, sıkılma vb.

nedenlerini kolaylıkla kestirebilirler. Aynı zamanda 7-8. aydan itibaren anne babalar, çocukların ağlamalarının hangi sebebe bağlı olduğunu çok daha doğru bir biçimde tahmin edebilirler (Arı, Üre ve Yılmaz, 1999).

Haftalar geçtikçe çocuğun duygusal davranışlarında farklılıklar belirmeye başlar. Çocuk belirgin bir ilgiyle çevresini gözlemeye, keşfetmeye başlar. Çocuğun yüzleri seçerek dikkat etmesi, bazı insanlara bakıp bazılarıyla hiç ilgilenmemesi, ya hep ya hiç ilkesine uymaktadır. Bu aşamaya ulaşan bazı bebeklerin, acıkınca ağladıkları, fakat biberonun memesi ağızlarına yaklaştırılınca kafalarını çevirdikleri görülmektedir. Bunun nedeni bebeğin kendisini beslemek isteyen kişinin yüzünden ya da yüz ifadesinden hoşlanmaması olabilir. Çocuk büyüdükçe duygusal ifadeleri daha belirgin hale gelmektedir. Zamanla bebeğin, yalnız yüz ifadeleri değil, duygularını belli eden sesleri de daha belirgin hale gelmektedir (Arı, Üre ve Seçer, 2001).

Bebek, ilk üç-dört ay boyunca görüş alanındaki veya kendisini kucağına alan bir kişiye karşı ayırım yapmadan tepkide bulunur. Bu tepkilerin amacı, gereksinimlerini karşılayacak birinin yanına gelmesini sağlamaktır. 3-5 ay arasında bebekler, tepkilerini ayırt edici şekilde yapar. Dolayısıyla tanıdığı bir kişi, onu daha kolay sakinleştirebilir (Avcı, 2004). İlk altı ay çocukların kendi bedenlerinin ihtiyaçlarına duyarlı oldukları bir dönemdir. Bununla birlikte, bu ihtiyaçlarının karşılanmasında onlara yardımcı olan yetişkinlere de bağlılığın geliştiği bir dönemdir. Bu bağlılık çocuklarda özellikle ilk yıllarda temelleri atılan güven duygusununda kaynağını oluşturur. Altı aylık bir bebek, ailesinden ve çevresinden ilgi beklerken kendisi de çevresine karşı ilgi gösterir. Tanıdıklarına gösterdiği tepki olumlu olurken, tanımadıklarına ağlayarak tepki gösterir (Oktay, 2000).

9-10 ay civarlarında başka insanların ses ve hareketlerini taklit etme, oyuncaklarla birlikte oynama, oyuncak elinden alındığında sinirlenme ve ağlama davranışları görülür. 18-24 aylar civarında kendilerine yöneltilen baskıcı tutumlardan olumsuz etkilenebilir. İki

yaşından sonra diğer çocuklarla oynamaya başlar ama onlarla oyuncakları paylaşmazlar. Bu sırada annesinin yanında olmasını tercih edebilir (Avcı, 2004).

Bebeklerde hazzın açık belirtilerinden biri “gülümseme” ve “gülme” 2. ay civarlarında görünür. Wolff 8 bebekte, dünyaya gözlerini açma anından itibaren ilk 2-12 saat içinde gülümsemeyi andıran bir ifade gözlemlenmiştir. Wolff farklı sesler oluşturarak, uyumakta olan bebeklerin gülümsemelerini sağlamıştır. Bir başka kişinin yüzünün görülmesinin sonucunda oluşan “sosyal gülümsemeler” doğumdan sona yaklaşık üçüncü hafta civarlarında görülmeye başlar. Spitz, deneylerinde, başın ya da maskeli bir yüzün düzenli bir şekilde sallanmasının gülümsemeye neden olduğunu, cepheden görülmeyen, profilden sallanan yüzün aynı tepkiyi oluşturmadığını saptamıştır (Yavuzer, 1990).

Bir ila dokuz aylar arasında bir bebek yetişkinin gösterebileceği tüm yüz ifadelerini (sevinç, şaşkınlık, üzüntü, öfke, tikslenme, korku vb.) gösterebilir. Buna karşın bu ifadeleri sosyal açıdan tam ve uygun olarak kullanamayabilir. Yaş büyüdükçe bu ifadeler daha da zenginleşir. Altı ile dokuzuncu ayda bebekler sosyal (ebeveynden ayrılma veya bir yabancıya karşı) ve sosyal olmayan uyaranlara karşı belirgin şekilde korku ifadesi gösterebilirler. Özellikle yabancı korkusu yedinci aydan itibaren ortaya çıkar (Doksat, 2011).

Yeni yürümeye başlayan çocukların öfkeleri, istediklerini kazanabilmek adına öfke şeklinde duygusal tepkiyi kullandıklarını göstermektedir (Fabes ve Martin, 2000). Engelleyici nesne ve durumlar çocuklarda öfke duygusunu harekete geçirir. Öfkelenme durumları ilk dönemlerde oldukça kısa sürerken sekiz yaşına kadar 5 dakikayı aşmadığı görülmektedir (Honig ve Brophy, 1996).

Yürümeye başlama girişimleriyle çocuğun hayatında daha enerjik ve bağımsız bir dönem başlamaktadır. Bağımsızlık duygusunun hissedilmesiyle birlikte, çocukta hem büyük bir heyecan, hem de büyük bir korku başlar. Çünkü bu döneme kadar çocuk annesinin yanında olmuş, onun kolları arasında kendini güvende hissetmiştir. İşte bu karmaşık duygular

arasında çocuk hem anneden kopmak ve bağımsızlığını kazanmak üzere olduğunu belirtmek ister, hem de arkasına bakınca bütün gücüyle ona koşar (Çakmaklı, 1991). Birinci yaşın sonlarına doğru korku yaratan durumların dışında kopma davranışı egemen olur (Morgan, 1984). Bu nedenle çocuğun anneden ayrılma ve kopma girişimlerinde, çevrede korku unsurlarının bulunmamasına dikkat edilmesidir (Çağdaş, 2015).

İki yaş çocuğunun en belirgin karakteristik özelliği akranlarına benzeme arzusundan dolayı karar vermede yaşadığı zorluktur. O, bir seçenekte karar verir vermez diğerini ister. Henüz empati geliştirmemesine ve onlarla birlikte oynamak yerine onların paralelinde oyun oynamasına rağmen, yaşlılarıyla birlikte olmaktan çok keyif alır (Yavuzer, 2014).

İki yaşındaki çocuk, ebeveyninden ayrıldığında, tanımadığı insanlarla yalnız kaldığında, hayvanlarla karşılaştığında, karanlıkta kaldığında, büyük araç-gereçleri gördüğünde, yüksek sesler duyduğunda, ortamdaki ani değişikliklerden korkabilir. 3-4 yaşlarında çocuklarda, karanlık ve yalnızlık korkuları artar ve korkulu rüyalar görebilirler (Bayhan ve Artan, 2004).

Bu yaş aralığında kıskançlık duygusu ise, beklenen ilgi, sevgi, şefkat noksanlığına karşı verilen doğal bir cevaptır. Kıskançlık durumunda bazı korkular sık sık hiddetle birleşir. Küçük çocuklarda kıskançlık genellikle iki buçuk yaşları civarında eve yeni bir kardeşin gelmesiyle ortaya çıkan çok genel bir duygusal deneyimdir (Yavuzer, 1990).

Çocuklar iki yaşından itibaren mutluluk, üzünlük, kızgınlık ve korku gibi duygu kelimelerini tanımaya başlarlar. Bu yaştan itibaren ailelerin çocuğa bakan bireyler ve eğer okul öncesi eğitime devam ediyorsa öğretmenlerin duygu kelimelerine gün içerisinde sıklıkla ve uygun biçimde yer vermeleri çocukların duygu kelimelerini öğrenmelerine katkı sağlar (Honig ve Brophy, 1996).

3-4 Yaşlarında duygusal gelişim

Çocuklar üç yaşın başlarında diğer çocukların yaşadıkları duyguları taklit etmeye başlarlar (Zahn- Waxler ve diğ., 1992). Bu yaşlarda rol yapmaya çocuklar, artık kendi duygularının başkalarının duygularından farklı olabileceği sonucunu çıkarabilirler.

Üç yaş çocuğunu duygusal gelişim açısından değerlendirildiğinde, gün geçtikçe daha pozitif bir birey halini aldığı görülmektedir. Bu aşamada rastlanılan ani öfke belirtileri genellikle eşyalara yöneltilmiştir. Üç yaşındaki çocuk öfke ve kırgınlığını halen fiziki olarak yansıtmaktadır (Yavuzer, 1998). Çocuklar bu dönemde gerçekleri ayırt etmeye başlar ve hayal dünyasına göre deneyimler yaşarlar. Bazen kendisi olmak yerine başkasının rolünde olmayı tercih eder. Üç yaşındaki çocuk başkalarının duygularına önem verir (Yavuzer, 2014).

Üç yaş çocuğu olumlu bir birey olmaya başlamakla beraber hala benmerkezcidir. Başkalarının haklarını genelde düşünmezler, doğruyu-yanlışı ve paylaşımı bilmezler isteklerinde ısrarcı ve sabırsız davranırlar, başkaları için bir şey yapmayı reddederler başkalarını taklit edip, onların sözlerini ve davranışlarını tekrar etmekten hoşlanırlar, günlük yaşantısında yaptığı gözlemleri, oyunlarına yansıtır. Bir ev yaşantısını ya da dikkatini çeken bir kişiyi taklit ederek oyun oluşturabilir. Bütün bunlar, çocukların insanlar arasındaki ilişkilerin nedenli önemli olduğunu kavramalarını ve sosyalleşmelerini daha kolay kılar (Mussen, Conger, Kagan ve Huston, 1990). Üç yaş çocuğunun diğer belirgin duygusal özelliklerinden biri de inatçı davranışların belirgin bir şekilde görülmesidir. Aynı dönemin bazı çocuklarda şiddetli geçirildiği görülürken bazı çocuklarda bu dönemin hiç geçirilmediği ya da hafif geçirildiği görülmektedir. Üç buçuk yaş civarında ise bazen kekeleyebilir parmağını emebilir, çeşitli korkulardan söz edebilir. Daha önce korkmadığı şeylerden korktuğunu ifade edebilir. “Bakma!, Konuşma!” şeklindeki baskıcı ebeveyn emirlerinden kaynaklanan güvensizliğiyle başa çıkmaya çalışır (Yavuzer, 2014).

Dört yaş çocuğu değişken bir yapıdadır. İnsanlara karşı çelişkili duygular besler (Kandır, 2004). Genelde, daha bağımsız ve inatçıdırlar; kendi istekleri ile hareket etmek isterler. Küçük kardeşleri var ise ona karşı ilgili davranırlar, sevgi ile yaklaşırlar ve aynı zamanda sıkıntı içindeki oyun arkadaşlarının duygularını anlamaya ve paylaşmaya çabalar (Yavuzer, 1998). Diğer kişilerin hislerini anlamaya başlarlar. Empati duyguları gelişir. (Bir arkadaşı ağladığı ya da canı acıdığı zaman ilgi gösterirler.)

Dört yaşında çocuğun bedeninde ve kişiliğinde yeni gelişmeler oluşur. Bu gelişmelere paralel olarak çevresi genişlemeye devam eder, çocuk girişimcilik ve atılganlık davranışlarını açıkça göstermeye başlar. Sosyal gelişim yönünden ise çocuk dört yaş civarında yetişkinleri gözlemleyerek, onların davranışlarını taklit etmeye devam eder. İkinci yaştan önce başlayan arkadaş tercihi, üç dört yaşlarında kuvvetli bağlılıklara dönüşür. Bağlılıkların süresi genellikle kısadır. Çocukların arkadaşları tarafından kabul ya da reddedilmelerini, yaş cinsiyet, liderlik, rekabet, dayanışma davranışları etkilemektedir (Kagan, 1984). Bu dönemde zamanlarının büyük çoğunluğunu fantastik oyunlar oynayarak geçirirler. Anne babadan çöpeye kadar her çeşit insan denemesinden hoşlanırlar. Bu oyunun ardındaki amaç yetişkinlerin rollerini onların hayatının içinden anlamaktır. Bu temel onların yaşam boyu kuracakları sosyal etkileşimlerinin temelini oluşturur. Okul öncesi bu dönemde çocuklar büyüdükçe başkalarına daha az bağımlı hale gelirler. Çocuklar işbirliği ile paylaşarak kuralları takip ederek sosyal ortamlarda nasıl davranılması gerektiğini anlamaya başlarlar (Brazelton ve Sparrow, 2006). Çocuk bu yaşta artık olaylara başkasının gözünden bakmaya başlar (Kagan, 1984).

5-6 Yaşlarında duygusal gelişim

Beş yaş çocuğunun mücadelesi “Nasıl iyi olunur?” sorusu üzerine kurulur. O bunu gerçekleştirmek için çok çalışır ve çoğunlukla başarılı olur. Beş yaş çocuğu uyumsuzluk ve huysuzluk dönemini geride bırakmıştır. O, kas hakimiyetinin gelişmesiyle daha çabuk karar

verebilmesi, düzenli cümleleriyle, insanlarla sosyal ilişkilerinin artmasıyla farklı bir görünüm sergiler (Yavuzer, 2014).

5-6 yaş çocuğu sürekli denetlenmeksizin dört beş çocukla bir arada kooperatif oyun oynayabilir. Hafif kuralları olan grup oyunlarında işbirliği yapabilir (Lepper, 2011). Oyunun kurallarını bildiği gibi bu kuralları arkadaşlarına da anlatabilir. Oyunları daha bilinçli, düzenli ve dengeli duruma gelmiştir (Mussen ve diğ., 1990). Oyunlarında yetişkin taklitleri yapabilir. Sıkıntı içinde olan oyun arkadaşını rahatlatır. Örneğin ağlayan arkadaşını gördüğünde yanına giderek neden ağladığını sorar, gözyaşlarını silmesine yardım eder (Ataman, tarihsiz). Bu dönem çocukları arkadaşlığın eşsizliği, kendine özgü olduğu hakkında önemli fikirler edinmişlerdir. Çocuklara göre onları en çok seven kişi, onunla en çok oyun oynayan, onunla bol bol zaman geçiren ve oyuncaklarını paylaşan kişidir (Berk, 2013).

Bu dönemde yakın ve uzak çevredeki yetişkin rolleri fark edilmeye ve yetişkinlerin dünyasına yönelik her ayrıntı büyük bir merakla soruşturulmaya başlanır. Değişik rolleri tanıyan ve özdeşim yapan çocuk, sadece düşlerinde ve oyunlarında kendini bu rollere sokmakla kalmaz, gerçek yaşamda da beğendiği, kendini özdeşleştirdiği oyunlara girer. Bütün bu rol denemeleri ile çocukta girişimcilik özelliği gelişmeye başlar (Arslan ve Arı, 2008).

Beş yaş çocuğu, kendisiyle ve çevresindekilerle uyum içindedir. Sakin ve girişkendir. Evini ve ailesini sever ama bu onlar için yeterli değildir. Daha geniş bir çevre içinde olmak isterler. Bu yaş, çocuğun çevresine ilişkin keşiflerde bulunduğu, çevresinin her geçen gün daha çok genişlediği, önceki yıllara göre yetişkin desteğine daha az ihtiyaç duyduğu, bazı sorumlulukları almaya başladığı bir yaştır. Beş yaşındaki çocuklar sosyal ve duygusal yönden daha dengelidirler. Çevresindeki kişilere güvenirlere, onlarla çok daha iyi dostluk ilişkileri kurabilirler. Özerklik döneminin inatçılığının ve olumsuzluğunun yerini, karşısındakinin sözlerine önem verme almıştır. Başkalarına yardım etmekten hoşlanır. Bu yaş çocuğunda

sözel iletişimin kuvvetlenmesi çocuğun diğer insanlarla aileyle, toplumla ve çevreyle daha uyumlu hale gelmesini sağlamıştır. Akranlarıyla grup halinde oynar, grubun isteklerine uymak için çaba gösterir, kuralları daha iyi anlar ve uygular. Yetişkinlerin karar alma süreçlerine katılmaktan hoşlanır (Kagan, 1984; Mussen, Conger, Kagan ve Huston, 1990).

Beş yaşındaki çocukların duygusal özellikleri oldukça dengeli görünse de, korku duygusunun daha belirgin olarak dışa yansımaları görülebilir. Karanlıktan, kaybolmaktan, yalnız kalmaktan vb. korkabilirler ve neden korktuklarını ifade etmekte zorlanabilirler (Avşaroğlu, 2015).

Altı yaş çocukları çevrelerinde yaşanan üzüntülere ve sevinçlere ortak olurlar. Birilerinin üzgün ya da hasta olduğunu gördüklerinde onlara sevgiyle yaklaşırlar ve sıkıntılarını paylaşırlar (Oğuzkan ve Oral, 1996). Ayrıca kendi haklarını savunurlar ve başkalarının haklarında saygı duyarlar (Ülgen ve Fidan, 1997). Altı yaş çocuğunun en önde gelen özelliklerinden biri kararsızlığıdır. Bir şeyi yapmaya kalktığında, tam tersini yapmaya çalışabilir. Küçük şeyler için daima fikir değiştirir. Büyük şeyler içinde karar vermede oldukça fazla zaman harcar. Ancak bir kere karar verince onları fikirlerinden caydırmak çok zordur. Oldukça duygusal, bir an sevimli, bir an nefret dolu olabilir. Memnun etmek ve doğru şeyleri yapmak ister. Her zaman doğru söylemez. Yaptığı yanlışları kabul edemeyebilir. Ne kadar denerse denesin kendi ve diğerleri arasındaki farklılıkları söylemez (Raver, tarihsiz). Özellikle bu yaşlardaki çocuk güç korkusuyla, dikkatleri çekmek adına, ya da sırf eğlenebilmek için yalana başvurabilir (Döğüşgen, tarihsiz).

Altı yaş çocuklarının ortalama iyi anlaşığı beş tane ve en az bir tane rakip olarak gördüğü ve sıklıkla değişen arkadaşları vardır. Arkadaşlar çoğunlukla kendi yaşadığı komşu çevresinden ve en büyük ortaklıkları aynı cinsiyetten olmalarıdır (Deboard, 1996). Çocuklar bu yaşta oyun arkadaşlarını seçerken kendi cinslerinden seçmeye özen gösterirler. Çünkü sosyal baskılar nedeni ile kendi cinslerine özgü oyunları oynama gereksinimi duymaktadırlar

(Yavuzer, 1990). Bu evrede gözegöz dışı anlayışı baskındır. Kurallara, ihtiyaçları karşılandığı durumda uyar. Bu evredeki birey ne kadar verirsem o kadar almalıyım anlayışına sahiptir (Döğüşgen, tarihsiz).

Altı yaş çocuğu, birçok şeyden korkmaz. Ancak hayali durumlardan beş yaşındakilerin duyduğundan daha çok endişe duyar. Hırsızlardan, cadıdan ve hayaletten korkar. Duyduğu öykülerden veya seyrettiği filminden etkilenebilir. Kabus görünce, gördükleri hakkında daha iyi bilgiler verebildiği için anne-babanın kendisine yardımcı olması daha kolay olur (Oktay, 2000).

Altı yaş çocuklarının genel duygusal özellikleri şöyle sıralanabilir:

- Buldukları toplulukta ilgi odağı olmak isterler. Etrafındaki bireylerin hepsinin onunla ilgilenmesini onu sevmesini isterler. Evde, anne babalarının, okulda öğretmenlerinin sevgisini paylaşmak onlara zor gelir.
- Başarılı olma gereksinimi duyarlar. Gerçek başarılar kazanamazlarsa hayali başarılarla övünebilirler.
- Duygusal durumları çabuk değişir. Kolay kırılır, çok kolay ağlar ve çok kolay öfke nöbetlerine girer.
- Duygularını açıkça ve özgürce ifade etme eğilimindedirler.
- Arkadaş ve kardeş kıskançlığına sık rastlanır.
- Eleştiriye duyarlıdırlar ve başarısız olmaktan hoşlanmazlar (Damon ve Eisenberg, 2006).

Duygusal becerilerin gelişimi

Duyguları tanıma becerisi

Duyguları tanıma kişinin kendisi ve diğerleri tarafından oluşturulmuş duygusal bilginin doğru işlenmesi ve deşifre edilmesi yeteneğidir (McClure, 2000). Duyguları doğru tanıma duyguları anlamının temel formudur. Duyguları anlamının işaretleri etiketler ve

duygunun işlevidir (İzard ve diğ. 2008). Denham ve diğerleri (2003) duyguları anlamayı “ortama ve duruma ilişkin ve ifade sel ipuçlarından yararlanarak başkalarının duygularını ayırt etme becerisi” olarak tanımlamaktadır.

Denham (1986) duyguları anlamının aşamalı olarak gelişen dört boyutunun olduğunu belirtmektedir. İlk olarak gelişen boyutun, çocuğun duygusal yüz ifadelerini tanıması, ikinci olarak gelişen boyutu ise duygusal yüz ifadelerinin sözel olarak isimlendirilmesidir. Üçüncü olarak gelişen boyut çocuğun bir duruma ilişkin duyguya verdiği tepkiyi içeren stereotipik duygu durum bilgisidir (pek çok çocuğun dondurma verildiğinde kendini mutlu hisetmesi gibi). Dördüncü ve en son gelişen boyut ise, çocuğun kendi duygusu ile ilgili olmayan bir duruma ilişkin verdiği tepkileri içeren stereotipik olmayan duygu durum bilgisidir (örneğin, bazı çocukların anaokuluna gitmekten mutlu, bazı çocukların üzgün olması gibi).

Çocukluk yıllarındaki duygusal gelişimin ve başarılı bir sosyal etkileşimin önemli bir bölümünü oluşturan duyguları anlama, “genel olarak bireyin duygularının ve duygusal davranışlarının bilişsel bir temsili” olarak tanımlanmaktadır. Bilişin ve duyguların bir araya gelmesi ile oluşan duyguları anlama, aynı zamanda bireylerin düşüncelerini ve duygularını oluşturma yollarını nasıl keşfedileceğine ilişkin ilk bilgileri de sunar (Gomez ve Guerrero, 2003). Duyguları anlama, duygusal yüz ifadelerinin anlaşılmasını ve sözel olarak ifade edilmesini içermektedir. Yapılan incelemeler duygusal yüz ifadelerinin kişiler arası iletişimde önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir (Garner, 2010).

Çocuklar geliştikçe, duyguları tanıma becerisi için yüz ifadeleri önemli bir iletişim ve bilgi kaynağı olmaktadır. Başkalarının duygularına dair gösterdikleri yüz ifadeleri çocukların insanlar ve olaylar hakkında önemli bilgi edinmesini sağlar. Diğer yandan çocukların kendi duyguları da başkalarının ihtiyaçlarını ve tutumlarını anlamada oldukça önemli bir role sahiptir (Gross ve Ballif 1991).

Yüz ifadeleri iletişimin diğer sözel olmayan yollarına göre (vücut hareketleri, ses tonu vb.) daha ayrıcalıklıdır. İnsanlar göreceli yüz ifadelerini tanıma ile duyguları ifade etmenin diğer çeşitlerine ulaşabilirler (Boyatzis ve Sayaprasad, 1994). Yüz ifadelerinden duyguları tanıma yeteneği bebek doğduğunda kısmen görülmektedir. Yenidoğanlar karmaşık işaretler yerine yüzlere bakmayı tercih ederler. Böylece yüz ifadesindeki anlama odaklanmak için programlanabilirler (Kagan ve Lewis, 1965).

Mutluluk, üzüntü, korkma, şaşırma ve kızma gibi duygular bebeklikten itibaren görülür. Gurur, utanma, suçluluk, aşağılanma gibi duygular ilk olarak altıncı aydan itibaren görülse bile önemli olan bu duyguların çocuğun hayatında anlam kazanmasıdır (Karayılmaz, 2008). Denham (1986) mutluluğun çocuklar tarafından çok kolay tanındığı kızgınlık ve üzüntünün mutluluktan sonra en kolay tanımlanan ifadeler olduğu ve bunların ardından da şaşkınlık ve korku ifadelerinin geldiği belirtilmektedir. Yapılan çalışmalar çocukların en çok nötr ifadeleri tanımakta zorlandıklarını, kesin ifadeleri rahatlıkla tanıdıklarını göstermektedir (Felleman ve diğ.,1983). Bu dönem çocukları için karakteristik duygusal yüz ifadeleri ve diğer sözsüz iletişim unsurları duyguların nitelendirilmesinde önemli rol oynamaktadır (Akt. Çelik, 2002).

Yüz ifadelerinin sosyal iletişimde önemli rol oynadığı bilinmektedir. Çocukların sosyal yeterliliklerinin gelişmesinde yüz ifadelerinden duyguları tanıyabilmeleri son derece önemlidir. Yüz ifadelerinden duyguların nasıl anlaşılabilirdiği sorusuna yanıt olarak teorisyenlerin üzerinde birleştiği nokta duyguların keşfedilmesinde bilişsel süreçlerin önemli olduğudur. Duyguların anlaşılması ve tanımlanabilmesinde zihinsel süreçler ve motivasyon etkili olan faktörlerdir. Duyguların yüz ifadeleri ile erken dönemlerden itibaren iletilebilmesi bu özelliğin doğuştan getirildiğini göstermektedir. Ancak bu özelliğin ortaya çıkması ve gelişmesi olgunlaşma ve öğrenme ile mümkün olabilmektedir (Maletesta ve Izard, 1984).

Duyguları anlama becerisi

Michalson ve Lewis'e (1985) göre duyguları anlama; "duyguların yüz ifadeleri ile gösterildiği durumlarda, duygular için yapılan isimlendirmeleri anlama ve duygulara ilişkin isimlendirmeleri sözel olarak ifade etme becerisidir". Denham ve diğerleri (1997) ise duyguları anlamayı "bireyin kendisinin ve başkalarının sözel olan ve sözel olmayan yüz ifadelerini anlayabilme yeteneği" olarak tanımlar. Daha da özel olarak duyguları anlama, çok yönlü yeteneklerin bir araya gelmesidir. Bu yetenekler; başkasının duygusal durumunu anlama, başkasının duygusal ifadesini tanıma, bir duruma ya da ortama ilişkin ipuçlarını algılama, başkalarının duygusal bakış açısını ve duygularının nedenlerini anlama yeteneğidir (Denham ve diğerleri, 1997).

Duyguları anlama becerisi bir olayın bireyde hangi duygunun yaşamasına sebep olabileceğinin bilinmesi durumudur. Duyguları anlama becerisinin gelişiminde deneyimlerin önemli bir rolü vardır. Çünkü birey geçirdiği deneyimlerle olayların bireyde hangi duyguyu yaratacağını öğrenir. Duyguları anlamada önemli olan, duyguların doğuracağı sonuçları yani etkilerini bilmektir. Duyguların kaynağını öğrenmek, duyguları anlama bakımından önemlidir (Saltalı, 2010).

Çocukların duyguları ifade edişleri, başkalarının duygusal ipuçlarını yorumlama yetenekleriyle çok yakından ilişkilidir. İlk birkaç ayda bebekler yüz yüze iletişimlerde bakıcının duygu tonunu eşleştirirler. Daha önce, bebekler başkalarının duygularını duygusal buluşma adı verilen kendiliğinden bir süreç yoluyla anlarlar. Bu durum başkalarının mutlu ya da üzgün olduğunu hissettiğimizde bizde oluşturduğu duyguya benzer. Üçüncü dördüncü aylarda bebekler yüz yüze etkileşimlerin yapı ve zamanlamasına duyarlı hale gelirler. Olumlu, sesli ve duygusal tepkilerle kişilere karşılık verirler. Beş aylık bebekler yüzsel ifadeleri örgütlü örüntüler olarak algırlar ve bir sesteki duyguyu o sesin sahibinde uygun bir yüz ifadesiyle eşleştirebilirler. Bu durum yüz ifadelerinin onlar için anlamlı hale geldiğini

göstermektedir. Bebeklerin dikkat becerileri geliştikçe, bebekler duygusal bir ifadenin yalnızca anlamının olmadığını, ayrıca özgül bir nesne ya da olaya anlamlı bir tepkide olduğunu fark ederler. Bu anlayışlar gelişmeye başladıktan sonra, bebekler etkin olarak, kendilerine bakan kişide duygusal bir ifade ararlar. Çocuk bakıcısının duygusal ifedelerinden yabancılar karşısında kaygı duyup duymayacağına, tanımadığı oyuncaklarla oynayıp oynayamayacağına dair pek çok algı geliştirir. İkinci yılın ortalarında çocuklar başkalarının duygusal tepkilerinin kendilerinkinden farklı olabileceğini anlamaya başlarlar. Toplumsal başvurma onlar için olaylara ilişkin kendi değerlendirmeleriyle başkalarınınkini karşılaştırma olanağı sağlar. Okul öncesi dönemde çocukların duyguları anlamaları, duygular hakkında günlük konuşmaları ortaya çıktıkça hızla gelişir. Okul öncesi dönemin başlarında çocuklar nedenlere, sonuçlara ve duygunun davranışsal yansımalarına önem vermektedirler (Berk, 2013).

Bazı araştırmacılar dört-beş yaşlarında kazanılan iki yeni bilişsel becerinin çocuklarda duyguları anlama becerisini güçlendirdiğini ifade etmişlerdir. Buna göre birinci bilişsel kazanım; çocukların, genel olarak inançların ve beklentilerin duyguları belirlemede çok önemli rol oynadığını fark etmeleridir. Örneğin, çocuklar bir hikayede başkahramanın inançlarını ve beklentilerini dikkate alarak sorulan sorulara cevap verebilirler. Gander ve Gardiner'a (1998) göre ikinci bilişsel kazanım ise dört ve beş yaş çocuklarının duygusal ifadenin kontrol edilebileceğini ve diğer insanların gösterdikleri duyguların her zaman onların gerçek duygularının yansıması olmadığını anlamalarıdır (Wellman ve Banerjee, 1991'den akt. Ergin, 2003).

Duyguları ifade etme becerisi

Duygusal becerilerin bileşenlerinden biri olan duyguları ifade etme becerisi “sosyal etkileşimler sırasında bireyin duygularını karşısındaki kişinin anlayabileceği ve iletişimin devam edebileceği en uygun şekilde ifade edebilmesidir”. Duyguların ifade ediliş şekli ve

sıklığı çocuğun sosyal becerilerinin gelişiminde çok önemli yere sahiptir. Örneğin bir çocuk arkadaşlarıyla ilişkilerinde sürekli olarak öfke duygusu ifade ediyorsa özellikle de yaşadığı öfkeyi karşıdaki bireyi rahatsız edecek şekilde ifade ediyorsa (arkadaşını itme, hakaret etme, kavga etme gibi) bu, arkadaşlarının bir süre sonra iletişimlerini kesmelerine neden olacaktır (Denham, 1998).

Çocuklar duygularını bebeklikten itibaren sosyal ortamdan aldıkları tepkilere göre düzenlemeye çalışırlar. Büyüdükçe duygularını ayarlama ve kontrol etme yetenekleri gelişmeye başlar. Çevrelerinden aldıkları tepkilere göre duygularla durum eşleştirmesi sağlayıp, hangi duyguların hangi zamanda ortaya çıkacağını öğrenirler. Çevredeki bireylerin tepkilerini gözlemleyerek hangi duyguların uygun, hangi duyguların uygun olmadığı konusunda fikir edinirler (Greenberg ve Snell, 1997'den akt. Ulutaş, 2005; Hyson, 1994).

İki yaşından sonra çocuklar dil gelişimindeki ilerlemeninde etkisi ile duygularını daha kolay ifade edebilmektedirler. Duyguların ifade edilmesini öğrenmede annelerin, babaların veya çocuğa bakan kişilerin rolü çok büyüktür. Üç yaşından itibaren sosyal arkadaşların kişilikleri ve sosyal ilişkinin biçimi çocuğun duygularını ifade etme şeklinde belirleyici rol oynar. Ayrıca bu yaştan sonra çocuk girdiği ilişkilerde gerekli durumlarda duygunun ifade biçimini ve yoğunluğunu ayarlayabilir. Çocuklar okul öncesi dönemde uygun bir eğitim ve çevre desteğiyle toplumsal kurallara uygun şekilde duygularını ifade etmeyi öğrenebilir, gerekli durumlarda duygularının ifadesini değiştirmeyi, gizlemeyi, azaltmayı ya da artırmayı öğrenebilir. Örneğin; yetişkinlerin dikkatini çekmek ya da istediğini yaptırmak için çocuğun ağlaması gibi (Zeaman ve Garber, 1996). Dört beş yaşındayken “arkadaşın neden üzgün?” diye sorulduğunda “Annesi gitmiş, o da annesini özlemiş” şeklinde akıl yürütebilirler ya da arkadaşının kızdığı zaman kendisine vurabileceğini bilir. Bunun yanında birinin duyguları karşısında uygun davranışlar seğileyebilir. Örneğin; üzgün birine sarılmak, onu öpmek veya kızgın bir arkadaşına elindeki yiyeceği veya oyuncuğu vermek gibi (Karayılmaz, 2008).

Okul öncesi dönem çocuklarının duygusal yaşamları oldukça karmaşık hale gelmiştir. Onlar duygusal mesaj göndermeleri gerekliliğini ve bu mesajları mutluluk, üzüntü, öfke, korku, şaşkınlık, merak gibi temel duyguları kullanarak ifade etmeleri gerektiğini bilirler. Örneğin sarılmak, ayağına basmak vb. Çocuklar empati, gurur, suçluluk gibi bilinçli duygularını uygun bir durum ve zaman içerisinde ortaya koyabilirler. Örneğin empatik katılım gösteren bir çocuk, sınıf arkadaşı düştüğü veya dizini yaraladığı zaman, ona dokunarak ya da dizini okşayarak onun duygularını hissettiğini ifade edebilir. Daha büyük okul öncesi çocukları karmaşık duygular göstermeye başlarlar. Örneğin çocuk en iyi arkadaşına sinirlenerek yanından ayrılır, çünkü en iyi arkadaşı onun kamyonunu kırmıştır. “Sen benim kamyonumu kırdın, ben senin arkadaşın olmayacağım” şeklinde duygularını yansıtabilir. Kamyonu kırılan çocuk, üzüntü, suçluluk ve kızgınlığın çok yönlü karmaşasını yüz ifadesi ses, beden ve davranış göstergeleri ile hissederek ifade eder. Küçük çocuklar duygularını zamanla ve duruma göre sabitleme eğilimindedir (Denham, 1998).

Duygusal becerilerin gelişimini etkileyen faktörler

Ailenin rolü

Çocuğun sağlıklı bir kişilik geliştirmesinde ve sosyal çevre ile gerekli uyumu sağlamasında anne baba çocuk ilişkisinin önemi giderek daha belirgin bir hal almıştır. İyi bir gözlemci olan okul öncesi dönem çocuğu anne ve babasının toplumsal ilişkilerini inceleyerek kendi sosyal ilişkileri için bir öğrenme sağlar. Anne babası ile sağlıklı bir iletişim ve etkileşim içinde olan çocuklar, karşılaştıkları sorunlar karşısında duygularını, düşüncelerini kavgaya ve sürtüşmeye gerek duymadan rahat bir şekilde ifade edebilirler (Çağdaş, 2008).

Duygular sosyal bağların kurulmasında önemli bir aracı role sahiptir. Ailenin çocuğun sosyal-duygusal gelişimini desteklemesi onun ileride kendini ifade edebilen, olumlu iletişim becerisine sahip, toplumsal beklentilere uygun duygusal ve davranışsal cevaplar verebilen

benlik ve özgüveni gelişmiş bir birey olmasını sağlayacaktır. Aileler hissettiği duyguları ne kadar tanımlayıp dile getirebilirse, çocuklarda duygularını rahatlıkla kelimelere yansıtarak ifade edebilirler. Ayrıca duyguların aile içersinde kolaylıkla ifade edildiği bir ortamda yetişen çocuklar ilerleyen yaşlarda diğer insanların duyguları hakkında da doğru tahminlerde bulunabilirler (Ceylan, 2009).

Aile çocuk etkileşiminin pek çok sebeple azaldığı durumlarda ise (anne babadan birinin kaybı, ebeveyn boşanması, ya da çocuğun reddedilmesi, çocuğun duygusal yada bedensel yönden istismar edilmesi, tutarsız aile yaklaşımları) duygusal etkileşimden yoksun kalan çocuk toplumu etkileşime geçmede, duygularını tanıma ve ifade etme durumlarında problemlerle karşı karşıya kalabilir (Alpan, 2006).

Akran rolü

Akranlar, çocuklar için hayatın ilk yıllarında aynı beceriyi kazanma, aynı ilgileri paylaşma anlamına gelmektedir. Çocukların akranlarıyla başlattıkları iletişim zamanla küçük ve büyük grup oyunlarına dönüşmektedir. Grup şeklinde bu değişim, ileriki yıllarda sağlıklı başarılı ilişkilerin temelini oluşturur. Bununla birlikte akran etkileşimlerinin sosyalleşmeyi hızlandırıcı etkisi de bulunmaktadır. Çocuklar akran etkileşimleriyle toplum kurallarını topluma uyum sağlamayı öğrenerek, kendilerini tanımaya, kendilik algılarını şekillendirmeye başlayacaklardır. Akran ilişkileri eğlenceli, hoş vakit geçirmenin yanı sıra tüm gelişim alanları üzerinde büyük ve kalıcı etkiler sağlamaktadır (Gülay, 2010). Akran ilişkilerinin en önemli yararlarından bir tanesi çocuğun ailesi dışında sosyal etkileşime geçtiği çevre ile, aile içinde yaşadığı iletişim şeklini karşılaştırabilme fırsatı bulmasıdır. Bu tarz bir beceri ancak akran çevresiyle aile dışında geliştirdiği sosyal etkileşim aracılığıyla gerçekleştirilebilir (Santrock, 1999).

Öğretmenlerin rolü

Çocukların duyguları ifade edişü öğretmeni ile olan ilişkilerini, çocuğun okul performansını etkiler. Bu durum bizim çocuk ve öğretmen arasındaki duygu kesişimini anlamamız açısından önemlidir (Garner, 2010).

Okul öncesi dönemde çocuğun ailesinden sonra sosyal ve duygusal becerilerinin kazanımında en önemli kişi olarak öğretmen karşımıza çıkmaktadır. Aile ve çocuk arasındaki bağıllık çocuğun duygusal gelişimi açısından nasıl büyük bir öneme sahipse, öğretmen ve çocuk arasındaki bağıllık ta duygusal gelişim için aynı derecede öneme sahiptir. Bu yüzden okul öncesi dönemde öğretmen değişiklikleri mümkün olduğunca az olmalıdır (Thompson, 2002). Öğretmenler, okul öncesi eğitim sınıflarında duygusal yeteneğin gelişmesi, duyguları anlama, ifade etme ve düzenleme için bazı yollar kullanmaktadırlar.

Bunlar;

- Çocukların içinde buldukları ortamı sıcak, olumlu ve özenli olarak hazırlamaladırlar. Duyguların ifade edilmesinde en önemli görev öğretmenindir. Toplum içinde uygun yolla duygularını ifade etmeleri için öğrencilere yardım edebilirler. Öğretmen farklı duygu durumlarında öncelikle kendi duygusal düzenlemesini sağlamalı ki çocuğa model teşkil edebilsin.
- Öğretmen yaşanan tüm duyguların konuşulması ve bu duyguların tanımlanması ile ilgili etkinliklere yer vermelidir.
- Öğretmen çocuğun duygularını öncelikle kendini rahat hissederek paylaşabilmesi için kuklalar aracılığıyla duyguların dile getirilmesini sağlayabilir.
- Öğretmenlerin sahip olması gereken en önemli yetilerden biri ise empatidir. Empati duygusu gelişmiş bir öğretmenle birlikte olan çocuklar duygularının anlaşıldığını hissederek çekinmeden duygusal ifadeyi kullanabilirler (Erden, 2010 ve Palut, 2003).

Okul öncesi eğitimin rolü

Okul öncesi eğitim ilkököl çağına gelmemiş çocukların eğitimlerini kapsayan bir süreç olarak bilinmektedir. Çocuğun aile ve yakın çevresi çocuk eğitimi konusunda gerekli bilgiye sahip olsa dahi çocuğun ilkökölü bütöl gelişim alanlarıyla birlikte hazır bulunuşluğunun sağlanabilmesi, yaşlılarıyla birlikte vakit geçirmesi ve bütöl bunların uzaman eğitimcilerin kontrolünde sağlanması okul öncesi eğitimin önemini artırmaktadır (Yavuzer, 1990).

Saarni (1999) okul öncesi dönemde sosyal ve duygusal gelişimin ayrılmaz iki gelişim alanı olduğu ve bu iki gelişim alanın birbirini düzenli olarak etkilediğine işaret etmektedir. Duyguları tanıma, anlama ve ifade etme çocuğun uygun sosyal davranışları sergileyebilmesi için gerekli önemli sosyal becerilerdir. Garner ve Spears'e (2000) göre çocuk olumlu (mutluluk) veya olumsuz (kırgınlık) hissettiğı duygularını doğru şekilde ve doğru sıklıkta ifade edebiliyorsa, sosyal duygusal ve akademik başarısı da aynı oranda yüksek olacaktır.

Duygusal becerileri destekleyici eğitim programlarının yararlarından bazıları çocukların kişilerarası iletişimde duygu sözcüklerini daha fazla kullanmalarını sağlama ve bu durumun dil gelişimini desteklemesidir. Ayrıca çocuklara duygularını olumsuz davranışlarla değil sözel tepkilerle ifade etme becerisi kazandırması, arkadaşlık ilişkilerini, empati yeteneğini ve çatışma çözme becerisini geliştirmesi ve farklı fikirlere saygı duymayı öğretmesi de duygusal eğitim programlarının yararlarındanadır (Greenberg ve Kusche, 1993).

Sosyo-ekonomik düzey

Çocuğun korkularını, öfkelerini, endişelerini ve kıskançlığını etkileyen faktörlerin başında ailenin sosyo-ekonomik yapısı gelmektedir. Aile bireyleri arasında yaşanan duygusal etkileşim çocuğun duygusal dünyasını doğrudan etkiler (Yavuzer, 1990). Alt sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin ekonomik koşullarının yetersizliğı, aile üyelerinin kendilerine karşı güven eksikliği yaşamalarına ve kendilerini güçsüz hissetmelerine neden olabilmektedir. (Dunn ve

Hughes, 1998). Düşük sosyoekonomik düzeydeki ailelerin, orta sosyoekonomik düzeydeki ailelere göre çocuklarından daha fazla uyma davranışı beklemedikleri, fiziksel cezalandırmayı daha çok kullandıkları, annelerin duygular hakkında çocuklarıyla konuşmayı çocuklara duyguları öğretmek için bir fırsat olarak görmedikleri ileri sürülmektedir. Bununla birlikte, düşük sosyoekonomik düzeydeki ailelerin çocuklarıyla duyguları öğretmeye yönelik konuşmalar yapmadıkları ve çocuklarla yaptıkları konuşmalarında duygulara çok yer vermedikleri ifade edilmektedir. Buna karşın yüksek sosyoekonomik düzeydeki aileler, çocuklarının olumlu duygularından daha çok olumsuz duygularına rehberlik etmekte, çocuklar evde ve okulda duygularını daha fazla düzenleyebilmektedir (Miller ve Sperry, 1987).

Mayer (1997) ise ailenin sahip olduğu gelirin çocuklara ilişkin çıktıları çok fazla etkilemediğini, bunun aksi anne ve babaların sahip olduğu dürüstlük, güvenilirlik gibi özelliklerinin, anne ve babanın sağlığının ve becerilerinin çocuğun gelişimini etkilediğini belirtmektedir. Ailenin geliri, mesleği ve sosyalleştirme davranışları arasında bir ilişki olmadığını ifade etmektedir.

Cinsiyet

Ortalama üç yaş civarlarında ve birçok kültürde kızların duygusal yüz ifadeleri anlamada erkeklerden daha yetenekli oldukları tespit edilmiştir (Hall, 1979). Fakat cinsiyet farklılıklarının tartışmalı bir konu olduğu bilimsel olarak ifade edilmektedir. Psikologlar bu cinsiyet farklılıklarının daha geniş bir alanda bulgularına ulaşmışlardır. Bu bilgiler kadınların daha fazla empati sahibi olmalarını, daha fazla ifadesel olmalarını, diğerleriyle kolay adapte olmalarını, duygusal bilgiyi ve daha büyük bir kültürün alt rollerini daha geniş bir duygusal bilgi alanı içinde kullanmaları ile açıklanabilmektedir (Noller, 1986).

Anne ve babalar çocukları ile konuşurken cinsiyet ayrımı yapabilmektedirler. Anneler sıklıkla, kızlarıyla konuşurken duygularını tanımlarlar, onlara başkalarının duygularına göre

hareket etmeyi öğretmektedirler. Buna karşılık, erkek çocuklarına karşı duygularını çok rahat ifade edemezler. Bu da onların duygularını çok fazla kontrol etmelerine neden olmaktadır (Şahin ve Cevher, 1998). Annelerin kızlarına hikaye anlatırken oğullarına nazaran daha fazla duygu yüklü ifadeler kullandıkları, erkek çocuklarla ise genellikle öfke duygularının neden ve sonuçları hakkında konuştukları bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca kızların dil yetisinin erkeklerden daha erken geliştiğini ve bunun kızların duygularını açıklamak ve başkalarının duygularını anlamakta daha çabuk ustalaşmalarına yol açtığını ifade etmişlerdir. Duygularını ifade etmek için teşvik görmeyen erkek çocuklar ise hem kendi hem de başkalarının duygularını anlamada zorluk çekmektedir (Tuğrul, 1999).

Empatinin tanımı ve önemi

Sosyal bir varlık olan insan, yaşamının her döneminde başkalarıyla iletişim kurmak zorundadır. Diğerleriyle iletişim kurmak, insanın temel gereksinimlerden biridir. İnsan ilişkilerindeki temel güdülerden biri, iletişim halinde oldukları bireyler tarafından yaşantılarının, duygularının ve düşüncelerinin anlaşılmasıdır (Kaya ve Siyez, 2010). İletişimi kurup başlatan kişi duygu ve düşüncesini ifade etmek ve ifadesinin karşı tarafta anlam bulmasını ister (Baltaş ve Baltaş, 1982). Empati kelimesinin duygusal tanımlarında, dinleyici ile konuşmacının aynı duyguları hissetmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Empatinin bilişsel tanımlarında ise, dinleyicinin, konuşmacının bakış açısından olaylara bakması, konuşmacının duygularının ve düşüncelerinin farkına varması gerektiği belirtilmektedir (Bierhoff, 2002).

Johanson (2008) yaptığı çalışmasında, Hoffman'ın empatiyi öncelikle bir duygu ve sıkıntı (distress) problemi olarak görmekte olduğunu ve empatinin Hoffman'a göre kendi durumundan daha çok bir başkasının durumuna uygun duygusal tepki verme olduğunu ifade etmiştir. Kalisch (1973), empatinin "karşıdaki insanın hayatına girebilme ve onun şu andaki hislerini ve bu hislerin anlamını doğru bir şekilde anlayabilme becerisi" şeklinde ifade etmektedir. Bu beceri, psikolojik terapi teorisyenlerine göre kişiler arası ilişkilerde hayati

önem taşıyan bileşendir. Kalisch'in (1973) empati tanımında önemli olan nokta "şu andaki" kelimesidir. Ona göre empati karşıdaki kişinin dünkü veya bir önceki gün olan hislerini değil şu anda hissettiklerini anlamaya çalışmayı içermektedir. Chung ve Bemak'de (2002) empatinin "etkili bir psikoterapi yapmak için sağlanması gereken temel koşul olduğunu ve empatinin danışmanlık ve psikoterapinin merkezini oluşturduğunu" ifade etmişlerdir. Empati gelişim süreci kişinin kendi düşüncelerini bırakıp, diğer kişinin duygu ve düşüncelerini anlama süreci olarak ifade edilebilir. Empati gelişim sürecinde kişi kendi düşüncelerini bırakır ve diğer kişinin duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışırken onun rolünü alır (Kallıopuska, 1979).

Rogers (1983) kendi tanımını geliştirerek, yaptığı araştırmalar ışığında empati tanımını geliştirmiştir. Rogers'a göre empati "bireyin kendisini karşısındakinin yerine koyarak olaylara onun açısından bakması, karşısındakinin duygularını ve düşüncelerini doğru bir şekilde anlaması, hissetmesi ve bunu karşısındakine iletmesidir". Rogers'ın empatik anlayışı ile Rogers öncesi empatik anlayış arasındaki başlıca farklılık ise; Rogers sadece bilişsel düzeyde empatiyi ele alırken, sonrasında empati kavramına duyuşsal boyutu eklemesidir (Dökmen, 1987).

Buna göre empati bilişsel ve duygusal bir süreçtir ve üç temel ögeden oluşmaktadır.

1. Empati kuracak olan kişi, kendini karşısındaki kişinin yerine koyarak, olaylara onun bakış açısından bakmalıdır. Bunun için şart olan şey ise empati kuracak kişinin bir süreliğine kendini bir başkasının yerine koyması ve daha sonra kendi yerine tekrar geçmesidir.
2. Empati kurulan kişinin düşünceleri ve duyguları doğru olarak anlaşılmalıdır. Bilişsel açıdan o kişiyi anlamamanın duygusal anlamamanın ilk şartı olduğu bilinmelidir.
3. Empati kuran kişi zihninde oluşan empatik anlayışı, empati kurduğu kişiye yansıtmalıdır. Zihinde oluşan empatik anlayış karşısındaki kişiye iletilmediği sürece empati kurulmuş sayılmaz (Akt: Dökmen, 1988).

Çocuklarda empatinin gelişimi

0-1 yaş: Empati ilk olarak bebeklik döneminde görülmeye başlar. Bazı araştırmalarda sinir sisteminde öncelikli olarak belli başlı duygusal ifadelerle cevap veren nöronlar olduğu bulunmuştur. Bu nöronlar empatinin sinir sistemindeki temelleri olabilir (Goleman, 2000). Yaşamın ilk haftasında bebeklerin, bir diğeri ağlamasına karşı üzüntüyle ve ağlayarak karşılık vermesi empatinin ilk belirtisidir (Barnett, 1990). Bilişsel becerileri sınırlı olmasına rağmen altı aylık bebeklerin ağlayan yaşlılarına ilgi gösterip, temas etmeye çalışarak karşılık verdikleri görülmektedir (Hofmann ve Weikart, 2000).

1-2 yaş: Bir yaşındaki bir çocuk yaşıtı bir arkadaşının duygularını anlamak için hareket taklidi kullanmaktadır. Örnek olarak bir bebek parmağını acıtmışsa, diğeri bebeklerin de parmaklarını ağzına götürerek bu durumun yaşattığı hissi anlamaya çalışmasını gösterebilir (Goleman 2000). Bir iki yaş civarında diğeri kişinin üzüntülü olduğunu anlayabilir fakat kendisinden farklı gereksinimleri olabileceğini anlayamaz. (Köksal, 2005).

2-3 yaş: Çocuklar iki yaşın sonlarına doğru diğeriyle duygularını taklit etmeye başlarlar. Yardım etme ve destek olma davranışlarında bulunurlar. Bu yaşta taklit etme yeteneği kazanan çocuk kendi duyguları ile diğeriyle duyguları arasındaki farklılığı anlamaya başlar. Başkalarının bakış açısının onların kendi gereksinim ve bulunduğu şartlara göre değişebileceğini anlar (Zahn-Waxler ve diğ., 1992).

3-5 yaş: Üç yaşından itibaren çocuklar başka insanların düşüncelerinin kendi düşüncelerinden farklı olduğunu anlarlar. Onun diğeri çocukların sıkıntılı durumlarına sadece cevap vermediği aynı zamanda yardım da ettiği gözlenmektedir (Zahn-Waxler ve diğ. 1992).

6-9 yaş: Shapiro'ya (2000) göre, altı yaş olaylara başkasının bakış açısından bakarak uygun empatik tepki verebilme yaşıdır. Yedi yaşlarında ise çocuk, karşıdaki kişinin durumunu

kendisini onun yerine koyarak daha iyi anlamaya başlar. Bu yaş civarlarında çocuğun dil becerisi geliştiği ve soyut düşünme düzeyi arttığı için, yakınında yaşamayan tanıdıklarının başına gelenlerle bile empatik anlayış geliştirebilir.

10-12 yaş: Çocukluğun bu döneminde, on-on iki yaş civarlarında tanıdık insanlarla kurulan empatinin ötesinde, tanımadıkları insanlarla empati kurabilirler. Bu yaş grubu çocuklar soyut empati diye adlandırılan bu aşamada dünyanın farklı yerlerinde bile olsa kendisine göre daha dezavantajlı kişilerle empati kurabilirler (Shapiro, 2000).

Empatinin bileşenleri

Empatinin bileşenlerini Goldstein ve Michaels'in (1985) öne sürdüğü model çerçevesinde incelenmiştir. Bunlar, empatinin algısal bileşeni, bilişsel bileşeni, duygusal bileşeni, bildirimsel bileşeni şeklindedir.

Algısal (Fiziksel) empati

Empatinin algısal bileşeni, bireyin karşısındaki kişinin duygularını deneyimlediği ilk aşamadır. Empati kuracak olan kişi, karşısındaki kişinin ifade etmek istediği hareketlere sözlere, ses tonuna, söylemek istediğinin içeriğine dikkat etmelidir. Bunları anlayıp içselleştiren kişi algısal boyutu tamamladıktan sonra diğer bilişsel ve duygusal boyutta empati kurma aşamasına geçebilir (Goldstein ve Michaels, 1985).

Bilişsel empati

Bilişsel empati aşamasında başkalarının duygularını yaşamak yerine, o duyguyu bilişsel olarak anlama söz konusudur. Staub (1990), bilişsel empatiyi diğer kişinin içsel durum duygularının, düşüncelerinin ve niyetlerinin bilişsel olarak algılanması şeklinde tanımlamıştır.

Burada karşıdaki kişinin hislerini yaşamadan duygularını anlama durumu söz konusudur. Empatinin bu boyutu iyi bir gözlem ve düşünme süreci gerektirmektedir.

Duygusal empati

Duygusal empati de empatinin önemli bir bölümü ele alınmıştır. Duygusal empati diğerlerinin duygularına duyarlı olma, duygularını o kişiyle paylaşma becerilerini içermektedir. Empatinin duygusal yönü göz önüne alınmadığında empati, sadece diğer kişinin yaşantısını tanımlama ve etiketleme becerisi olur. Duygusal yön empatik yaşantının önemli bir bölümüdür (Güldağ, 2007). Duygusal empati bireylerin ailesi ve yakınları için her şeyi yapabilmesi yönünde bir istek geliştirirken bunu ahlaki değerlerle bütünleştiren bir anlayışı yansıtmaktadır. Bir günlük bir bebeğin bile duygusal empati duyarlılığına sahip olması empatinin bu bileşenin bilişsel empati ile ayrışma noktasıdır (Smith, 2006).

Bildirim bileşeni

Empatinin bildirim bileşeni, empatinin bilişsel ve duygusal bileşen süreçlerinde var olan yaşantıların karşımızdakine iletilmesi olarak açıklanır. Empatinin bildirişim bileşeni kısaca empatinin bilişsel ve duygusal bileşenleri sürecindeki yaşantılarının karşımızdakine iletilmesi olarak tarif edilebilir. Araştırmalar empatinin bildirim bileşeninin gençlik döneminde büyük ölçüde geliştiğini ortaya koymaktadır (Alçay, 2009).

Aşamalı empati sınıflaması

Aşamalı empati sınıflamasında üç temel empati basamağı vardır. Bu basamaklar; onlar basamağı, ben basamağı, sen basamağı şeklinde tanımlanmaktadır. Basamakların her biri kendi içinde “düşünce” ve “duygu” olmak üzere iki alt basamaktan oluşmaktadır (Dökmen, 1988).

	Sen basamağı	Senin sorunların karşısında sen ne düşünüyor ve ne hissediyorsun
	Ben basamağı	Senin sorunların karşısında ben ne düşünüyor ve ne hissediyorum
Onlar basamağı	Senin sorunların karşısında onlar(toplum) ne düşünüyor ve ne hissediyor	

Şekil 2. Aşamalı empati sınıflaması

Onlar basamağı: Bu basamakta kişi karşısındaki kişinin ne hissettiği, duygu ve düşüncesinin ne olduğu ile ilgilenmez. Karşıdaki kişinin sorununun ne olduğu da bu aşamada önemli değildir. Bu iletişimde dinleyici boyutunda olan kişinin geri bildirim, toplumun bu konu hakkında ne söyleyebileceği noktasında olur. Tepki veren kişi bu aşamada genellemelere gidebilir atasözleri ile geribildirim yapabilir. Örneğin zamanı etkili kullanmayan biri için “vakit nakittir” ifadesini kullanıp yargı ve önerilerde bulunabilir. Bu aşamada kişilerin kendi görüş ve duyguları değil, toplumun bakış açısı baskındır.

Ben basamağı: Bu basamakta empatik tepki veren kişi benmerkezcidir. Kendisine sorununu anlatan kişiyle ilgilenmek yerine, sorunun sahibini eleştirir, ona akıl verir ve o durum ile ilgili kendi düşüncelerinden, kendi yaşantılarından bahsetmeye başlar. Örneğin “ bende bu tarz durumlar yaşamıştım, üzüldüm senin adına” diyerek sorun yaşayan kişiyi sorunu ile baş başa bırakır. Kendi sorunlarını anlatmayı tercih eder. Ben basamağında empatik tepki veren kişi karşısındaki kişiyi bir ölçüde rahatlatılabilir. Bu sebeple onlar basamağındaki tepkiden biraz daha iyi bir tepki biçimidir. Ancak ben basamağında halen benmerkezcilik söz konusu olduğu için karşısındaki kişinin duygu ve düşüncelerini anlamada yeterli olduğu söylenemez.

Sen basamağı: Bu basamakta empatik tepki veren bir kişi, kendisine sorununu anlatan kişinin bakış açısından bakar. Kendisini o kişinin yerine koymuştur. Sorun anlatıldıktan sonra toplumun bakış açısıyla ya da kendi bakış açısıyla geri bildirimde bulunmaz. Doğrudan sorununu anlatan kişinin duygu ve düşüncelerini içselleştirir (Dökmen, 2003).

Bu üç temel empati basamağını kapsayacak şekilde on altı basamak oluşturulmuştur. Bu basamaklar sırasıyla en kalitesiz basamaktan en kaliteli empati basamağına kadar uzanmaktadır. Bu basamaklar ise aşağıda şöyle sınıflandırılmıştır (Dökmen, 2003).

Senin Problemin Karşısında Başkaları Ne Düşünür, Ne Hisseder: Bu basamakta empati kurmaya çalışan kişi, genellemeler yapar, dinlediği soruna ilişkin toplumsal bakış açısıyla bakarak atasözlerine başvurabilir. Dinlediği kişinin sorunu ile ilgili eleştirel bir yaklaşım ile suçlayıcı davranabilir. Bu ise sorununu anlatan kişiye hiçbir destek sağlamaz.

Eleştiri Getirme: Dinleyen kişi kendi bakış açısı ile anlatan kişiye yorumlar yapar. Bu durum kendini açan kişide bir kırgınlık ve anlaşılmama hissinin verdiği bir umutsuzluk yaratabilir. Cevap veren kişi bu yaklaşımıyla anlatan kişiye olumlu bir adım atmış sayılmaz.

Akıl Verme Çabası: Sorun dinleyen kişi, anlatan kişiye akıl verir. Ona ne yapması gerektiğini anlatır. Kendisine akıl verilen kişi de ben bunları akıl edemiyorum düşüncesi ile kendini daha aşağı hissedebilir. Bu durumda iki kişi arasında olumlu bir ilişki gelişmesi beklenmez.

Teşhis Koyma: Kendisine anlatılan sorunu, yada sorunun anlatan kişiye bir teşhis koyar. Sorunun sebebinin toplum olduğunu ya da sorununu anlatan kişinin fazla abarttığını ifade edebilir.

Kişinin Aynı Sorunu Kendisinin de Yaşadığını İfade Etmesi: Kişi kendisine anlatılan sorunun aynısından yaşadığını söyler ve kendi sorununu anlatmaya başlar.

Kişinin Kendi Duygularını İfade Etmesi: Dinlediği sorun karşısında kendi duygularını sözle ya da davranışla açıklar. Örneğin “bu duruma üzuldüm” gibi.

Desteklemek: Karşısındaki kişinin sözlerini yinelemeden onu anladığını ve desteklediğini bildirir.

Soruna Eğilmek: Kendisine anlatılan sorun ile ilgilenir, sorun hakkında düşünür ve soruna ilişkin sorular sorar.

Tekrar Etme: Kendisine anlatılan sorunu, anlatan kişiye farklı ifadelerle tekrar yansıtır ve özetler.

Derin Duygularını Anlayabilmek: Bu basamakta empati kuran kişi, kendisini sorununu anlatan kişinin yerine koyarak onun söylediği yada söylemediği tüm duygularını farkederek ve bu farkındalığı ona yansıtır.

Yukarıdaki basamaklardan 1. basamak Onlar Basamağı'na, 2., 3., 4., 5. ve 6. basamaklar ben basamağına 7., 8., 9. ve 10. basamaklar ise sen basamağına ilişkindir. Bu basamaklardan birincisi en düşük empatik tepki, onuncusu en yüksek empatik tepki olduğu söylenebilir (Dökmen, 2008).

Aile iletişiminde empati ve duygusal gelişim

Aile iletişiminde empatinin üç temel ögesi vardır (Özgüven, 2001). Bunlardan birincisi anne babanın çocuğun duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, ikincisi anne babanın çocuğun yerine kendini koyması, üçüncüsü ise anne babanın bu empatik yaklaşımını çocuğa iletmesidir. Bu süreçte anne baba hem beden dilini kullanarak hem de sözel olarak çocuğu anladığını belirtmektedir (Hüdaverdi, 2004).

Kilpatrick (2006) aile empatisi kavramını açıklamak amacıyla; ailenin çocukların duygusal sinyallerini fark etmesi ve sinyalleri değerlendirerek çocuk odaklı olumlu hislerle çocuğa yararlı tepki vermesi davranışlarını bütünleştirmiştir. Bu bütünleştirilmiş modelde aile önce çocuğun duygu durumunun farkına varmaktadır. Aile çocuğun duygu durumunun özelliğine göre kendi duygu durumunu oluşturmakta ve bu duygu durumu çocuğa olan davranışını etkilemektedir.

Aile bireylerinin birbirlerini anlamaya çalışması olaylar karşısında birbirlerine destek olması aileyi birbirine bağlayan etkenlerden biridir. Anne babanın çocukla ilişkilerinde en önemli psikolojik öge empatidir. Annelik empatisi içgüdüsel sezgileri de içerir ve annenin çocuğun ne yapmak istediğini anlayabilmesini sağlar (Geçtan, 1993). Yapılan araştırmalar empatik becerisi yüksek annelerin çocuklarının düşük düzeyde empati becerisine sahip olan annelerin çocuklarına göre daha duygularını ifade eden tepkiler verdiklerini ortaya koymuştur (Barnett, 1990). Eşler, kardeşler, aile ve çocuk arasındaki iletişimin artmasıyla bireyler kendilerini değerli hisseder ve diğer kişilere verdiği değeri göstermeyi öğrenirler. Çocuğun kendisinin ve başkalarının duygularını anlaması, duygularını ifade etmesi ve duygularını düzenlemeyi öğrenmesi sürecinde ailenin tutum ve davranışları çok önemlidir. Koestner ve arkadaşları (1999) yaptıkları çalışmaya göre, sorularının yanıtlarını anne ve babasından alan çocukların yetişkin olduklarında aynı ortamda yetişmeyen çocuklara göre daha yüksek empatik ilgiye sahip oldukları görülmektedir (Akt:Dökmen, 2003).

Duygu durumu halinde çocuğa verilen empatik cevaplar çocuğun;

- Duygularını ve ihtiyaçlarını empatik olarak yansıtma
- Duygusal durumunu tanımlama ve ifade etme
- İletişim becerileri aracılığı ile kişiler arası ilişkilerde kendini kontrol etme ve kendini tarif etme becerilerinin gelişimine yardımcı olur (Dökmen, 2003).

İletişim ve tanımı

Okul öncesi dönem ile birlikte bireyin önce kendisiyle sonra yakın çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurabilmesi için iletişim becerilerini geliştirmesi gerekmektedir. Gelişimsel değişimler ve çevresel uyaranların etkisiyle iletişim hızla ilerleyen bir süreç halini almaktadır. Bu süreç etki, düşünce, haber, ifade, anlam, mesafe, temel eğitim becerileri gibi pek çok kavramı içeren karmaşık ve çok boyutlu bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (Arabacı, 2011).

İletişim kaynak (verici), hedef (alıcı), mesaj (ileti) ve kanal olmak üzere dört temel ögesi vardır. İletişimde kaynak, mesajı gönderendir. Gönderilen bu mesaj karşıdaki kişiye yöneliktir ve bu kişi mesajı aldığı anda hedef durumuna geçmektedir. Hedef kaynaktan gelen bu mesajı açar, yorumlar ve kendisi de bir mesaj üretir. Üretilen bu mesaj daha önce mesajı ileten kaynağa tekrar gönderilir. Başlangıçta kaynak olan kişi, hedef durumuna geçmiştir. Bu süreçte hedefe ulaştırılmak istenen her şey iletidir. İleti-mesaj iletişim süresince hedefle kaynak arasında gidip gelen anlamdır. Kanal ise, iletişim sürecinde mesajların gönderildiği araçlardır. Bu iletişim kanalları bazen bir söz, bazen bir resim, bazen bir yazı, bazen de başka bir araç olabilir (Kaya, 2012).

İletişim türleri

İletişim türleri, sözlü iletişim, sözsüz iletişim ve yazılı iletişim olarak üç ana başlıkta ele alınmaktadır. Bu çalışmada sözlü ve sözsüz iletişim incelenecektir.

Sözlü iletişim

Sözlü iletişim, konuşma ve yazma ile sağlanan bir iletişim çeşididir. Dil ile iletişim olarak ta adlandırılabilir. Dil, iletişimin en önemli ögesidir. Sözlü iletişim uyku dışında insan yaşamının dörtte üçünü kapsamaktadır ve en fazla tercih edilen iletişim türüdür (Arabacı, 2011).

Sözlü iletişim dil ve dil ötesi” olmak üzere iki gruptan oluşmaktadır. İnsanların karşılıklı konuşmaları sözel iletişim olarak kabul edilebilir. Dil ile iletişim türünde ne söylendiği, dil ötesi iletişimde ise sese yüklenen anlam önem kazanmaktadır. Ses tonu, sesin şiddeti, hangi kelimelerin vurgulandığı, duraklamalar ve benzeri özellikler dil ötesi iletişim sayılmaktadır. Karşımızdakinin yalnızca ne söylediği ile değil genellikle nasıl söylediği de iletişim açısından anlam kazanmaktadır. Örneğin, bir davetin yürekten mi, yoksa yarım ağızla mı yapıldığını anlamak için dil ötesi öğelerden yararlanmamız gibi (Dökmen, 2003).

Sözsüz iletişim

Sözel olmayan iletişim sözel iletişimi destekleyen kişinin jest ve mimikler kullanarak başvurduğu iletişim yöntemlerinden bir tanesidir. Kişiler arası iletişimde iletişimin %65 lik bir bölümünü sözsüz mesajlar oluşturmaktadır (Uzunöz, 1987). Sosyal psikologların yapmış olduğu araştırmalara göre ortalama bir iletişimde sözcüklerin önemi %10, ses tonunun önemi %30, beden dilinin önemi ise %60 olarak bulunmuştur (Altıntaş ve Çamur, 2001). Kişiler sözel mesajlarını yönetip, kontrol edebilirken söz dışı mesajları yönetmekte ise zorlanabilirler. Özellikle duygusal konularda sözlerden çok söz dışı mesajlar anlam kazanabilmektedir. Mesajların boyutu kişinin hoşlanıp hoşlanmama, ilgili olup olmama, kendini aşağıda görüp görmeme derecesine göre farklılık gösterir. Sözel ve sözel olmayan mesajlar karşılaştırıldığında sözel olmayan mesajların daha fazla anlam yüklü olduğu görülmektedir (Lawrence, 1996).

Skolove, Sadker ve Sadker (1986) iletişimi etkileyen dört sözsüz mesaj göstergesi tanımlamışlardır. Aşağıdaki ifade edilen bu göstergelere, özel bir dikkat gösterilerek iletişimin geliştirilebileceğini göstermişlerdir (Akt. Ergin, 2003).

- Göz kontağı
- Yüz ifadeleri
- Bedenin durumu
- Fiziksel çevre

Göz kontağı

Karşılıklı iletişimde ilk olarak hatırlanan temel unsurlardan bir tanesi de göz kontağıdır. İletişim esnasında göz teması kurulmaması karşıdaki kişinin sıkılmasına neden olabilir (İzgören, 2013). Göz teması kurma, özellikle çocuklarla kurulması gereken sağlıklı bir iletişim için de oldukça önemlidir. Çocuklar erken çocukluk döneminde, davranışlarla ifade

edilen mesajlara karşı daha duyarlı oldukları için bakışlardan önemli oranda etkilenirler. Bu nedenle, özellikle küçük yaştaki çocuklarla iletişim kurarken, onların boy hizasına gelecek şekilde oturmak ya da çocuğu yetişkinin boy hizasına yükseltmek önemlidir. Bu durum, çocuğun konuşmaya dikkatini vermesine, kendisini iletişimde bulunduğu kişiye daha yakın hissetmesine ve daha çok şey anlatma isteği duymasına yardımcı olur. Ayrıca, bu durum çocuğun iletmek istediği mesajların ve gerçek duygularının anlaşılabilmesi açısından da oldukça önemlidir (Akt: Arabacı, 2011).

Yüz ifadeleri

Yüzümüzdeki ifade, el ve vücut hareketlerimiz, vücudumuzun duruşu ve göz temasımız duygusal durumumuz hakkında bazı ipuçları sağlar ve sözsüz iletişimde önemli yer tutar. Sözsüz iletişimde yüzümüzü ve bedenimizi gönderici olarak kullanırız (Dökmen, 2003).

Niyet edilerek ya da niyet edilmeden yapılan yüz ve beden ifadelerine “duygusal ifade” adı verilmektedir ve çeşitli kaynaklarda, “yüz ifadeleri (facial expressions)” denildiğinde, duygusal yüz ifadeleri anlaşılmaktadır. İnsanların yüzlerinde birdenbire korku ya da hayret ifadesi belirmesi, duygusal yüz ifadelerine bir örnek teşkil etmektedir. Bu tür ifadeler, planlanmadan yapıldıkları için, sözlü anlatımdan farklı değerlendirilmektedir. Yapılan incelemeler, niyet edilmemiş yüz ve beden ifadelerinin, yani duygusal ifadelerin kişilerarası iletişimde önemli yeri olduğunu göstermektedir. Örneğin, Mehrabian (1968) İletişimde sözlü kapsamın %7, dil-ötesi öğelerin %38, duygusal yüz ifadelerinin ise %55 oranında paya sahip olduğunu belirtmektedir (Akt: Dökmen, 2003).

Duygular ise jest, mimik, konuşma prozodisi, karşılıklı ilişki gibi davranışlar ve içsel durumu değerlendirme yoluyla anlaşılmaktadır. Başkalarının duygusal durumlarını anlamak için, gözlerden elde edilecek bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır. Evrimsel olarak başkasının iç dünyası ile ilgili bilgileri, yüz ifadelerinden elde etmek oldukça önemli bir kaynaktır (Hernandez ve diğ. 2009).

Bedenin durumu

İnsanlar konuşarak anlaşmayı geliştirmeden önce, beden dilleriyle anlaşmışlardır. Beden dilleri aracılığıyla duygularını, düşüncelerini, isteklerini ve duygusal zenginliklerini başka insanlarla paylaşmışlardır. Böylece beden dilleri aracılığıyla aralarında bir iletişim ağı oluşturmuşlardır (Baltaş ve Baltaş, 1982). Farklı bedensel temaslar kurarak karşımızdakine farklı mesajlar vermeye çalışırız. Örneğin birinin elini öpüp başımıza koyduğumuzda onun bizden büyük ve üstün olduğunu kabul etmiş sayılırız. Diğer sözsüz iletişim şekilleri gibi bedensel temasın anlamı kültürden kültüre değişebilmektedir (Dökmen, 2003).

Fiziksel çevre

Her tür iletişimin gerçekleşebilmesi için bir iletişim ortamına ihtiyaç duyulmaktadır. İletişimin gerçekleştirildiği ortamda çalınan müzik, odanın şekli, büyüklüğü ya da küçüklüğü, rengi, sıcak ya da soğuk oluşu, aydınlık ya da karanlık olması, sessiz ya da gürültülü olması veya iletişimin yapıldığı yer (oda, salon, büro, ev, okul, işyeri ya da tören yeri vb.) konuşmaları büyük ölçüde etkiler. Kişiler bu etkilerin bazen farkında iken bazende farkında olmayabilirler. Çünkü insanlar önemli şeyler söylemek istediklerinde etraflarında yabancı kişilerin bulunup bulunmadığını kontrol ettikten sonra konuşmaya başlarlar (Cüceloğlu, 1993).

İlgili yayın ve araştırmalar

Saltalı ve Arslan (2011) yaptıkları araştırmada, okul öncesi eğitime devam eden altı yaş çocuklarının duygusal becerilerini etkileyen bazı değişkenleri (okul öncesi eğitime devam süresi, cinsiyet ve anne-babanın eğitim durumu) incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini anaokuluna devam eden 306 (135 kız ve 171 erkek) çocuk oluşturmuştur. Araştırmada “6 Yaş Çocuklarının Duygusal Becerilerinin Değerlendirme Testi” kullanılmıştır. Araştırma

sonucunda altı yaşındaki çocukların duygusal becerilerinde iki yıl ve daha fazla okul öncesi eğitimi alan çocukların puan ortalamalarının bir yıl okul öncesi eğitim alan çocuklara göre anlamlı düzeyde ve iki yıl ve daha fazla okul öncesi eğitim alan çocukların lehine olduğu bulunmuştur. Cinsiyet değişkenine göre sonuçlar değerlendirildiğinde kız çocukların duygusal becerilerinin erkek çocukların duygusal becerilerinden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Anneleri üniversite mezunu olan çocukların, anneleri ilkokul mezunu olanlara göre duygusal beceri puanlarının daha yüksek olduğu sonucu çalışmanın diğer sonuçlarından biridir. Babaların eğitim düzeyi arttıkça, çocukların duygusal beceri puan ortalamalarının yükselmesi de bu çalışmanın sonuçlarından bir tanesi olmuştur.

Saltalı (2010) tarafından yapılan araştırmada Duygu Eğitimi Programının anasınıfına devam eden altı yaş çocuklarının duygusal becerilerine etkisi incelenmiştir. Araştırmanın bağımlı değişkeni anasınıfına devam eden altı yaş çocuklarının duygusal becerileri, bağımsız değişkeni ise duygu eğitimi programıdır. Araştırma sonucunda deney ve kontrol gruplarının duyguları tanıma, duyguları anlama, duyguları ifade etme ve toplam duygusal beceri son test puanları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. Deney grubu çocukların duyguları tanıma, duyguları anlama, duyguları ifade etme ve toplam duygusal beceri ön-test/son-test puanları arasında anlamlı bir fark bulunurken, son testlerin ön testlerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Kontrol grubu çocukların duyguları tanıma, duyguları anlama, duyguları ifade etme ve toplam duygusal beceri ön test/son-test puanları arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır.

Kurbet (2010) tarafından yapılan araştırma anaokuluna devam eden 5-6 yaş çocuklarının duygusal düzenleme becerileriyle annelerinin empatik eğilim ve tutumlarının incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırma grubunu Ankara İli Çankaya İlçesi'nin anasınıfı ve anaokullarına devam eden 277 çocuk annesi oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak çocukların duygularını değerlendirme ölçeği, annelerin empatik eğilim düzeylerini

belirlemek için empatik eğilim ölçeği ve aile tutum davranış ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; kızların duygusal düzenleme puanlarının, erkeklerin duygusal düzenleme puanlarından yüksek olduğu ve çocukların duygusal düzenleme puanlarının annenin yaşı ve eğitim düzeyine göre farklılık göstermediği bulunmuştur. Annenin empatik eğilimine göre çocukların duygusal düzenleme puanları arasında ise anlamlı farklılık olduğu görülmüştür.

Yılmaz (2012) tarafından yapılan araştırmada 60-72 aylık çocukların duyguları anlama becerilerinin sosyal problem çözme becerilerine etkisi incelenmiştir. Çocukların sosyal problem çözme becerileri, çocukların demografik özelliklerine ve ailelerinin demografik özelliklerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Örneklem grubu anaokulları ve ilköğretime bağlı anasınıflarına devam eden 60-72 aylık 350 çocuktan oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Denham Duygu Anlama Testi ve Wally Sosyal Problem Çözme Testi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Duyguları anlama becerileri, yaş, kardeş sayısı, okul öncesi eğitim kurumuna devam süresi ve anne öğrenim durumuna göre çocukların sosyal problem çözme becerilerinin farklılaştığı görülmüştür. Ancak cinsiyet, ailenin aylık toplam geliri ve baba öğrenim durumu değişkenlerinin çocukların sosyal problem çözme becerisi üzerinde etkili olmadığı belirlenmiştir.

Kuyucu (2012) çocukların duygu anlama beceri düzeylerinin akranlarına karşı gösterdikleri duygusal davranışsal tepkilere etkisini ve akranlarına karşı gösterdikleri duygusal davranışsal tepkileri çeşitli değişkenler açısından incelenmek amacıyla bir çalışma yapmıştır. Çalışmanın bağımsız değişkenleri okul öncesi eğitim kurumuna devam süresi, kardeş sayısı, cinsiyet, anne öğrenim durumu, baba öğrenim durumu ve gelirdir. Veri toplama aracı olarak için Denham Duygu Anlama Testi kullanılmıştır. Ayrıca akranlarına karşı gösterdikleri duygusal davranışsal tepkileri değerlendirebilmek için ise Akran Tepki Testi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda çocukların akranlarına karşı gösterdikleri duygusal ve davranışsal tepkilerin duygu anlama beceri düzeyi, okul öncesi eğitim kurumuna devam

süresi, cinsiyet, kardeş sayısı, anne öğrenim durumu, baba öğrenim durumu ve ailenin gelirine göre farklılaştığı belirlenmiştir.

Karayılmaz (2008) tarafından yapılan araştırmada okul öncesi dönemdeki 72 aylık çocukların duygusal zeka ve sosyal uyum becerileri arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada Sullivan'ın 41 maddeden oluşan çocuklar için duygusal zekâ ölçeğinin yüzler, hikâyeler, anlama ve yönetme alt testleri kullanılmıştır. Araştırmada çocukların duygusal zekaları ile sosyal uyum becerileri arasında anlamlı bir ilişki çıkarken, duygusal zekâ ve sosyal beceri toplam puanları ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Atay (2009) yaptığı çalışmada annelerin duygusal farkındalığının çocukların sosyal ve duygusal yetkinlikleri üzerindeki doğrudan etkilerini ve duygu sosyalizasyonu davranışları aracılığıyla olan dolaylı etkilerini araştırmayı amaçlamıştır. 3-6 yaş arasındaki 106 çocuk ile anneleri ve anaokulu öğretmenleri çalışmaya katılmıştır. Araştırma sonucunda düşük seviyede duygusal farkındalığı olan anneler daha fazla negatif duygu sosyalizasyonu davranışlarında bulunurken, negatif duygu sosyalizasyonu davranışlarının anne duygusal farkındalığının çocukların negatif davranışlarını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Altan (2006) yaptığı çalışmada anne sosyalizasyonu ile çocuğun mizaç özelliklerinin çocuğun duygu düzenleme becerisine olan etkisini incelemiştir. Araştırmasını 4-5 yaş 145 çocuk, anne ve öğretmenleri ile yapmıştır. Araştırma sonucunda annenin olumlu ebeveyn davranışlarının çocuğun duygu düzenleme becerisi üzerinde etkili olduğu sonucu bulunmuştur.

Arı ve Seçer (2004) anasınıfına devam eden çocukların duygusal yüz ifadelerini tanıma becerilerini etkileyen bazı değişkenleri incelemiştir. Araştırmaya ilköğretim okullarının anasınıflarına devam eden 100 çocuk alınmıştır. Araştırmanın sonucunda çocukların duygusal yüz ifadelerini tanıma becerilerinde alt sosyokültürel özelliklerin etkili

olduğu ancak şaşkın yüz ifadesini tanımada etkili olmadığı, cinsiyet ve kardeş sayısının etkili olmadığı, anne baba eğitim durumunun etkili olduğu görülmüştür.

Çelik, Tuğrul ve Yalçın'ın (2002) çalışmasında, okul öncesi dönemdeki 48-72 aylık çocukların kendilerini, öğretmenlerini ve anne babababalarını nasıl algıladıklarını inceledikleri çalışmada çocuklara korkmuş, kızgın, mutlu, üzgün ve şaşırılmış yüz ifadelerinin olduğu kartlar verilmiş, sırasıyla, annesini, babasını ve öğretmeni yüz ifadelerinden hangisiyle eşleştirildiği sorulmuştur. Araştırma grubundaki çocukların kendilerini, öğretmenlerini, anne babalarını tanıdıklarında en çok "mutlu" yüz ifadesini tercih ettikleri bulunmuştur.

Eyüpoğlu (2006) 43-80 aylık 111 çocukla yaptığı çalışmada aile içi duygusal ifade, aile ortamı ile çocuğun baş etme stratejileri arasındaki ilişki ve çocuğun mizacının bu ilişkiler üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre, çocuğun mizacı çocuğun baş etme davranışlarını tek başına açıklamamaktadır. Buna karşın, çocuğun farklı mizaç özellikleri ve aile içi duygusal ifadenin farklı boyutlarının etkileşimi çocuğun baş etme davranışlarını etkilemektedir. Genel olarak, okul öncesi çocuğunun mizaç özellikleri, annenin aile içinde olumsuz duyguların ifade edilme sıklığı ile birlikte çocuğun stres ile baş etme stratejileri üzerinde belirleyici rol oynadığı bulunmuştur.

Ulutaş (2005), anasınıfına devam eden altı yaş çocuklarının duygusal zekalarına, duygusal zeka eğitiminin etkisinin incelenmesi konusunda araştırma yapmıştır. Çocukların duygusal zekalarının belirlenmesinde Sullivan Çocuklar İçin Duygusal Zekâ Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmaya farklı sosyo-ekonomik düzeyde toplam 120 çocuk katılmıştır. Araştırma sonucunda, duygusal zeka eğitimi alan deney grubundaki çocukların duygusal zekalarında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Çocuklar gruplarına göre ayrı ayrı alındığında, cinsiyetlerine, sosyoekonomik düzeylerine ve anne-baba öğrenim durumlarına göre anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır. Çocuklar cinsiyetleri, sosyo-ekonomik düzeyleri ve anne-baba öğrenim durumları içinde değerlendirildiğinde ise anlamlı farklılıklar

olduğu duygusal zekâ eğitimi alan çocukların puanlarının yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç doğrultusunda, çocukların akademik zekalarının desteklendiği eğitim programları, duygusal zekayı destekleyen çeşitli etkinliklerle güçlendirilerek çocukların duyguları tanıma, anlama ve yönetme becerilerini kazanmalarının sağlanabileceği ortaya çıkmıştır.

Uçmaz (2004) annelerin empati beceri düzeyi ve çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yaptığı araştırmasında anne empatik beceri düzeylerinin annelerin bazı demografik özelliklerine göre farklılaştığı görülmüştür. Annelerin mesleği, anne eğitim durumu, sosyo ekonomik seviye değişkenlerine göre anne empatik beceri düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada 2-4 yaşları arasında çocuğu olan orta sosyoekonomik düzeydeki annelerin anne tutumlarına ve empatik eğilim düzeylerine Anne Ev Ziyareti Eğitim Programı'nın etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Programa katılan kontrol grubundaki annelerin çocuklarına gösterdikleri davranışları incelendiğinde, önemli bir farklılık görölmezken, deney grubundaki annelerin otoriter, aşırı koruyucu ve tutarsız tutumlarının azaldığı, demokratik tutumun arttığı belirlenmiştir. Ayrıca empatik eğilim düzeyleri açısından kontrol ve deney grubundaki anneler karşılaştırıldığında, kontrol grubundaki annelerde empati düzeyinde önemli bir artış görölmezken deney grubundaki annelerde anlamlı bir artış bulunmuştur.

Ceyhan (1993), yaptığı çalışmada anne-babaların empatik eğilim düzeylerini bazı değişkenler açısından incelemiştir. Araştırmanın örneklemini 192 öğrencinin anne babalarından oluşan toplam 384 denek oluşturmuştur. Araştırmada “Empatik Eğilim Ölçeği” kullanılmıştır. Babalar babalarla, anneler annelerle karşılaştırıldığında, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olanların düşük olanlara göre, kendi anne-babalarının birbiriyle ilişkileri iyi olanların kötü olanlara göre, sağlık durumlarından memnun olanların olmayanlarla göre, gelirlerini yeterli bulanların bulmayanlara göre, kendisini rahat güvenli hissedenlerin hissetmeyenlere göre çevresiyle bir ilişkiyi başlatma ve sürdürme gibi sosyal becerileri yeterli

olanların olmayanlara göre empatik eğilim düzeyleri yüksek bulunmuştur. Ayrıca annelerin empatik eğilim düzeyi babaların empatik eğilim düzeylerinden daha yüksek bulunmuştur.

Ünal (2003) empatik iletişim eğitiminin okul öncesi çocuğu olan annelerin empatik beceri düzeylerine etkisini araştırmıştır. Araştırmanın örneklemi 34 anneden oluşmuştur. Araştırmada ön test, son test ve kontrol gruplu araştırma deseni içinde çalışılmıştır. Deney ve kontrol gruplarının son test sonuçlarına göre deney grubunun empatik beceri düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir gelişme olduğu saptanmıştır. Kontrol grubunda ise bir gelişme izlenmemiştir. Deney grubuna uygulanan tekrar test sonucunda da eğitimin etkisinin devam ettiği saptanmıştır. Araştırma bulguları, deney ve kontrol grubundaki annelerin yaş ve eğitim düzeyleri ile empatik beceri puanları arasındaki ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı olmadığını göstermiştir.

Çağdaş ve Arı (1997), tarafından yapılan araştırmada anne-çocuk iletişim dili eğitimi değişkeninin, deneme grubu annelerinin çocuklarına karşı tutum ve davranışlarına etkileri ile bu davranışların, çocukların işbirliği ve sosyal ilişkilerine ilişkin davranışları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Araştırma, anaokuluna devam eden 4-5 yaş çocukları ve onların anneleri üzerinde yapılmıştır. Araştırmaya katılan 30 annenin, 15'i deney 15'i ise kontrol grubunu oluşturmuştur. Araştırmanın sonucunda "Anne-Çocuk İletişim Dili Eğitim" programı uygulandıktan sonra deneme grubu annelerinin çocuklarında işbirliği ve sosyal ilişkilerinde anlamlı düzeyde yükselme olduğu görülmüştür.

Izard, Fine, Schultz, Mostow, Ackerman ve Youngstrom (2001) tarafından sosyoekonomik düzeyi düşük ailelerden gelen 72 okul öncesi dönem çocuğu üzerinde yapılan izleme türü bir araştırmada, beş yaşından itibaren çocuklar dört yıl süreyle izlenmiştir. Araştırmanın sonucunda çocuklara verilen duyguları anlama becerisinin geliştirilmesine yönelik eğitimin çocukların sosyal davranışları ve akademik başarıları üzerinde önemli bir etki yarattığı, davranış ve öğrenme problemlerini azalttığı, sözel iletişimi artırdığı sonucuna

ulaşmıştır. Bulgular okul öncesi dönem çocuklarının başkalarının yüz ifadelerini tanıyabilmesinin ve duygularını anlayabilmesinin yaşamın ileriki yıllarındaki sosyal ilişkiler ve akademik başarılar üzerinde etkili olduğunu göstermiştir.

Denham ve arkadaşları (2003) Okulöncesi Çağda Duygusal Beceri: Sosyal Becerinin Bir Yolu Mu? adlı araştırmasında Okulöncesi çocukların duygusal anlamlılıkları, duygu düzenlemeleri ve duygu bilgi kalıpları değerlendirilmiştir. Denham ve arkadaşlarının yapmış olduğu çalışmada anaokuluna devam eden ve etmeyen çocukların duygusal bilgilerinin sosyal gelişime etkileri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Denham ve diğerlerinin (1997) 60 anne ve çocuk ile yaptıkları çalışmada annelerin 24-72 ay arasındaki çocuklarının duygularına verdikleri tepkileri evde doğal bir ortamda gözlenmiştir. Ayrıca annelere çocukların duygusal yeterliliklerini nasıl sosyalleştirdiklerine ilişkin çocuğa model olma, olumsuz duygularına tepki verme ve çocuğa rehberlik etme boyutlarını içeren ölçekler, çocuklara ise Denham'ın duyguları anlama testi (Affect Knowledge Test) uygulanmıştır. Annelerin çocuklarının duygularını görmezden gelme, çocuğun cesaretini kırma (ağlamayı kes vb.) gibi olumsuz tepkileri ile çocukların duyguları anlama becerileri arasında olumsuz bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Annenin destekleyici olmayan tepkilerinin çocuk ve anne arasındaki sözel olmayan iletişim, çocuğun duyguları anlaması, duygularla ilgili durumu ayrıntılı bir şekilde düşünmesi için bir engel oluşturduğu da tespit edilmiştir. Denham ve diğerlerinin (1997) 60 çocuk ile yaptıkları bu araştırmanın bulguları, anne ve babaların çocukların duygularını sosyalleştirmede kullandıkları destekleyici davranışların, özellikle 48 ay ve üstündeki çocukların prososyal davranışları için önemli olduğunu da ortaya koymuştur.

Trentacosta, Izard, Mostow ve Fine (2006) çocukların duyguları tanıma ve duyguları ifade etme becerileri ile dikkat becerileri arasındaki ilişkiyi değerlendirdikleri izleme türü çalışmada 263 çocuk üzerinde okulöncesi eğitim döneminden başlayarak ilkokul

eğitimlerini de içine alacak şekilde bir yıl süren çalışmışlardır. Araştırmada çocukların duyguları tanıma becerisi ve duyguları ifade etme becerisine ilişkin veriler çocukların akranlarıyla iletişimleri sırasında gözlenmesi ve gözlem formuna kaydedilmesi ile toplanmıştır. Araştırma sonuçları duyguları tanıma becerisi ve duyguları ifade etme becerisi ile dikkat yeteneği arasında anlamlı ilişki olduğunu göstermiştir. Ayrıca duygusal yüz ifadelerini tanımada ve başkalarının duygularını anlamada başarılı olan çocuklar ilkokula girdiklerinde sınıf içerisinde dikkatlerini toplamada daha başarılı olmaktadır.

Bohnert, Crnic ve Lim (2003) tarafından duygusal becerilerle saldırgan davranışlar arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla yapılan çalışma 7-10 yaşları arasında 90 çocuk üzerinde yürütülmüştür. Çocukların duyguları anlama becerileri Kusche Etkileşimli Görüşme Formu ile, saldırgan davranışlar annelerin Çocuklar İçin Davranış Dereceleme Ölçeğini doldurmasıyla, duyguları ifade etme becerisi ile ilgili veriler çocuklar için özel hazırlanmış gözlem laboratuvarında çocukların geçirdiği 30 dakikalık sürenin video kayıtlarının gözlemciler tarafından değerlendirilmesiyle elde edilmiştir. Araştırma sonuçları duygularını ifade etmede yoğun olarak öfke tepkisi gösterme ile saldırganlık puanları arasında anlamlı düzeyde ilişki olduğunu, duyguları anlamada olumsuz duyguları anlama ile saldırganlık puanları arasında anlamlı ilişki olduğunu göstermiştir.

Eisenberg ve Mc Wolly (1993) yaptıkları çalışmada, annelerin başkalarına karşı duygusal tepki verme ve çocuk yetiştirme davranışları arasındaki ilişkinin yanı sıra ailelerin duygusal yapısı ile beş-altı ve sekiz-dokuz yaş arasındaki çocukların başkalarına karşı empatik duygusal cevapları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırma sonunda; annenin perspektif alması ile çocuğunu pro-sosyal davranışlara yönlendirmesi ve evdeki negatif baskın duygu ile kız çocuklarının sempatileri ilişkili bulunmuştur. Annenin kişisel sıkıntıları (özellikle küçük kızlar için) ve evdeki negatif duyguların da (her iki cinsiyet içinde) çocukların kişisel sıkıntı işaretleri ile ilişkili olduğu görülmüştür. Sonuç olarak; annelerin

empatik yapıları ile çocukların empatik duygusal cevapları arasında ilişki olduğu bulunmuştur.

Martin ve Green (2005) yaptıkları çalışmada annelerin duyguları hakkında konuşmasının çocukların duyguları anlaması ve duyguları hakkında konuşması ile ilişkisini incelemiştir. Araştırma kırk bir aylık çocuğa sahip 50 anne ile gerçekleştirilmiştir. Annelerin duygularını ifadesi; duygularını söylemesi ve duygularını açıklaması olarak iki kategoriye ayırmışlardır. Araştırmada; çocukların duyguları anlamalarının cinsiyete göre değişiklik gösterip göstermediği, annelerin duygularının ifadesinin kız ve erkek çocuklarına göre değişip değişmediği, annelerin ve çocukların duyguları hakkında konuşmaları arasında ilişki olup olmadığı, çocukların duyguları anlama performanslarının ne olduğu sorularına cevap aramışlardır. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında; annelerin duygularını ifade etmeleri ve açıklamaları çocukların duyguları daha iyi anlamalarının göstergesi olduğu, duyguları anlama becerisinde cinsiyet farklılığı olmadığı ancak alt gruplarda farklılık olduğu görülmektedir. Kız ve erkek çocuklarda duyguları isimlendirme, içerik, durumu anlama, rol alma alt gruplarında farklılık gözlenmediği görülmektedir. Araştırmaya göre; annenin duygularını ifadesi ile çocukların ifadesi arasında pozitif korelasyon görülmesiyle birlikte, annenin kullandığı sebep açıklayıcı ifadelerin çocukların duyguları anlaması ve ifadesinde etkili olduğu görülmektedir.

Cervantes ve Callanan (1998) yaptıkları çalışmada 2-4 yaş aralığından çocuklarla çalışmışlardır. Çocukların annelerin duyguları hakkında konuşmaları ile çocukların ifadeleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Annelerin duygularını ifade dilini; sebep, sonuç, müdahale, ortaya çıkarma olarak 4 alt grupta incelemişlerdir. Araştırmanın sonucunda; genel olarak annelerin duyguları hakkında konuşmalarının çocukların duygularını ifadeleri ile ilişkili olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca bu çalışmada cinsiyet farklılıklarını incelemek için duyguları anlamayı 2 alt gruba ayırmışlar ve kız erkek çocuklar arasında çok az fark olduğunu

belirtmişlerdir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında annelerin kız çocuklarıyla daha çok sebep odaklı açıklayıcı ifadeler kullandıkları görülmektedir (Cervantes ve Callanan 1998).

Eisenberg ve arkadaşları (2001), tarafından yapılan bir çalışmada, ailenin duygularını ifade edişi ile çocuğun sosyal becerileri ve yeterliliği arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Sonuçta, annenin negatif ve pozitif ifadeselliğinin, çocuğun becerilerini etkilemekte olduğu, annelerin çocukları ile ilişkileri sırasında ya da aile içinde yansıttıkları pozitif ve negatif duyguların çocuğun sosyal becerilerini ve yeterliliğini etkilediği belirtilmiştir (Akt: Sentürk 2007).

Ahn (2005), çocukların duygularını sosyalleştirmelerinde anaokulu öğretmenlerinin kullandıkları stratejileri araştırmıştır. Bu amaçla tam gün çalışan 12 öğretmeni serbest oyun saatinde, öğretmenin yönettiği etkinliklerde ve kahvaltı saatinde gözleyerek çocuklarla olan etkileşimini kaydetmiştir. Her öğretmen toplam 30 saat gözlenmiştir. Gözlemler daha sonra öğretmenin çocukların olumlu duygusal ifadelerine tepkisi (olumlu duygusal ifadeyi destekleme, empatik davranışı destekleme gibi), çocukların olumsuz duygularına tepkisi (çocukların duygularına empatik yaklaşma, fiziksel rahatlık sağlama, dikkatini dağıtma, duyguların yapıcı ifade yollarını gösterme, problem çözme) şeklinde ayrılarak değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda öğretmenlerin çocukların olumsuz duygularına empati ile yaklaştıkları ve bu duyguların normal olduğunu onlara anlatmaya çalıştıkları, üzüntü ve kızgınlık gibi olumsuz duygularını sözel olarak ifade etmelerine imkan verdikleri belirlenmiştir.

Ribes, Bisquerra, Agullo, Fiella ve Soldevilla (2005) tarafından yapılan araştırmada bireyin doğduğu andan itibaren duyguları anlama üzerine aldığı eğitimin ileriki yıllarda karşılaşacağı duygusal, davranışsal ve sosyal problemleri azaltacağını savunulmuştur. Bu bilgiden hareketle çocuklar için hazırlanacak eğitim programlarının duygusal ve sosyal içeriklerinin zenginleştirilmesinin gerektiğini belirtmişlerdir.

Tenenbaum, Visscher, Pons ve Harris (2004) tarafından sanayileşmemiş bölgelerdeki çocukların duyguları anlama becerileri ile ilgili yapılan çalışmada köyde yaşayan ve şehirde yaşayan çocuklara 4-7 yaş ve 8-11 yaş aralığında toplam 39 çocuğa Duyguları Kavrama Testi uygulanmıştır. Araştırma sonuçları 8-11 yaş grubu çocukların duyguları anlama puanlarının 4-7 yaş grubundaki çocuklara göre daha yüksek olduğunu ve duyguların dışsal sebeplerini de daha iyi algıladıklarını göstermiştir.

Miller, Fine, Gouley, Seifer, Dickstein, Shields (2006) alt sosyo-ekonomik düzeydeki okul öncesi eğitim kurumlarında eğitim gören çocukların duygusal becerilerinden duyguları tanıma, duyguları anlama, duyguları düzenleme ve duyguları olumsuz ifade etme ile sınıf davranışları arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırmaya yaşları 3.5- 5.2 arasında değişen 60 okul öncesi dönem öğrencisi katılmıştır. Duyguları ifade etme ile ilgili verilerin toplanmasında sınıfta çocukların davranışlarının bilgisayar aracılığıyla kaydedilmesi ve bu gözlemlerin değerlendirilmesi yöntemi kullanılmıştır. Çocuklar serbest oyun saatinde iki defa onar dakikalık periyodlar halinde kaydedilmiş ve kayıtlar bir gözlemci ve birde eş gözlemci tarafından değerlendirilmiştir. Duyguları tanıma becerisinin değerlendirilmesinde duygusal yüz ifadelerinden yararlanılmıştır. Duyguları anlama becerisine ilişkin verilerde çocuklara sekiz örnek senaryo okunarak senaryodaki çocuğun ne hissettiğinin sorulması şeklinde elde edilmiştir. Ayrıca çocukların duyguları düzenleme becerileriyle ilgili öğretmenler her bir çocuk için 24 maddelik Duygu Düzenleme Ölçeği (Emotion Regulation Checklist) doldurmuştur. Sınıf içi davranışlarla ilgili olarak da öğretmenler saldırgan davranış (Preschool Behavior Questionnaire) ve sosyal beceriye (Social Skills Rating Scale) ilişkin iki ölçeği her çocuk için doldurmuştur. Araştırma sonuçları duyguları tanımanın duyguları düzenleme becerisini anlamlı derecede etkilediğini, duyguları olumsuz ifade etme davranışının sınıfta saldırgan davranışlarla, duyguları düzenleme becerisinin de sınıf içi sosyal becerilerle ilişkili olduğunu,

duyguları düzenleme ve saldırgan davranışlar arasında ise ters yönlü bir ilişki olduğunu göstermiştir.

Trommsdorf (1991), çocukları ile empati kuran annelerin, empatik çocuk yetiştirme ihtimallerinin daha fazla olduğunu bulmuştur. Trommsdorf araştırmasını 15 erkek, 15 kız çocuk ve onların anneleri ile yapmıştır. Çocukların empati becerisi okul öğretmenlerinin değerlendirmeleriyle ölçülmüştür. Öğretmenler en az bir yıldır çocukları tanımaktadır. Araştırma öncesi öğretmenlere 8 oturumluk empati eğitimi verilerek empati kavramı öğretilmiştir. Daha sonra öğretmenlerden anaokulunda çocukları çeşitli durumlarda gözleyerek, empatiyle ilgili davranışları likert tipi ölçek aracılığıyla kaydetmelerini istenmiştir. Çocukların annelerinin empati becerisi Mehrabian ve Epstein'in Empati Ölçeğiyle belirlenmiştir. Daha sonra test kullanılarak annelerle mülakat yapılmıştır. Bu görüşmede, anne-çocuk arasındaki çatışmaların yer aldığı çeşitli durumlar verilerek her annenin bu durumda nasıl davranacağı sorulmuştur. Araştırmanın sonunda, annenin yüksek empatisiyle çocuğun empatisi arasında oldukça güçlü bir pozitif ilişki olduğu bulunmuştur. Bu araştırmanın sonucuna dayanarak, çocuğa bakan kişinin özelliklerinin, empati gelişimini etkilediği söylenebilir.

Eisenberg ve arkadaşlarının (1992) yaptığı çalışmada, annelerin başkalarına karşı duygusal tepki verme ve çocuk yetiştirme davranışları arasındaki ilişkinin yanı sıra ailelerin duygusal yapısı ile beş-altı ve sekiz-dokuz yaş arasındaki 117 çocuğun başkalarına karşı empatik duygusal cevapları arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırmada çocuklarla ilgili veriler Çocukların Kabul Edilen Davranış Ölçeği'nden, annelerle ilgili veriler ise Kişilerarası Tepki ve Aile İfadeleri Formu ve Çocuk İfadelerine Karşı Ebeveyn Tutumları Ölçeği elde edilmiştir. Çalışmada annelerin ve çocukların sempati oluşturan bir filme karşı yüz ifadeleri ile kendi rapor ettikleri tepkileri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırma sonunda; annenin perspektif alması ile çocuğunu prososyal davranışlara yönelmesi ve evdeki negatif baskın

duygu ile kız çocuklarının sempatileri ilişkili bulunmuştur. Annenin kişisel sıkıntılarının (özellikle küçük kızlar için) ve evdeki negatif duyguların da (her iki cinsiyet için de) çocuklarda görülen kişisel sıkıntı işaretleri ile ilişkili olduğu görülmüştür. Annelerin kendi çocuklarının deneyimleri ile film karakterlerinin deneyimleri arasında bir bağ kurması, çocukların filme verdikleri tepkilerle ilişkili çıkmıştır. Sonuç olarak; annelerin empatik yapıları ile çocukların empatik duygusal cevapları arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Harris, Olthof, Terwogt ve Hardman (1987) yaptıkları araştırmada, 5-14 yaşlarındaki çocuklardan duyguların oluştuğu bir durum tanımlamalarını istemiştir. En küçüklerin bile sevinç, üzüntü, öfke ve korku ortaya çıkaran bir durum tanımlayabildikleri bulunmuştur. Honig ve Brophy'nin (1996) yapmış oldukları araştırmada çocukların iki yaşından itibaren mutluluk, üzünlük, kızgınlık ve korku gibi duygu kelimelerini tanımaya başladıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Lipsitt'in 1993 yılında gerçekleştirdiği bir araştırmada, annenin empati becerisi ve iletişim yöntemi ile çocuğun empati becerisi arasındaki ilişki incelenmiştir. 76 anne ve çocuklarının katıldığı çalışma sonucunda, annenin iletişim şeklinin çocuğun empatik becerisinin tahmininde rol oynadığını saptamışlardır. Bunun yanı sıra araştırmada, annenin çocuğu destekleyici yöndeki iletişim biçimi, kızların empatik becerisini pozitif yönde arttırırken, emredici tarzdaki iletişim şeklinin erkek çocukların empatik becerisini negatif yönde etkilediği belirlenmiştir.

Lindsey ve Mize'in (2000) yaptıkları araştırmada, anne-babalar ve çocuklar arasındaki oyunlar ile 43-80 aylar arasındaki çocukların sosyal yeterlilikleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çocukların, duygularla ilgili bilgileri ve öz-yeterlilikleri, anne-baba çocuk oyunlarındaki davranışları ve çocukların sosyal yeterlilikleri aracılığıyla değerlendirilmiştir. Çalışmada, çocuklarla görüşmeler yapılmasının yanı sıra, anne-baba ve çocuklar laboratuvar

ortamında gözlemlenmiştir. Oyunlar süresince ortak ve uyumlu anne-baba-çocuk iletişiminin, çocukların sosyal yeterliliklerini olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Çocukların duygularla ilgili bilgileri ile sosyal yeterlilikleri arasında olumlu bir ilişki olduğu saptanmıştır (Akt: Arabacı, 2011).

Bölüm III

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları, toplanan verilerin değerlendirilmesi ve kullanılan istatistiksel yöntemler ele alınmıştır.

Araştırma modeli

60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerilerinin Annenin Empatik Eğilimi ve Bazı Değişkenler (anne-baba-çocuk iletişimi, cinsiyet, okuduğu okul türü, kardeş sayısı, doğum sırası ve amaçlar bölümünde ayrıntılı olarak belirlenen diğer değişkenler) açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da günümüzde mevcut olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlar. Bu modelde araştırma konusu olan olay, kişi veya nesne içerisinde bulunan koşullar doğrultusunda olduğu gibi tanımlanır (Karasar, 1995).

Evren ve örneklem

Araştırma evrenini 2015-2016 eğitim öğretim yılında İzmir İli Konak ve Karabağlar İlçe Milli Eğitim Müdürlüklerine bağlı bağımsız devlet ve özel anaokullarına devam eden 61 72 aylık çocuklar ve bu çocukların anne babaları oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini bu evrenden uygun örnekleme yöntemi ile seçilen Karabağlar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı bağımsız Karabağlar Anaokulu'na devam eden 60-72 aylık 60 çocuk ve Konak İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı Özel Fatih Koleji'ne devam eden 60-72 aylık 60 çocuk olmak üzere toplam 120 çocuk ile bu çocukların anne ve babaları oluşturmaktadır. Uygun örnekleme yöntemi, zaman, para ve işgücü açısından var olan sınırlılıklar nedeniyle örneklemin kolay ulaşılabilir ve uygulama yapılabilir birimlerden seçilmesidir (Büyüköztürk,

Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, tarihsiz). Uygun örnekleme yönteminde örnekleme araştırmacının çevresinde, yakınında tanıdık bildik çevrelerden çekilir (Aziz, 2014).

Tablo 1’de araştırmanın örnekleme grubunu oluşturan çocuklara ve ailelerine ait verilerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 1**Frekans ve Yüzde Dağılımları**

		f	%
Okul Türü	Devlet	60	50.0
	Özel	60	50.0
Cinsiyet	Kız	60	50.0
	Erkek	60	50.0
Kardeş Sayısı	Yok	61	50.8
	Bir	59	49.2
Doğum Sırası	Bir	26	44.1
	İki	33	55.9
Okul Önc. Eğt. Baş. Yaşı	1-2	40	33.3
	2-3	42	35.0
	3-4	20	16.7
	4-5	18	15.0
Anne Yaşı	26-30	26	21.7
	31-35	25	20.8
	36-40	51	42.5
	41 ve üzeri	18	15.0
Baba Yaşı	26-30	0	.0
	31-35	31	25.8
	36-40	64	53.3
Annenin Eğitim Durumu	41 ve üzeri	25	20.8
	Lise	38	31.7
	Önlisans	18	15.0
	Lisans	45	37.5
Babanın Eğitim Durumu	Yüksek lisans ve üzeri	19	15.8
	Lise	40	33.3
	Önlisans	17	14.2
	Lisans	48	40.0
Annenin Çalışma Durumu	Yüksek lisans ve üzeri	15	12.5
	Çalışmıyor	32	26.7
Ailenin Aylık Geliri	Çalışıyor	88	73.3
	1301TL-2000TL	16	13.3
	2001TL-3000TL	16	13.3
	3001TL-4000TL	20	16.7
	4001TL-5000TL	23	19.2
Aile Yapısı	5001TL ve üstü	45	37.5
	Çekirdek aile	100	83.3
Medeni Durum	Geniş aile	20	16.7
	Evli	114	95.0
	Boşanmış ve ayrılmış	6	5.0

Tablo 1 incelendiğinde; araştırma örneklem grubunu oluşturan çocukların 60'ı (%50.0) devlet anaokuluna devam eden, 60'ı (%50.0) özel anaokuluna devam eden olmak üzere toplam 120 (%100) çocuktan oluştuğu; 60'ı (%50.0) kız, 60'ı (%50.0) erkek olmak üzere toplam 120 (%100) çocuktan oluştuğu; 61'inin (%50.8) kardeşinin olmadığı, 59'unun (%49.2) bir kardeşi olduğu; toplam 59 ailenin iki çocuğu olduğu ve bu örneklem grubunu oluşturan çocuklarının doğum sırasına göre 26'sının (%44.1) birinci çocuk, 33'ünün (%55.9) ikinci çocuk olduğu; 40'ı (%33.3) bir-iki yaş aralığında, 42'si (%35.0) iki-üç yaş aralığında, 20'si (%16.7) üç-dört yaş aralığında, 18'i (%15.0) dört-beş yaş aralığında okul öncesi eğitimden yararlanmaya başladığı; annelerinin 26'sının (%21.7) 26-30 yaş aralığında, 25'inin (%20.8) 31-35 yaş aralığında, 51'inin (%42.5) 36-40 yaş aralığında, 18'inin (%15.0) 41 ve üzeri yaş aralığında olduğu; babalarının 31'inin (%25.8) 31-35 yaş aralığında, 64'ünün (%53.3) 36-40 yaş aralığında, 25'inin (%20.8) 41 ve üzeri yaş aralığında olduğu; annelerinin 38'inin (%31.7) lise, 18'inin (%15.0) önlisans, 45'inin (%37.5) lisans ve 19'unun (%15.8) yüksek lisans ve üzeri eğitim durumuna sahip olduğu; babalarının 40'ının (%33.3) lise mezunu olduğu, 17'sinin (%14.2) önlisans mezunu olduğu, 48'inin (%40.0) lisans mezunu olduğu, 15'inin (%12.5) yüksek lisans ve üzeri eğitim durumuna sahip olduğu; annelerinin 32'sinin (%26.7) bir işte çalışmadığı, 88'inin (%73.3) bir işte çalıştığı; ailelerinin 16'sının (%13.3) 1301-2000 TL arasında geliri olduğu, 16'sının (%13.3) 2001-3000 TL arasında geliri olduğu, 20'sinin (%16.7) 3001-4000 TL arasında geliri olduğu, 23'ünün (%19.2) 4001-5000 TL arasında geliri olduğu ve 45'inin (%37.5) 5001 TL ve üstü geliri olduğu; 100'ünün (%83.3) çekirdek ailede yaşadığı, 20'sinin (%16.7) geniş ailede yaşadığı; 114'ünün (%95.0) anne babalarının evli olduğu, 6'sının (%5.0) ise anne babalarının boşanmış ve ayrılmış olduğu görülmektedir.

Verilerin toplanması

Konu ile ilgili olarak yurt içinde ve yurt dışında yapılan çalışmalar taranmış gerekli kaynaklar temin edilmiştir. Uygulanması planlanan çalışma için İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alındıktan sonra İzmir ilinde uygun (amaçlı) örnekleme yöntemi ile seçilen okullarla gerekli görüşmeler yapılmış, idareci ve öğretmenlerle çalışma için gerekli işbirliği sağlanmıştır. “Altı Yaş Çocuklarının Duygusal Becerilerini Değerlendirme Testi - ACES” uygulanmadan önce çocukların ailelerine çalışmanın içeriğini uygulanma gerekçesini, kim tarafından uygulandığını belirten bir yazı göndererek kendilerinden çalışmaya katılmak isteyip istemediklerine dair bir onay alınmıştır. Araştırmacı uygulamadan hemen önceki bir hafta ortalama otuz-altmış dakika süresince dönüşümlü olarak sınıflarda çocuklarla vakit geçirmiştir. Bu şekilde oluşması muhtemel sorunlar (katılmak istememe, yabancı kaygısı, çekinme, utanma ve sonucunda oluşabilecek gerçeği temsil etmeyen test cevapları) ortadan kaldırılmıştır. Okul öncesi dönem çocuklarının duygusal beceri düzeylerinin belirlenmesi amacıyla uygulanan “Altı Yaş Çocuklarının Duygusal Becerilerini Değerlendirme Testi- ACES” araştırmacı tarafından çocukla birebir görüşülerek uygulanmıştır. Her bir çocuk için ortalama 15-20 dakika süren çalışma çocuğun cevaplarının ölçek formuna her bir soru için ayrı ayrı kodlanmasıyla tamamlanmıştır.

Belirlenen örneklem grubundaki çocukların ailelerine uygulanmak üzere hazırlanmış olan aile bilgi formları, annenin empatik eğilimi ölçeği ve anne baba çocuk iletişimini değerlendirme aracı hakkında gerekli bilgiler öğretmenlere aktarılmış, formlar öğretmenler aracılığıyla ailelere ulaştırılmış ve formların tekrar gönderilmesi hususunda da öğretmenler tarafından ailelere gerekli olan açıklamalar yapılmıştır.

Veri toplama araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak çocuk ve anne babalara yönelik soruları içeren Aile Bilgi Formu, Annelerin Empatik Eğilimlerini belirlemek amacıyla Empatik Eğilim Ölçeği, Anne baba çocuk iletişimi hakkında bilgi edinmek amacıyla Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı (ABÇİDA)’nın sözsüz ve empatik iletişim alt boyutları ile “Altı Yaş Çocukları İçin Duygusal Becerilerin Değerlendirilmesi Testi” (Assessment of Children’s Emotion Skills- ACES) kullanılmıştır.

Aile bilgi formu

Aile Bilgi Formu araştırmanın örneklemini oluşturan çocuklara ait demografik bilgiler ile anne ve babalara ait demografik bilgileri içeren, araştırmanın bağımsız değişkenine yönelik verilere ulaşmak amacıyla hazırlanmış olan toplam 17 sorudan oluşmaktadır. Hazırlanan form dil alanı ve iki ayrı konu alanı uzman tarafından incelenmiş olup, uzmanlardan alınan geri dönütler ile birlikte tekrar düzenlenmiştir. Aile bilgi formu araştırmaya katılan 120 çocuğun anne ve babasına uygulanmıştır.

Empatik eğilim ölçeği

Dökmen (1988) tarafından geçerlilik güvenirlik çalışması yapılarak, Türk toplumuna uyarlanan empatik eğilim ölçeği empatinin duygusal bileşenini ve kişilerin günlük yaşamdaki empati kurma potansiyellerini kurma amacıyla geliştirilmiştir. EEÖ’nin bir kısım maddeleri, egosantrik iletişimin özelliklerini yansıtmaktadır. Dökmen, insanlara genelde olumsuz tutum besleyen, çatışmaya uygun kişilik yapısına sahip bireylerin egosantrik iletişime girme eğilimlerinin yüksek olduğunu belirtmektedir. Likert türü bir ölçek olan EEÖ’nin yaklaşık yarısı, katılımcıların “evet” işaretleme eğilimlerini dengelemek için negatif cümlelerden oluşmaktadır. Katılımcılar her bir maddenin yanındaki 1’den 5’e kadar olan sayılara karşılık

gelen “tamamen aykırı, oldukça aykırı, kararsızım, oldukça uygun, tamamen uygun” maddelerinden birini işaretleyerek, o maddedeki görüşe ne ölçüde katıldıklarını belirtmektedirler. 20 sorudan oluşan ölçekteki 3., 6., 7., 8., 11., 12., 13. ve 15. sorular tersinden puanlanarak hesaplanmaktadır. Bu ölçekten elde edilecek en düşük puan 20, en yüksek puan ise 100’dür. Bu araştırmada güvenilirlik güvenirlilik analizi ile elde edilmiştir. Empatik eğilim ölçeği güvenirlilik katsayısı (Cronbach Alpha) .68 olarak hesaplanmıştır.

Altı yaş çocukları için duygusal becerilerin değerlendirilmesi testi (Assessment of Children’s Emotion Skills-ACES)

Araştırmada çocukların duygusal becerilerine ilişkin verilerin toplanmasında Shultz ve Izard (1998) tarafından geliştirilip Durmuşoğlu Saltalı, Deniz, Çeliköz ve Arı (2009) tarafından Türkçe’ye uyarlaması ve geçerlik ve güvenirlilik çalışmaları yapılan “Altı Yaş Çocuklarının Duygusal Becerilerinin Değerlendirilmesi Testi” kullanılmıştır. Ölçme aracının geçerlik ve güvenirlilik çalışmalarını Konya Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı eğitim veren anaokulu ve anasınıflarında eğitim gören 51 kız ve 60 erkek çocuk olmak üzere toplam 111 altı yaş çocuğu üzerinde yapmışlardır.

Testin yapılan geçerlik ve güvenirlilik çalışmaları sonrasında madde güçlüğü, faktör analizi, aritmetik ortalama, standart sapma, toplam madde korelasyonu, madde ayırt ediciliği puanları göz önünde bulundurularak duyguları tanıma testinden 2 madde, duyguları anlama testinden 2 madde duyguları ifade etme testinden 2 madde çıkarılarak 30 madde olarak teste son halini vermişlerdir.

Durmuşoğlu Saltalı, Deniz, Çeliköz ve Arı (2009) tarafından yapılan geçerlik ve güvenirlilik çalışmasında testin güvenirliliğinin belirlenmesinde cronbach alfa, testi yarılama, KR 20 hesaplaması, madde güçlüğü, madde ayırt ediciliği toplam madde korelasyonu, aritmetik ortalama, standart sapma, alt ve üst %27 arasındaki farkın anlamlılığı hesaplamalarından yararlanılmıştır. Araştırmacılar tarafından yapılan güvenirlilik

çalışmalarında testin alt boyutları ile birlikte toplam güvenilirlik değerini .81 olarak bulmuşlardır. Bu araştırmada ise güvenilirlik güvenilirlik analizi ile test edilmiştir. Altı Yaş Çocuklarının Duygusal Becerilerini Değerlendirme Testinin toplam güvenilirlik katsayısı (Cronbach Alpha) .77 olarak hesaplanmıştır

“Altı yaş çocuklarının duygusal becerilerinin değerlendirilmesi testi” duyguları tanıma duyguları anlama ve duyguları ifade etme testi olmak üzere üç alt boyut testinden oluşan bir ölçme aracıdır. Duyguları tanıma alt testi duygusal yüz ifadelerini (mutlu, üzgün, kızgın, korkmuş) tanımlayan 12 resimden oluşmaktadır. Duyguları anlama alt testi çocukların günlük hayatta karşılaşılabilecekleri duygusal durumları anlatan 12 örnek olaydan oluşmaktadır. Duyguları ifade etme alt testi çocukların yaşadıkları olaylar karşısında sergiledikleri duygusal ifadelerin yer aldığı 12 olaydan oluşmaktadır (Schultz ve Izard, 1998). Testin yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sonrasında madde güçlüğü, faktör analizi, aritmetik ortalama, standart sapma, toplam madde korelasyonu, madde ayırt ediciliği puanları göz önünde bulundurularak duyguları tanıma testinden 2 madde, duyguları anlama testinden 2 madde duyguları ifade etme testinden 2 madde çıkarılarak 30 madde olarak teste son hali verilmiştir.

Testin puanlanmasında çocukların her doğru yanıtı için bir puan yanlış cevaplar ve bilmiyorum cevapları için sıfır puan vermiştir. Duyguları tanıma testi için alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan 10; duyguları anlama testi için alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan 10; duyguları ifade etme testi için alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan 10; duygusal beceri toplam puanı için alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan ise 30 olarak belirlenmiştir.

Anne-baba-çocuk iletişimini değerlendirme aracı

48-72 aylık çocuğa sahip anne-babaların çocuklarıyla iletişimlerine yönelik davranışların değerlendirilmesi amacıyla Arabacı (2011) tarafından geliştirilen ve geçerlik güvenilirlik çalışması yapılan Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı (ABÇİDA)

kullanılmıştır. ABCİDA konuşma, dinleme, mesaj, sözsüz iletişim ve empati olmak üzere beş alt boyuttan oluşmaktadır. 86 maddeden oluşan Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı (ABCİDA), geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapıldıktan sonra 37 maddeye inmiştir. Anne-babalara bireysel yada küçük grup olarak uygulanabilen araçta, konuşma alt boyutunda sekiz madde, dinleme alt boyutunda altı madde, mesaj alt boyutunda sekiz madde, sözsüz iletişim alt boyutunda altı madde ve empati alt boyutunda dokuz madde bulunmaktadır. Araç beşli Likert tipi derecelendirmeye dayalıdır. Aracın uygulanmasında zaman sınırlaması yoktur. Cevaplar uygulama formu üzerinde işaretlenmektedir. Dinleme alt boyutunda 6. madde, mesaj alt boyutunda 1., 3., 4., 6., 7. ve 8. maddeler ve sözsüz iletişim alt boyutunda 1. madde, iletişim etkinliğindeki olumsuz davranışları ifade etmeleri nedeniyle ters olarak kodlanmaktadır. Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı'nın (ABCİDA) konuşma alt boyutuna ait iç tutarlılık katsayısı (α) .67, dinleme alt boyutuna ait iç tutarlılık katsayısı (α) .70, mesaj alt boyutuna ait iç tutarlılık katsayısı (α) .60, sözsüz iletişim alt boyutuna ait iç tutarlılık katsayısı (α) .56 ve empati alt boyutuna ait iç tutarlılık katsayısı (α) .73'tür. Bu araştırmada anne-baba-çocuk iletişimini değerlendirme aracı sözsüz iletişim ve empati alt boyutları kullanılmıştır., ABCİDA sözsüz iletişim ve empati alt boyutlarının güvenilirliği bu çalışma için güvenilirlik analizi ile test edilmiştir. Buna göre iki alt boyutu kullanılan aracın sözsüz iletişim boyutu güvenilirlik katsayısı (Cronbach Alpha) .43, empati iletişimi boyutu güvenilirlik katsayısı (Cronbach Alpha) .72 olarak hesaplanmıştır.

Katılımcılar her bir maddenin yanındaki 5'ten 1'e kadar olan sayılara karşılık gelen "her zaman, sık sık, ara sıra, nadiren, hiçbir zaman" maddelerinden birini işaretleyerek, o maddedeki görüşe ne ölçüde katıldıklarını belirtmektedirler. 15 sorudan oluşan ölçekteki 1., 2., 3., 4., 10., 14. sorular sözsüz iletişim; 5., 6., 7., 8., 9., 11., 12., 13., ve 15. sorular empati alt boyutlarının sorularından oluşmaktadır. ABCİDA sözsüz iletişim ve empati alt boyutlarında yer alan maddeler aileye sunulurken madde sıralamaları değiştirilerek empatik ve sözsüz

iletişim boyutundaki maddelerin alt alta gelmemesine dikkat edilmiştir. 10. soru tersinden puanlanarak hesaplanmaktadır. Bu ölçekten elde edilecek en düşük puan 15, en yüksek puan ise 75'tir. Sözsüz ve empatik iletişime ait maddelerden alınan toplam puanların yüksek olması, anne-babanın çocuğu ile olumlu ve etkili bir iletişim durumu içerisinde olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan, alt boyutlarından alınan iletişim puanlarının düşük olması ise, anne-babanın çocuğu ile iletişiminde aksayan yönlerin bulunduğuna işaret etmektedir.

Verilerin analizi

Verilerin analiz edilmesi için kullanılan yöntemler çalışmanın başında belirlenen amaç ve alt amaçlar doğrultusunda belirlenmiştir. Veriler SPSS 21.00 paket programı aracılığıyla bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Verilerin normal dağılıma uygunluğunu test etmek amacıyla çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri incelenmiştir. Skewness ve kurtosis değerlerinin -1.5 ve +1.5 arasında olması verilerin normal dağıldığını gösterir. (Tabachnick ve Fidell, 2013). Yapılan değerlendirmeler sonucunda bu çalışmada parametrik ve nonparametrik testlerden yararlanılmıştır.

Verilerin istatistiksel analizi bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerine etkilerini ortaya koyacak bir desen içinde ele alınmıştır. Çalışmanın bağımlı değişkeni, çocukların duygusal becerileri ve duygusal becerilerin alt boyutları olan duyguları tanıma, duyguları anlama, duyguları ifade etme becerileridir.

Örneklem grubunu oluşturan çocukların aileleri tarafından doldurulması istenen aile bilgi formunda yer alan ailede engelli birey olma durumu, anne babanın sağ olma durumu, öz üvey olma durumu değişkenlerine ait sorular sorular sonucunda, bu grupta örnekleme temsil edecek veri bulunmaması sebebiyle analiz kısmında herhangi bir işlem yapılmamıştır. Ayrıca ailenin medeni durumuna ait elde edilen frekans değerlerine [F(Evli=114), F(Boşanmış=6)] bakıldığında normal dağılımı sağlamayan bir sonuç elde edilmesi nedeniyle anne baba medeni durumu değişkeni analize tabi tutulamamıştır. Kardeş sayısı ve doğum sırası değişkenlerine

ait frekans değerleri incelendiğinde kardeşi olmayanların F(Kardeşi yok= 61) ve bir kardeşi olanların F(Bir= 59) şeklinde dağılım gösterdiği ve örneklem grubunun kardeşi olmayan ya da bir kardeşi olan çocuklardan oluştuğu görülmektedir. Bu durum doğum sırası değişkeninide etkileyerek birinci ve ikinci doğum sırası dışında aile bilgi formunda yer alan diğer maddeleri işaretleyen aile olmadığı görülmektedir. Verilerin çözümlenmesinde çocuğun cinsiyeti, kardeş sayısı, devam ettiği okul türü, annelerinin iş durumu, annelerinin empatik eğilimi, anne- baba- çocuk iletişiminin empati ve sözsüz iletişim alt boyutları bağımsız değişkenlerinin, bağımlı değişken üzerindeki etkisini incelemek amacıyla ilişkisiz örneklem için t testi kullanılmıştır. Örneklem grubunu oluşturan çocukların okul öncesi eğitime başlama yaşı, anne ve baba yaşı, anne-baba eğitim durumu, ailenin aylık gelir düzeyi değişkenlerinin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisini değerlendirmek amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Tek yönlü varyans analizi, ilişkisiz iki ya da daha çok örneklem ortalaması arasındaki farkın sıfırdan anlamlı bir şekilde farklı olup olmadığını test etmek üzere uygulanır (Büyüköztürk, 2002). Ayrıca örneklem grubu içinde normal dağılım göstermeyen oyun arkadaşı bulunma durumu ve aile yapısı durumu, bağımsız değişkenlerinin bağımlı değişken üzerindeki etkisini incelemek amacıyla Mann Whitney U testinden yararlanılmıştır. Mann Whitney U tekniği aralıksız ölçülen iki bağımsız grup arasındaki farklılıkların testi için kullanılır. Bu test bağımsız örnekler için uygulanan t testlerinin parametrik olmayan alternatifidir (Kalaycı, 2010).

Annenin Empatik Eğilimi değişkenine ait elde edilen verilerin istatistiksel analizi aşamasında annelerin EEÖ'den aldıkları puanların ortalamaları dikkate alınarak iki ayrı grup oluşturulmuştur. Aritmetik ortalamanın ($\bar{X} = 75.35$) altında puan alan gruba “düşük empatik eğilime sahip anneler” aritmetik ortalamanın üstünde puan alan gruba “yüksek empatik eğilime sahip anneler” adı verilmistir. Gruplara ayırma işlemi sonucunda annenin empati becerisine göre iki grup (düşük empatik eğilime sahip olanlar ve yüksek empatik eğilime

sahip olanlar) olduğundan ilişkisiz örneklem için t testi yapılması uygun olmuştur. İlişkisiz örneklem için t testi, iki ilişkisiz örneklem ortalamaları arasındaki farkın manidar olup olmadığını test etmek için kullanılır (Büyüköztürk, 2002).

Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracının (ABÇİDA) empati ve sözsüz iletişim alt boyutlarından elde edilen verilerin istatistiksel analizi aşamasında da ABÇİDA'ndan alınan puanların ortalamaları dikkate alınıp, gruplama işlemi yapılmıştır. Anne-baba çocuk iletişiminin empati iletişimi alt boyutunda aritmetik ortalamasının ($\bar{X} = 35,20$) altında puan alan gruba “düşük düzeyde empati iletişimine sahip anneler”, aritmetik ortalamasının üstünde puan alan gruba “yüksek düzeyde empati iletişimine sahip anneler” adı verilmiştir. Anne-baba-çocuk iletişiminin sözsüz iletişim alt boyutunda aritmetik ortalamasının ($\bar{X} = 25,41$) altında puan alan gruba “düşük düzeyde sözsüz iletişime sahip anneler”, aritmetik ortalamasının üstünde puan alan gruba “yüksek düzeyde sözsüz iletişime sahip anneler” adı verilmiştir. Bu iki sorunun analizinde her bir soru analizi için iki alt grup olduğundan elde edilen verileri değerlendirmek amacıyla ilişkisiz örneklem için t testinden yararlanılmıştır.

Sonuç olarak 60-72 aylık çocukların duygusal becerilerinin annenin empatik eğilimine anne-baba-çocuk iletişimi (empati ve sözsüz), anne baba yaşı, anne baba eğitim durumu, ailenin aylık gelir düzeyi, annenin iş durumu, aile yapısı, çocuğun cinsiyeti, kardeş sayısı, doğum sırası, okul öncesi eğitime başlama yaşı, okul türü, okul dışında düzenli olarak görüştüğü oyun arkadaşı bulunma durumu değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirleyen bulgulara ulaşmak amacıyla İlişkisiz Örneklem İçin t Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ve Mann Whitney U testleri kullanılmıştır.

Bölüm IV

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde, araştırmanın genel amacı ve bu amaç doğrultusunda belirlenen alt amaçlara uygun olarak yapılan çözümlenmeler ve bunlara ait bulgular ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Çalışmanın birinci alt amacına yönelik olarak sorulan “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Annelerinin Empatik Eğilim Seviyesine Göre Farklılaşmakta Mıdır?” sorusunun cevabını istatistiksel olarak açıklamak amacıyla İlişkisiz Örneklem İÇİN t Testi uygulanmıştır. Çalışmada kullanılan EEÖ’den elde edilen Annenin Empatik Eğilimine ilişkin veriler tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2

Annelerin Empatik Eğilimine Göre Çocukların Duygusal Beceri Alt Boyutlarına (Duyguları tanıma- anlama- ifade etme becerileri puan ortalamaları) ve Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin t Testi Sonuçları

	Annelerin	N	\bar{X}	Ss	Sd	t	p
	Empatik						
	Eğilimi						
TANIMA	Düşük	56	5.95	1.29	118	-6.48	.00
	Yüksek	64	7.45	1.25			*
ANLAMA	Düşük	56	6.68	1.35	118	-4.67	.00
	Yüksek	64	7.78	1.23			*
İFADE	Düşük	56	5.68	1.52	118	-6.89	.00
	Yüksek	64	7.47	1.32			*
ACES	Düşük	56	18.30	2.50	118	-10.33	.00
	Yüksek	64	22.70	2.16			*

p>.05

Tablo 2’de Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerilerinin Annelerin Empatik Eğilimine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde;

Duyguları Tanıma Boyutunda, annenin empatik eğilimine göre anneleri ortalamadan düşük puana sahip olan çocukların puan ortalamaları 5.95, anneleri ortalamaya göre yüksek puana sahip olan çocukların puan ortalamaları 7.45 olarak belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda empatik eğilimi düşük olan anneler ile empatik eğilimi yüksek olan annelerin çocuklarının duyguları tanıma becerileri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<.05$). Yani, duyguları tanıma puan ortalamalarında düşük empatik eğilim düzeyinde bulunan anneler aleyhine bir azalmanın olduğu şeklinde ifade edebiliriz.

Duyguları Anlama Boyutunda ise, sonuçların annenin empatik eğilimine göre anneleri ortalamadan düşük puana sahip olan çocukların puan ortalamaları 6.68, anneleri ortalamaya göre yüksek puana sahip olan çocukların puan ortalamaları 7.78 şeklinde olduğu görülmektedir. Yapılan t testi sonucunda empatik eğilimi düşük olan anneler ile empatik eğilimi yüksek olan annelerin çocuklarının duyguları anlama becerileri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<.05$). Bu durumda, duyguları anlama puan ortalamalarında düşük empatik eğilim düzeyinde bulunan annelerin aleyhine bir azalmanın ortaya çıktığı görülmektedir.

Duyguları İfade Etme Boyutu incelendiğinde, annenin empatik eğilimine göre anneleri ortalamadan düşük puana sahip olan çocukların puan ortalamaları 5.68, anneleri ortalamaya göre yüksek puana sahip olan çocukların puan ortalamaları 7.47 olarak belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda empatik eğilimi düşük olan anneler ile empatik eğilimi yüksek olan annelerin çocuklarının duyguları ifade etme becerileri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<.05$). Bu durum duyguları ifade etme puan ortalamalarında düşük empatik eğilim düzeyinde bulunan anneler aleyhine bir azalmanın olduğunu göstermektedir.

Duygusal Beceriler (ACES) toplam puanlarına baktığımızda, annenin empatik eğilimine göre anneleri ortalamaya göre düşük puana sahip olan çocukların puan ortalamaları 18.30, anneleri ortalamaya göre yüksek puana sahip olan çocukların puan ortalamaları 22.70

olarak belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda empatik eğilimi düşük olan anneler ile empatik eğilimi yüksek olan annelerin çocuklarının duygusal becerileri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<.05$). Sonuç olarak duygusal beceri toplam puan ortalamalarında düşük empatik eğilim düzeyinde bulunan anneler aleyhine bir azalma görülmektedir.

Çalışmanın ikinci alt amacına yönelik olarak sorulan “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60 72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Anne-Baba-Çocuk Arasındaki Empati İletişimine Göre Farklılaşmakta Mıdır?” sorusunun cevabını istatistiksel olarak açıklamak amacıyla İlişkisiz Örneklemeler İçin t Testi uygulanmıştır. Çalışmada kullanılan Anne- Baba- Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı Empati İletişimi alt boyutuna ilişkin veriler tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3

ABÇİDA Empati İletişimi Alt Boyutuna Göre Çocukların Duygusal Beceri Alt Boyutlarına (Duyguları tanıma- anlama- ifade etme becerileri puan ortalamaları) ve Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin t Testi Sonuçları

	ABÇİDA	N	\bar{X}	Ss	Sd	t	p
	Empati						
TANIMA	Düşük	57	6.18	1.49	118	-4.36	.00
	Yüksek	63	7.27	1.26			*
ANLAMA	Düşük	57	6.68	1.52	118	-4.63	.00
	Yüksek	63	7.79	1.02			*
İFADE	Düşük	57	6.21	1.70	118	-2.70	.00
	Yüksek	63	7.02	1.57			*
ACES	Düşük	57	19.07	3.08	118	-5.81	.00
	Yüksek	63	22.08	2.59			*

p>.05

Tablo 3'te Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerilerinin Anne- Baba- Çocuk Arasındaki Empati İletişimine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde;

Duyguları Tanıma Boyutunda, anne-baba-çocuk empati iletişimine göre ebeveynleri ortalamaya göre düşük puana sahip olan çocukların puan ortalamaları 6.18, ebeveynleri ortalamaya göre yüksek puana sahip olan çocukların puan ortalamaları 7.27 olarak belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda anne-baba-çocuk empati iletişimi düşük olan ebeveyn grubu ile anne- baba- çocuk empati iletişimi yüksek olan ebeveyn grubunun çocuklarının duyguları tanıma becerileri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<.05$). Duyguları tanıma puan ortalamalarında düşük empati iletişimi düzeyinde bulunan ebeveynler aleyhine bir azalmanın ortaya çıktığı görülmektedir.

Duyguları Anlama Boyutunda ise, anne-baba-çocuk empati iletişimine göre ebeveynleri ortalamaya göre düşük puana sahip olan çocukların puan ortalamaları 6.68, ebeveynleri ortalamaya göre yüksek puana sahip olan çocukların puan ortalamaları 7.79 olarak belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda anne-baba-çocuk empati iletişimi düşük olan ebeveyn grubu ile anne- baba- çocuk empati iletişimi yüksek olan ebeveyn grubunun çocuklarının duyguları anlama becerileri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<.05$). Duyguları anlama puan ortalamalarında düşük empati iletişimi düzeyinde bulunan ebeveynler aleyhine bir azalmanın ortaya çıktığı görülmektedir.

Bir diğer boyut olan Duyguları İfade Etme Boyutuna baktığımızda, anne-baba-çocuk empati iletişimine göre ebeveynleri ortalamadan düşük puana sahip olan çocukların puan ortalamaları 6.21, ebeveynleri ortalamaya göre yüksek puana sahip olan çocukların puan ortalamaları 7.02 olarak belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda anne-baba-çocuk empati iletişimi düşük olan ebeveynler ile anne baba çocuk empati iletişimi yüksek olan ebeveynlerin çocuklarının duyguları ifade etme becerileri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir

($p < .05$). Duyguları ifade etme puan ortalamalarında düşük empati iletişimi düzeyinde bulunan ebeveynler aleyhine bir azalmanın ortaya çıktığı görülmektedir.

Duygusal Beceriler (ACES) toplam puan bulguları ise, anne- baba- çocuk arasındaki empati iletişimine göre anneleri ortalamaya göre düşük puana sahip olan çocukların puan ortalamaları 19.07 iken anneleri ortalamaya göre yüksek puana sahip olan çocukların puan ortalamaları 22.08 olarak bulunmuştur. Yapılan t testi sonucunda anne-baba-çocuk empati iletişimi düşük olan ebeveynler ile anne baba çocuk empati iletişimi yüksek olan ebeveynlerin çocuklarının duygusal beceriler toplam puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p < .05$). Duygusal beceri toplam puan ortalamalarında düşük empati iletişimi düzeyinde bulunan ebeveynler aleyhine bir azalmanın ortaya çıktığı görülmektedir.

Çalışmanın üçüncü alt amacına yönelik olarak sorulan “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60 72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Anne-Baba-Çocuk Arasındaki Sözsüz İletişime Göre Farklılaşmakta Mıdır?” sorusunun cevabını istatistiksel olarak açıklamak amacıyla İlişkisiz Örneklem İçin t Testi uygulanmıştır. Çalışmada kullanılan Anne- Baba- Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı Sözsüz İletişim alt boyutuna ilişkin veriler tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4

ABÇİDA Sözsüz İletişim Alt Boyutuna Göre Çocukların Duygusal Beceri Alt Boyutlarına (Duyguları tanıma- anlama- ifade etme becerileri puan ortalamaları) ve Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin t Testi Sonuçları

	ABÇİDA	N	\bar{X}	Ss	Sd	t	p
	sözsüz						
TANIMA	Düşük	58	6.33	1.49	118	-3.15	.00
	Yüksek	62	7.15	1.35			*
ANLAMA	Düşük	58	6.66	1.50	118	-5.05	.00
	Yüksek	62	7.84	.99			*
İFADE	Düşük	58	5.95	1.77	118	-4.65	.00
ETME	Yüksek	62	7.27	1.29			*
ACES	Düşük	58	18.93	3.18	118	-6.65	.00
	Yüksek	62	22.26	2.25			*

p>.05

Tablo 4'te Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerilerinin Anne- Baba- Çocuk Arasındaki Sözsüz İletişimine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde;

Duyguları Tanıma Boyutunda, anne-baba-çocuk sözsüz iletişimine göre ebeveynleri ortalamaya göre düşük puana sahip olan çocukların puan ortalamaları 6.33, ebeveynleri ortalamaya göre yüksek puana sahip olan çocukların puan ortalamaları ise 7.15 olarak belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda anne-baba-çocuk sözsüz iletişimi düşük olan ebeveynler ile anne- baba- çocuk sözsüz iletişimi yüksek olan ebeveynlerin çocuklarının duyguları tanıma becerileri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<.05$). Ortalama puanlardan yola çıkarak, duyguları tanıma puan ortalamalarında düşük sözsüz iletişim düzeyinde bulunan ebeveynler aleyhine bir azalmanın ortaya çıktığı görülmektedir.

Duyguları Anlama Boyutunu incelediğimizde, anne-baba-çocuk sözsüz iletişimine göre ebeveynleri ortalamadan düşük puana sahip olan çocukların puan ortalamaları 6.66,

anneleri ortalamaya göre yüksek puana sahip olan çocukların puan ortalamaları 7.84 olarak belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda anne-baba-çocuk sözsüz iletişimi düşük olan ebeveynler ile anne- baba- çocuk sözsüz iletişimi yüksek olan ebeveynlerin çocuklarının duyguları anlama becerileri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<.05$). Bir diğer ifadeyle, duyguları anlama puan ortalamalarında düşük sözsüz iletişim düzeyinde bulunan ebeveynler aleyhine bir azalmanın ortaya çıktığı görülmektedir.

Duyguları İfade Etme Boyutuna baktığımızda, anne-baba-çocuk sözsüz iletişimine göre ebeveynleri ortalamadan düşük puana sahip olan çocukların puan ortalamaları 5.95, anneleri ortalamaya göre yüksek puana sahip olan çocukların puan ortalamaları 7.27 olarak belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda anne-baba-çocuk sözsüz iletişimi düşük olan ebeveynler ile anne-baba-çocuk sözsüz iletişimi yüksek olan ebeveynlerin çocuklarının duyguları ifade etme becerileri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<.05$). Bu durumda, duyguları ifade etme puan ortalamalarında düşük sözsüz iletişim düzeyinde bulunan ebeveynler aleyhine bir azalmanın ortaya çıktığı görülmektedir.

Duygusal Beceriler (ACES) toplam puan ortalamalarını değerlendirdiğimizde, anne baba-çocuk sözsüz iletişimine göre anneleri ortalamaya göre düşük puana sahip olan çocukların puan ortalamaları 18.93, anneleri ortalamaya göre yüksek puana sahip olan çocukların puan ortalamaları 22.26 olarak belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda anne baba-çocuk sözsüz iletişimi düşük olan ebeveynler ile anne- baba- çocuk sözsüz iletişimi yüksek olan ebeveynlerin çocuklarının duyguları ifade etme becerileri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<.05$). Duygusal beceri toplam puan ortalamalarında düşük sözsüz iletişim düzeyinde bulunan ebeveynler aleyhine bir azalmanın ortaya çıktığı görülmektedir.

Çalışmanın dördüncü alt amacına yönelik olarak sorulan “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Cinsiyete Göre Farklılaşmakta Mıdır?”

sorusunun cevabını istatistiksel olarak açıklamak amacıyla İlişkisiz Örneklemeler İçin t Testi uygulanmıştır. Cinsiyet değişkenine ilişkin veriler tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5

Cinsiyete Göre Çocukların Duygusal Beceri Alt Boyutlarına (Duyguları tanıma- anlama- ifade etme becerileri puan ortalamaları) ve Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin t Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	Sd	t	p
TANIMA	Kız	60	6.88	1.50	118	.99	.32
	Erkek	60	6.62	1.45			
ANLAMA	Kız	60	7.28	1.35	118	.13	.90
	Erkek	60	7.25	1.44			
İFADE	Kız	60	6.65	1.76	118	.11	.90
ETME	Erkek	60	6.62	1.59			
ACES	Kız	60	20.82	3.39	118	.57	.57
	Erkek	60	20.48	3.01			

p>.05

Tablo 5'te Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerilerinin Cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde;

Duyguları Tanıma Boyutunda, cinsiyete göre kız çocukların puan ortalamaları 6.88 iken erkek çocukların puan ortalamaları 6.62 olarak belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda cinsiyete göre duyguları tanıma becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Bir diğer alt boyut olan Duyguları Anlama Boyutunda ise, cinsiyete göre kız çocukların puan ortalamaları 7.28, erkek çocukların puan ortalamaları 7.25 olarak belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda cinsiyete göre duyguları anlama becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Duyguları İfade Etme boyutunda kız çocukların puan ortalamaları 6.65 iken erkek çocukların puan ortalamaları 6.62 olarak belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda cinsiyete göre duyguları ifade etme becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Duygusal Beceriler (ACES) toplam puan ortalamalarını incelediğimizde, kız çocukların puan ortalamaları 20.82 iken, erkek çocukların puan ortalamalarının 20,48 olduğu görülmektedir. Cinsiyete göre duygusal beceriler toplam puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Çalışmanın beşinci alt amacında yer alan “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Kardeş Sayısına Göre Farklılaşmakta Mıdır?” sorusunun cevabını istatistiksel olarak açıklamak amacıyla İlişkisiz Örneklemeler İçin t Testi uygulanmıştır. Kardeş Sayısı değişkenine ilişkin veriler tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6

Kardeş Sayısına Göre Çocukların Duygusal Beceri Alt Boyutlarına (Duyguları tanıma-anlama- ifade etme becerileri puan ortalamaları) ve Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin t Testi Sonuçları

	Kardeş sayısı	N	\bar{X}	Ss	Sd	t	p
TANIMA	Yok	61	6.85	1.46	118	.77	.44
	Bir	59	6.64	1.49			
ANLAMA	Yok	61	7.25	1.56	118	-.16	.87
	Bir	59	7.29	1.22			
İFADE ETME	Yok	61	6.64	1.75	118	.04	.97
	Bir	59	6.63	1.61			
ACES	Yok	61	20.74	3.48	118	.30	.76
	Bir	59	20.56	2.91			

$p>.05$

Tablo 6’da Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerilerinin Kardeş Sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde;

Duyguları Tanıma Boyutu incelendiğinde, kardeş sayısına göre, kardeşi olmayan çocukların puan ortalamaları 6.85 iken, bir kardeşi olan çocukların puan ortalamaları 6.64 olarak belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda kardeş sayısına göre çocukların duyguları tanıma becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Duyguları Anlama Boyutunda ise, kardeş sayısına göre, kardeşi olmayan çocukların puan ortalamaları 7.25, bir kardeşi olan çocukların puan ortalamaları 7.29 olarak belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda kardeş sayısına göre çocukların duyguları anlama becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Duyguları İfade Etme Boyutunda, kardeş sayısına göre, kardeşi olmayan çocukların puan ortalamaları 6.64, bir kardeşi olan çocukların puan ortalamaları 6.63 olarak belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda kardeş sayısına göre çocukların duyguları ifade etme becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Duygusal Beceriler (ACES) toplam puan ortalamaları değerlendirildiğinde, kardeş sayısına göre, kardeşi olmayan çocukların puan ortalamaları 20.74, bir kardeşi olan çocukların puan ortalamaları 20.56 olarak belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda kardeş sayısına göre çocukların duygusal becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Çalışmanın altıncı alt amacında sorulan “Okul öncesi eğitimi alan 60-72 aylık çocukların duygusal becerileri doğum sırasına göre farklılaşmakta mıdır?” sorusunun cevabını istatistiksel olarak açıklamak amacıyla İlişkisiz Örneklem İçin t Testi uygulanmıştır. Doğum sırası değişkenine ilişkin veriler tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7

Doğum Sırasına Göre Çocukların Duygusal Beceri Alt Boyutlarına (Duyguları tanıma-anlama- ifade etme becerileri puan ortalamaları) ve Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin t Testi Sonuçları

	Doğum sırası	N	\bar{X}	Ss	Sd	t	p
TANIMA	Birinci	26	6.69	1.59	57	.22	.83
	İkinci	33	6.61	1.43			
ANLAMA	Birinci	26	7.27	1.37	57	-.10	.92
	İkinci	33	7.30	1.10			
İFADE	Birinci	26	7.04	1.51	57	1.78	.08
	İkinci	33	6.30	1.63			
ETME	Birinci	26	21.00	2.67	57	1.03	.31
	İkinci	33	20.21	3.08			

p>.05

Tablo 7’de Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerilerinin Doğum Sırasına göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde;

Duyguları Tanıma Boyutunda, doğum sırasına göre birinci sırada doğan çocukların puan ortalamaları 6.69 iken, ikinci sırada doğan çocukların puan ortalamaları 6.61 olarak belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda doğum sırasına göre çocukların duyguları tanıma becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$)

Bir diğer boyut olan Duyguları Anlama Boyutu incelendiğinde, doğum sırasına göre birinci sırada doğan çocukların puan ortalamaları 7.27, ikinci sırada doğan çocukların puan ortalamaları 7.30 olarak belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda doğum sırasına göre çocukların duyguları anlama becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Duyguları İfade Etme Boyutunda, doğum sırasına göre birinci sırada doğan çocukların puan ortalamaları 7.04, ikinci sırada doğan çocukların puan ortalamaları 6.30 olarak

belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda doğum sırasına göre çocukların duyguları ifade etme becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Duygusal Beceriler (ACES) toplam puan ortalamaları ise, kız çocukların puan ortalamaları 21.00, erkek çocukların puan ortalamaları 20,21 şeklinde belirlenmiştir. Sonuç olarak cinsiyete göre çocukların duygusal becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Çalışmanın yedinci alt amacında yer alan “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Okul Öncesi Eğitime Başlama Yaşına Göre Farklılaşmakta Mıdır?” sorusunun cevabını istatistiksel olarak açıklamak amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Okul öncesi eğitime başlama yaşı değişkenine ait veriler tablo 8-11’de verilmiştir.

Tablo 8

Okul Öncesi Eğitime Başlama Yaşına Göre Çocukların Duyguları Tanıma Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları

Okul öncesi eğitime başlama yaşı	N	\bar{X}	Ss	Minimum değer	Maksimum değer
1-2	40	6.73	1.24	5	9
2-3	42	6.83	1.40	4	9
3-4	20	6.80	1.60	3	9
4-5	18	6.56	2.01	4	10
Toplam	120	6.75	1.47	3	10
Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	1.05	3	.35	.16	.92
Gruplarıçi	257.45	116	2.22		
Toplam	258.50	119			

$p>.05$

Tablo 8 incelendiğinde; çocukların okul öncesi eğitime başlama yaşına göre duyguları tanıma becerileri puan ortalamalarının \bar{X} (bir-iki)= 6.73, \bar{X} (iki-üç)= 6.83, \bar{X} (üç dört)= 6.80, \bar{X} (dört-beş)= 6.56 olduğu görülmektedir. Yapılan ANOVA testi sonuçları, çocukların duyguları tanıma becerilerinin okul öncesi eğitime başlama yaşına göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır [$F_{(3,12)}=.16; p>.05$].

Tablo 9

Okul Öncesi Eğitime Başlama Yaşına Göre Çocukların Duyguları Anlama Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları

Okul öncesi eğitime başlama yaşı	N	\bar{X}	Ss	Minimum değer	Maksimum değer
1-2	40	7.38	1.39	4	10
2-3	42	7.38	1.38	4	10
3-4	20	7.00	1.49	4	10
4-5	18	7.06	1.40	5	9
Toplam	120	7.27	1.39	4	10

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	3.24	3	1.08	.55	.65
Gruplarıçi	228.22	116	1.97		
Toplam	231.46	119			

p>.05

Tablo 9 incelendiğinde; çocukların okul öncesi eğitime başlama yaşına göre duyguları anlama becerileri puan ortalamalarının \bar{X} (bir-iki)= 7.38, \bar{X} (iki-üç)= 7.38, \bar{X} (üç dört)= 7.00, \bar{X} (dört-beş)= 7.06 olduğu görülmektedir. Yapılan ANOVA testi sonuçları, çocukların duyguları anlama becerilerinin okul öncesi eğitime başlama yaşına göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır [$F_{(3,12)}=.55; p>.05$].

Tablo 10

Okul Öncesi Eğitime Başlama Yaşına Göre Çocukların Duyguları İfade Etme Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları

Okul öncesi eğitime başlama yaşı	N	\bar{X}	Ss	Minimum değer	Maksimum değer
1-2	40	6.33	1.62	2	9
2-3	42	7.00	1.43	4	10
3-4	20	6.50	2.21	2	10
4-5	18	6.61	1.61	4	10
Toplam	120	6.63	1.67	2	10

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	9.81	3	3.27	1.17	.32
Gruplarıçi	324.05	116	2.79		
Toplam	333.87	119			

p>.05

Tablo 10 incelendiğinde; çocukların okul öncesi eğitime başlama yaşına göre duyguları ifade etme becerileri puan ortalamalarının \bar{X} (bir-iki)= 6.33, \bar{X} (iki-üç)= 7.00, \bar{X} (üç-dört)= 6.50, \bar{X} (dört-beş)= 6.61 olduğu görülmektedir. Yapılan ANOVA testi sonuçları, çocukların duyguları ifade etme becerilerinin okul öncesi eğitime başlama yaşına göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır [$F_{(3,12)}= 1.17; p>.05$].

Tablo 11

Okul Öncesi Eğitime Başlama Yaşına Göre Çocukların Duygusal Becerileri Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları

Okul öncesi eğitime başlama yaşı	N	\bar{X}	Ss	Minimum değer	Maksimum değer
1-2	40	20.43	2.62	14	26
2-3	42	21.21	2.78	16	26
3-4	20	20.30	4.12	11	26
4-5	18	20.22	4.12	13	28
Toplam	120	20.65	3.20	11	28

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	21.14	3	7.05	.68	.57
Gruplarıçi	1196.16	116	10.31		
Toplam	1217.30	119			

p>.05

Tablo 11 incelendiğinde; çocukların okul öncesi eğitime başlama yaşına göre toplam duygusal becerileri puan ortalamalarının \bar{X} (bir-iki)= 20.43, \bar{X} (iki-üç)= 21.21, \bar{X} (üç-dört)= 20.30, \bar{X} (dört-beş)= 20.22 olduğu görülmektedir. Yapılan ANOVA testi sonuçları, çocukların duygusal becerilerinin okul öncesi eğitime başlama yaşına göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır [$F_{(3,12)}=.68; p>.05$].

Çalışmanın sekizinci alt amacına yönelik olarak sorulan “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Devam Ettiği Okul Türüne Göre Farklılaşmakta mıdır?” sorusunun cevabını istatistiksel olarak açıklamak amacıyla İlişkisiz Örneklemeler İçin t Testi uygulanmıştır. Devam ettiği okul türü değişkenine ait veriler tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12

Devam Ettiği Okul Türüne Göre Çocukların Duygusal Beceri Alt Boyutlarına (Duyguları tanıma- anlama- ifade etme becerileri puan ortalamaları) ve Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin t Testi Sonuçları

	Kurum	N	\bar{X}	Ss	Sd	t	p
TANIMA	Devlet	60	6.83	1.38	118	.62	.54
	Özel	60	6.67	1.57			
ANLAMA	Devlet	60	7.42	1.46	118	1.18	.24
	Özel	60	7.12	1.31			
İFADE	Devlet	60	6.73	1.56	118	.65	.51
	Özel	60	6.53	1.79			
ETME	Devlet	60	20.98	2.95	118	1.14	.25
	Özel	60	20.32	3.42			

p>.05

Tablo 12’de Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerilerinin Devam Ettiği Okul Türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde;

Duyguları Tanıma Boyutu incelendiğinde, okul türüne göre, devlet okuluna devam eden çocukların puan ortalamaları 6.83, özel okula devam eden çocukların puan ortalamalarının ise 6.67 olduğu görülmektedir. Yapılan t testi sonucunda okul türüne göre çocukların duyguları tanıma becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Duyguları Anlama Boyutuna baktığımızda, okul türüne göre, devlet okuluna devam eden çocukların puan ortalamaları 7.42 iken, özel okula devam eden çocukların puan ortalamaları 7.12 olarak belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda okul türüne göre çocukların duyguları anlama becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Duyguları İfade Etme Boyutunda, okul türüne göre, devlet okuluna devam eden çocukların puan ortalamaları 6.73, özel okula devam eden çocukların puan ortalamaları 6.53

olarak belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda okul türü ile duyguları ifade etme becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Duygusal Beceriler (ACES) toplam puan ortalamaları incelendiğinde, devlet okuluna devam eden çocukların puan ortalamaları 20.98, özel okula devam eden çocukların puan ortalamaları 20,32 olarak belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda okul türü ile okul öncesi eğitimi alan 60-72 aylık çocukların duygusal becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Çalışmanın dokuzuncu alt amacında yer alan “Okul öncesi eğitimi alan 60-72 aylık çocukların duygusal becerileri okul dışında düzenli olarak görüştüğü oyun arkadaşı/arkadaşları bulunma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?” sorusunun cevabını istatistiksel olarak açıklamak amacıyla Mann Whitney U Testi uygulanmıştır. Okul dışında düzenli olarak oynadığı oyun arkadaşının bulunması değişkenine ait veriler tablo 13’te verilmiştir.

Tablo13

Okul Dışında Düzenli Olarak Görüştüğü Oyun Arkadaşı/Arkadaşları Bulunma Durumuna Göre Çocukların Duygusal Becerileri Alt Boyutlarına (Duyguları tanıma- anlama- ifade etme becerileri puan ortalamaları) ve Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Oyun arkadaşları	N	\bar{X}	Ss	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U Değeri	p
TANIMA	Var	95	6.79	1.43	61.61	5853.00	1082.00	.49
	Yok	25	6.60	1.66	56.28	1407.00		
ANLAMA	Var	95	7.31	1.34	61.35	5828.50	1106.50	.59
	Yok	25	7.12	1.62	57.26	1431.50		
İFADE	Var	95	6.64	1.59	60.46	5743.50	1183.50	.98
	Yok	25	6.60	2.02	60.66	1516.50		
ETME	Var	95	20.74	2.94	60.86	5782.00	1153.00	.82
	Yok	25	20.32	4.10	59.12	1478.00		

$p>.05$

Tablo 13'te Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerilerinin Okul Dışında Düzenli Olarak Görüştüğü Oyun Arkadaşı/ Arkadaşları Bulunma Durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde;

Duyguları Tanıma Boyutu incelendiğinde, düzenli olarak görüştüğü oyun arkadaşı/ arkadaşları bulunma durumuna göre, düzenli olarak görüştüğü oyun arkadaşı olan çocukların puan ortalamaları 6.79 iken, düzenli görüştüğü oyun arkadaşı olmayan çocukların puan ortalamaları 6.60 olarak belirlenmiştir. Yapılan Mann Whitney U Testi sonucunda düzenli olarak görüştüğü oyun arkadaşı bulunma durumuna göre çocukların duyguları tanıma becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Duyguları Anlama Boyutunda ise, düzenli olarak görüştüğü oyun arkadaşı/ arkadaşları bulunma durumuna göre, düzenli görüştüğü oyun arkadaşı olan çocukların, puan ortalamaları 7.31, düzenli görüştüğü oyun arkadaşı olmayan çocukların puan ortalamaları 7.12 olarak belirlenmiştir. Yapılan Mann Whitney U Testi sonucunda düzenli olarak görüştüğü oyun arkadaşı bulunma durumuna göre çocukların duyguları anlama becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Bir diğer boyut, duyguları ifade etme boyutunda, düzenli olarak görüştüğü oyun arkadaşı/ arkadaşları bulunma durumuna göre, düzenli görüştüğü oyun arkadaşı olan çocukların, puan ortalamaları 6.64, düzenli görüştüğü oyun arkadaşı olmayan çocukların puan ortalamaları 6.60 olarak belirlenmiştir. Yapılan Mann Whitney U Testi sonucunda düzenli olarak görüştüğü oyun arkadaşı bulunma durumuna göre çocukların duyguları ifade etme becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Duygusal Beceriler (ACES) toplam puan ortalamaları incelendiğinde, düzenli olarak görüştüğü oyun arkadaşı/ arkadaşları bulunma durumuna göre, düzenli görüştüğü oyun arkadaşı olan çocukların, puan ortalamaları 20.74, düzenli görüştüğü oyun arkadaşı olmayan çocukların puan ortalamaları 20.32 olarak belirlenmiştir. Yapılan Mann Whitney U Testi

sonucunda düzenli olarak görüştüğü oyun arkadaşı bulunma durumuna göre duygusal becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Çalışmanın onuncu alt amacında yer alan “Okul öncesi eğitimi alan 60-72 aylık çocukların duygusal becerileri annenin yaşına göre farklılaşmakta mıdır?” sorusunun cevabını istatistiksel olarak açıklamak amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Annenin yaşı değişkenine ilişkin veriler tablo 14-17’de verilmiştir.

Tablo 14

Annelerin Yaşına Göre Çocukların Duyguları Tanıma Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları

Annelerin yaşı	N	\bar{X}	Ss	Minimum değer	Maksimum değer
26-30	26	6.38	1.52	3	9
31-35	25	6.68	1.60	4	9
36-40	51	6.90	1.37	4	10
41 ve üzeri	18	6.94	1.51	4	9
Toplam	120	6.75	1.47	3	10

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	5.45	3	1.81	.83	.48
Gruplarıçi	253.05	116	2.18		
Toplam	258.50	119			

$p>.05$

Tablo 14 incelendiğinde; çocukların annenin yaşına göre duyguları tanıma becerileri puan ortalamalarının \bar{X} (26-30)= 6.38, \bar{X} (31-35)= 6.68, \bar{X} (36-40)= 6.90, \bar{X} (41 ve üzeri)= 9.94 olduğu görülmektedir. Yapılan ANOVA testi sonuçları, çocukların duyguları tanıma becerilerinin annenin yaşına göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır [$F_{(3,12)}=.83; p>.05$].

Tablo 15

Annenin Yaşına Göre Çocukların Duyguları Anlama Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları

Annenin yaşı	N	\bar{X}	Ss	Minimum değer	Maksimum değer
26-30	26	7.27	1.43	4	10
31-35	25	7.20	1.63	4	9
36-40	51	7.27	1.37	4	10
41 ve üzeri	18	7.33	1.14	5	9
Toplam	120	7.27	1.39	4	10

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	.19	3	.06	.03	.99
Gruplarıçi	231.27	116	1.99		
Toplam	231.47	119			

p>.05

Tablo 15 incelendiğinde; çocukların annenin yaşına göre duyguları anlama becerileri puan ortalamalarının \bar{X} (26-30)= 7.27, \bar{X} (31-35)= 7.20, \bar{X} (36-40)= 7.27, \bar{X} (41 ve üzeri)= 7.33 olduğu görülmektedir. Yapılan ANOVA testi sonuçları, çocukların duyguları anlama becerilerinin annenin yaşına göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır [$F_{(3,12)}=.03$; $p>.05$].

Tablo 16

Annenin Yaşına Göre Çocukların Duyguları İfade Etme Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları

Annenin yaşı	N	\bar{X}	Ss	Minimum değer	Maksimum değer
26-30	26	6.69	1.89	2	9
31-35	25	6.68	1.97	2	10
36-40	51	6.49	1.45	3	10
41 ve üzeri	18	6.89	1.60	4	10
Toplam	120	6.63	1.67	2	10

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	2.36	3	.79	.28	.84
Gruplarıçi	331.50	116	2.86		
Toplam	333.87	119			

p>.05

Tablo 16 incelendiğinde; çocukların annenin yaşına göre duyguları ifade etme becerileri puan ortalamalarının \bar{X} (26-30)= 6.69, \bar{X} (31-35)= 6.68, \bar{X} (36-40)= 6.49, \bar{X} (41 ve üzeri)= 6.89 olduğu görülmektedir. Yapılan ANOVA testi sonuçları, çocukların duyguları ifade etme becerilerinin annenin yaşına göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır [$F_{(3,12)}=.28$; $p>.05$].

Tablo 17

Annenin Yaşına Göre Çocukların Duygusal Becerileri Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları

Annenin yaşı	N	\bar{X}	Ss	Minimum değer	Maksimum değer
26-30	26	20.35	3.38	13	26
31-35	25	20.56	3.82	11	26
36-40	51	20.67	2.85	15	26
41 ve üzeri	18	21.17	3.15	16	28
Toplam	120	20.65	3.20	11	28

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	7,42	3	2.47	0,24	.87
Gruplariçi	1209.88	116	10.43		
Toplam	1217.30	119			

p>.05

Tablo 17 incelendiğinde; çocukların annenin yaşına göre toplam duygusal becerileri puan ortalamalarının \bar{X} (26-30)= 20.35, \bar{X} (31-35)= 20.56, \bar{X} (36-40)= 20.67, \bar{X} (41 ve üzeri)= 21.17 olduğu görülmektedir. Yapılan ANOVA testi sonuçları, çocukların duygusal becerilerinin annenin yaşına göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır [$F_{(3,12)}=.24$; $p>.05$].

Çalışmanın yine onuncu alt amacında yer alan “Okul öncesi eğitimi alan 60-72 aylık çocukların duygusal becerileri babanın yaşına göre farklılaşmakta mıdır?” sorusunun cevabını istatistiksel olarak açıklamak amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Babanın yaşı değişkenine ilişkin veriler tablo 18-21’de verilmiştir.

Tablo 18

Babanın Yaşına Göre Çocukların Duyguları Tanıma Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları

Babanın yaşı	N	\bar{X}	Ss	Minimum değer	Maksimum değer
26-30	0	-	-	-	-
31-35	31	6.45	1.55	4	9
36-40	64	6.92	1.44	3	10
41 ve üzeri	25	6.68	1.46	4	9
Toplam	120	6.75	1.47	3	10

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	4.77	2	2.39	1.10	.33
Gruplarıçi	253.73	117	2.17		
Toplam	258.50	119			

$p > .05$

Tablo 18 incelendiğinde; çocukların baba yaşına göre duyguları tanıma becerileri puan ortalamalarının \bar{X} (31-35)= 6.45, \bar{X} (36-40)= 6.92, \bar{X} (41 ve üzeri)= 6.68 olduğu görülmektedir. Yapılan ANOVA testi sonuçları, duyguları tanıma becerilerinin babanın yaşına göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır [$F_{(2,12)}=1.10; p>.05$].

Tablo 19

Babanın Yaşına Göre Çocukların Duyguları Anlama Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları

Babanın yaşı	N	\bar{X}	Ss	Minimum değer	Maksimum değer
26-30	0	-	-	-	-
31-35	31	7.06	1.61	4	10
36-40	64	7.41	1.35	4	10
41 ve üzeri	25	7.16	1.21	5	9
Toplam	120	7.27	1.39	4	10

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	2.80	2	1.40	.72	.49
Gruplarıçi	228.67	117	1.95		
Toplam	231.47	119			

p>.05

Tablo 19 incelendiğinde çocukların babanın yaşına göre duyguları anlama becerileri puan ortalamalarının \bar{X} (31-35)= 7.06, \bar{X} (36-40)= 7.41, \bar{X} (41 ve üzeri)= 7.16 olduğu görülmektedir. Yapılan ANOVA testi sonuçları, çocukların duyguları anlama becerilerinin babanın yaşına göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır [$F_{(2,12)}=.72$; $p>.05$].

Tablo 20

Babanın Yaşına Göre Çocukların Duyguları İfade Etme Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları

Babanın yaşı	N	\bar{X}	Ss	Minimum değer	Maksimum değer
26-30	0	-	-	-	-
31-35	31	6.16	2.11	2	10
36-40	64	6.91	1.45	3	10
41 ve üzeri	25	6.52	1.50	4	10
Toplam	120	6.63	1.67	2	10

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	12.00	2	6.00	2.18	.12
Gruplarıçi	321.87	117	2.75		
Toplam	333.87	119			

p>.05

Tablo 20 incelendiğinde çocukların babanın yaşına göre duyguları ifade etme becerileri puan ortalamalarının \bar{X} (31-35)= 6.16, \bar{X} (36-40)= 6.91, \bar{X} (41 ve üzeri)= 6.52 olduğu görülmektedir. Yapılan ANOVA testi sonuçları, çocukların duyguları ifade etme becerilerinin babanın yaşına göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır [$F_{(2,12)}=2.18; p>.05$].

Tablo 21

Babanın Yaşına Göre Çocukların Duygusal Becerileri Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları

Babanın yaşı	N	\bar{X}	Ss	Minimum değer	Maksimum değer
26-30	0	-	-	-	-
31-35	31	19.68	3.98	11	26
36-40	64	21.23	2.68	15	26
41 ve üzeri	25	20.36	3.13	15	28
Toplam	120	20.65	3.20	11	28

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	53.28	2	26.64	2.69	.07
Gruplarıçi	1164.02	117	9.95		
Toplam	1217.30	119			

p>.05

Tablo 21 incelendiğinde; çocukların babanın yaşına göre toplam duygusal becerileri puan ortalamalarının \bar{X} (31-35)= 19.68, \bar{X} (36-40)= 21.23, \bar{X} (40 ve üzeri)= 20.36 olduğu görülmektedir. Yapılan ANOVA testi sonuçları, çocukların duygusal becerilerinin babanın yaşına göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır [$F_{(2,12)}=2.69$; $p>.05$].

Çalışmanın on birinci alt amacına yönelik olarak sorulan “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Annenin Eğitim Durumuna Göre Farklılaşmakta Mıdır?” sorusunun cevabını istatistiksel olarak açıklamak amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Annenin eğitim düzeyi değişkenine ilişkin veriler tablo 22’de verilmiştir.

Tablo 22

Annenin Eğitim Durumuna Göre Çocukların Duyguları Tanıma Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları

Annenin eğitim durumu	N	\bar{X}	Ss	Minimum değer	Maksimum değer
Lise	38	6.68	1.47	4	9
Önlisans	18	6.67	1.49	3	9
Lisans	45	6.96	1.51	4	10
Y. lisans, dok., vb.	19	6.47	1.43	4	9
Toplam	120	6.75	1.47	3	10
Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	3.64	3	1.21	.55	.65
Gruplarıçi	254.86	116	2.20		
Toplam	258.50	119			

p>.05

Tablo 22 incelendiğinde; çocukların annelerinin eğitim durumuna göre duyguları tanıma becerileri puan ortalamalarının \bar{X} (Lise)= 6.68, \bar{X} (Önlisans)= 6.67, \bar{X} (Lisans)= 6.96, \bar{X} (Yüksek lisans, doktora vb.)= 6.47 olduğu görülmektedir. Yapılan ANOVA testi sonuçları, çocukların duyguları tanıma becerilerinin annenin eğitim durumuna göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır [$F_{(3,12)}=.55$; $p>.05$].

Tablo 23

Annenin Eğitim Durumuna Göre Çocukların Duyguları Anlama Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları

Annenin eğitim düzeyi	N	\bar{X}	Ss	Minimum değer	Maksimum değer
Lise	38	7.18	1.39	4	10
Önlisans	18	7.61	.85	6	9
Lisans	45	7.36	1.48	4	10
Y. lisans, dok., vb.	19	6.89	1.59	4	10
Toplam	120	7.27	1.39	4	10
Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	5.38	3	1.79	.92	.43
Gruplarıçi	226.09	116	1.95		
Toplam	231.47	119			

p>.05

Tablo 23 incelendiğinde; çocukların annelerinin eğitim durumuna göre duyguları anlama becerileri puan ortalamalarının \bar{X} (Lise)= 7.18, \bar{X} (Önlisans)= 7.61, \bar{X} (Lisans)= 7.36, \bar{X} (Yüksek lisans, doktora vb.)= 6.89 olduğu görülmektedir. Yapılan ANOVA testi sonuçları, çocukların duyguları anlama becerilerinin annenin eğitim durumuna göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır [$F_{(3,12)}=.92$; $p>.05$].

Tablo 24

Annenin Eğitim Durumuna Göre Çocukların Duyguları İfade Etme Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları

Annenin eğitim durumu	N	\bar{X}	Ss	Minimum değer	Maksimum değer
Lise	38	6.39	1.59	4	10
Önlisans	18	6.94	1.70	4	10
Lisans	45	6.93	1.45	2	10
Y. lisans, dok., vb.	19	6.11	2.18	2	10
Toplam	120	6.63	1.67	2	10
Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	13.25	3	4.42	1.60	.19
Gruplarıçi	320.61	116	2.76		
Toplam	333.87	119			

p>.05

Tablo 24 incelendiğinde; çocukların annelerinin eğitim durumuna göre duyguları ifade etme becerileri puan ortalamalarının \bar{X} (Lise)= 6.39, \bar{X} (Önlisans)= 6.94, \bar{X} (Lisans)= 6.93, \bar{X} (Yüksek lisans, doktora vb.)= 6.11 olduğu görülmektedir. Yapılan ANOVA testi sonuçları, çocukların duyguları ifade etme becerilerinin annenin eğitim durumuna göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır [$F_{(3,12)}=1.60$; $p>.05$].

Tablo 25

Annenin Eğitim Durumuna Göre Çocukların Duygusal Becerileri Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları

Annenin eğitim durumu	N	\bar{X}	Ss	Minimum değer	Maksimum değer
Lise	38	20.26	3.00	13	26
Önlisans	18	21.22	2.46	16	26
Lisans	45	21.24	3.01	14	28
Y. lisans, dok., vb.	19	19.47	4.27	11	26
Toplam	120	20.65	3.20	11	28

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	53.77	3	17.92	1.79	.15
Gruplarıçi	1163.53	116	10.03		
Toplam	1217.30	119			

$p > .05$

Tablo 25 incelendiğinde; çocukların annelerinin eğitim durumuna göre toplam duygusal becerileri puan ortalamalarının \bar{X} (Lise)= 20.26, \bar{X} (Önlisans)= 21.22, \bar{X} (Lisans)= 21.24, \bar{X} (Yüksek lisans, doktora vb.)= 19.47 olduğu görülmektedir. Yapılan ANOVA testi sonuçları, çocukların duygusal becerilerinin annenin eğitim durumuna göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır [$F_{(3,12)}=1.79$; $p > .05$].

Çalışmanın yine on birinci alt amacına yönelik olarak sorulan “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Babanın Eğitim Durumuna Göre Farklılaşmakta Mıdır?” sorusunun cevabını istatistiksel olarak açıklamak amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Babanın eğitim durumu değişkenine ilişkin veriler tablo 26-29’da verilmiştir.

Tablo 26

Babanın Eğitim Durumuna Göre Çocukların Duyguları Tanıma Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları

Babanın eğitim durumu	N	\bar{X}	Ss	Minimum değer	Maksimum değer
Lise	40	6.75	1.51	4	9
Önlisans	17	6.94	1.03	5	8
Lisans	48	6.75	1.63	3	10
Y. lisans, dok., vb.	15	6.53	1.35	4	8
Toplam	120	6.75	1.47	3	10
Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	1.32	3	.44	.20	.90
Gruplarıçi	257.17	116	2.22		
Toplam	258.50	119			

p>.05

Tablo 26 incelendiğinde; çocukların babalarının eğitim durumuna göre duyguları tanıma becerileri puan ortalamalarının \bar{X} (Lise)= 6.75, \bar{X} (Önlisans)= 6.94, \bar{X} (Lisans)= 6.75, \bar{X} (Yüksek lisans, doktora vb.)= 6.53 olduğu görülmektedir. Yapılan ANOVA testi sonuçları, çocukların duyguları tanıma becerilerinin babanın eğitim durumuna göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır [$F_{(3,12)}=.20$; $p>.05$].

Tablo 27

Babanın Eğitim Durumuna Göre Çocukların Duyguları Anlama Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları

Babanın eğitim durumu	N	\bar{X}	Ss	Minimum değer	Maksimum değer
Lise	40	7.18	1.28	4	10
Önlisans	17	7.47	1.66	4	9
Lisans	48	7.38	1.44	4	10
Y. lisans, dok., vb.	15	6.93	1.28	4	9
Toplam	120	7.27	1.40	4	10

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	3.27	3	1.09	.55	.65
Gruplarıçi	228.19	116	1.98		
Toplam	231.47	119			

p>.05

Tablo 27 incelendiğinde; çocukların babalarının eğitim durumuna göre duyguları anlama becerilerinin ortalamalarının \bar{X} (Lise)= 7.18, \bar{X} (Önlisans)= 7.47, \bar{X} (Lisans)= 7.38, \bar{X} (Yüksek lisans, doktora... vb.)= 6.93 olduğu görülmektedir. Yapılan ANOVA testi sonuçları, çocukların duyguları anlama becerilerinin babanın eğitim durumuna göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır [$F_{(3,12)}=.55; p>.05$].

Tablo 28

Babanın Eğitim Durumuna Göre Çocukların Duyguları İfade Etme Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları

Babanın eğitim durumu	N	\bar{X}	Ss	Minimum değer	Maksimum değer
Lise	40	6.38	1.48	4	9
Önlisans	17	6.53	1.59	4	10
Lisans	48	7.10	1.64	2	10
Y. lisans, dok., vb.	15	5.93	2.09	2	10
Toplam	120	6.63	1.67	2	10
Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	20.84	3	6.95	2.57	.06
Gruplarıçi	313.02	116	2.70		
Toplam	333.87	119			

p>.05

Tablo 28 incelendiğinde; çocukların babalarının eğitim durumuna göre duyguları ifade etme becerileri puan ortalamalarının \bar{X} (Lise)= 6.38, \bar{X} (Önlisans)= 6.53, \bar{X} (Lisans)= 7.10, \bar{X} (Yüksek lisans, doktora... vb.)= 5.93 olduğu görülmektedir. Yapılan ANOVA testi sonuçları, çocukların duyguları ifade etme becerilerinin babanın eğitim durumuna göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır [$F_{(3,12)}=2.57; p>.05$].

Tablo 29

Babanın Eğitim Durumuna Göre Çocukların Duygusal Becerileri Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları

Babanın eğitim durumu	N	\bar{X}	Ss	Minimum değer	Maksimum değer
Lise	40	20.30	2.89	13	26
Önlisans	17	20.94	3.05	15	26
Lisans	48	21.23	3.38	11	28
Y. lisans, dok., vb.	15	19.40	3.35	14	26
Toplam	120	20.65	3.20	11	28

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	45.88	3	15.29	1.51	.21
Gruplarıçi	1171.42	116	10.10		
Toplam	1217.30	119			

$p > .05$

Tablo 29 incelendiğinde; çocukların babalarının eğitim durumuna göre toplam duygusal becerileri puan ortalamalarının \bar{X} (Lise)= 20.30, \bar{X} (Önlisans)= 20.94, \bar{X} (Lisans)= 21.23, \bar{X} (Yüksek lisans, doktora... vb.)= 19.40 olduğu görülmektedir. Yapılan ANOVA testi sonuçları, çocukların duygusal becerilerinin babanın eğitim durumuna göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır [$F_{(3,12)}=1.51; p > .05$].

Çalışmanın on ikinci alt amacına yönelik olarak sorulan “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Ailenin Aylık Gelir Düzeyine Göre Farklılaşmakta Mıdır?” sorusunun cevabını istatistiksel olarak açıklamak amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Ailenin aylık gelir düzeyi değişkenine ilişkin veriler tablo 30 33’te verilmiştir.

Tablo 30

Ailenin Aylık Gelir Düzeyine Göre Çocukların Duyguları Tanıma Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları

Aylık gelir	N	\bar{X}	Ss	Minimum değer	Maksimum değer
1300TL-2000TL	16	6.25	1.44	4	9
2001TL-3000TL	16	6.69	1.58	5	9
3001TL-4000TL	20	6.85	1.39	5	9
4001TL-5000TL	23	7.04	1.36	5	10
5001TLve üstü	45	6.76	1.55	3	9
Toplam	120	6.75	1.47	3	10

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	6.24	4	1.56	.71	.59
Gruplarıçi	252.25	115	2.19		
Toplam	258.50	119			

p>.05

Tablo 30 incelendiğinde; çocukların ailelerinin aylık gelir düzeyine göre duyguları tanıma becerileri puan ortalamalarının \bar{X} (1300TL-2000TL)= 6.25, \bar{X} (2001TL-3000TL)= 6.69, \bar{X} (3001TL-4000TL)= 6.85, \bar{X} (4001TL-5000TL)= 7.04, \bar{X} (5001TL ve üstü)= 6.76 olduğu görülmektedir. Yapılan ANOVA testi sonuçları, çocukların duyguları tanıma becerilerinin ailenin aylık gelir düzeyine göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır [$F_{(4,11)}=071; p>.05$].

Tablo 31

Ailenin Aylık Gelir Düzeyine Göre Çocukların Duyguları Anlama Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları

Aylık gelir	N	\bar{X}	Ss	Minimum değer	Maksimum değer
1300TL-2000TL	16	7.44	1.20	5	10
2001TL-3000TL	16	7.13	1.50	4	9
3001TL-4000TL	20	6.90	1.52	4	9
4001TL-5000TL	23	7.61	1.50	4	10
5001TL ve üstü	45	7.24	1.32	4	10
Toplam	120	7.27	1.40	4	10

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	6.19	4	1.55	.79	.53
Gruplarıçi	225.28	115	1.96		
Toplam	231.47	119			

p>.05

Tablo 31 incelendiğinde; çocukların ailelerinin aylık gelir düzeyine göre duyguları anlama becerileri puan ortalamalarının \bar{X} (1300TL-2000TL)= 7.44, \bar{X} (2001TL-3000TL)= 7.13, \bar{X} (3001TL-4000TL)= 6.90, \bar{X} (4001TL-5000TL)= 7.61, \bar{X} (5001TL ve üstü)= 7.24 olduğu görülmektedir. Yapılan ANOVA testi sonuçları, çocukların duyguları anlama becerilerinin ailenin aylık gelir düzeyine göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır [$F_{(4,11)}=.79; p>.05$].

Tablo 32

Ailenin Aylık Gelir Düzeyine Göre Çocukların Duyguları İfade Etme Becerileri Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları

Aylık gelir	N	\bar{X}	Ss	Minimum değer	Maksimum değer
1300TL-2000TL	16	6.31	1.25	4	8
2001TL-3000TL	16	7.06	1.53	4	10
3001TL-4000TL	20	6.20	2.02	2	10
4001TL-5000TL	23	7.13	1.46	4	10
5001TL ve üstü	45	6.53	1.77	2	10
Toplam	120	6.63	1.67	2	10

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	14.48	4	3.62	1.30	.27
Gruplarıçi	319.38	115	2.78		
Toplam	333.87	119			

p>.05

Tablo 32 incelendiğinde çocukların ailelerinin aylık gelir düzeyine göre duyguları ifade etme becerileri puan ortalamalarının \bar{X} (1300TL-2000TL)= 6.31, \bar{X} (2001TL-3000TL)= 7.06, \bar{X} (3001TL-4000TL)= 6.20, \bar{X} (4001TL-5000TL)= 7.13, \bar{X} (5001TL ve üstü)= 6.53 olduğu görülmektedir. Yapılan ANOVA testi sonuçları, çocukların duyguları ifade etme becerilerinin ailenin aylık gelir düzeyine göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır [$F_{(4,11)}=1.30; p>.05$].

Tablo 33

Ailenin Aylık Gelir Düzeyine Göre Çocukların Duygusal Becerileri Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin Betimleyici İstatistikler ve Anova Testi Sonuçları

Aylık gelir	N	\bar{X}	Ss	Minimum değer	Maksimum değer
1300TL-2000TL	16	20.00	2.94	13	25
2001TL-3000TL	16	20.88	3.32	16	28
3001TL-4000TL	20	19.95	2.95	14	26
4001TL-5000TL	23	21.78	3.06	15	26
5001TL ve üstü	45	20.53	3.38	11	26
Toplam	120	20.65	3.20	11	28

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	47.49	4	11.87	1.17	.33
Gruplarıçi	1169.81	115	10.17		
Toplam	1217.30	119			

p>.05

Tablo 33 incelendiğinde; çocukların toplam duygusal becerilerinin ailenin aylık gelir düzeyine göre ortalamalarının \bar{X} (1300TL-2000TL)= 20.00, \bar{X} (2001TL-3000TL)= 20.88, \bar{X} (3001TL-4000TL)= 19.95, \bar{X} (4001TL-5000TL)= 21.78, \bar{X} (5001TL ve üstü)= 20.53 olduğu görülmektedir. Yapılan ANOVA testi sonuçları, çocukların duygusal becerilerinin ailenin aylık gelir düzeyine göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır [$F_{(4,11)}=1.17; p>.05$].

Çalışmanın on üçüncü alt amacında yer alan “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Annenin İş Durumuna Göre Farklılaşmakta Mıdır?” sorusunun cevabını istatistiksel olarak açıklamak amacıyla İlişkisiz Örneklemeler İçin t Testi uygulanmıştır. Annenin iş durumu değişkenine ilişkin veriler tablo 34’te verilmiştir.

Tablo 34

Annenin İş Durumuna Çocukların Duygusal Beceri Alt Boyutlarına (Duyguları tanıma-anlama- ifade etme becerileri puan ortalamaları) ve Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin t Testi Sonuçları

	Annenin iş durumu	N	\bar{X}	Ss	Sd	t	p
TANIMA	Çalışmıyor	32	6.75	1.54	118	.00	1.00
	Çalışıyor	88	6.75	1.46			
ANLAMA	Çalışmıyor	32	7.25	1.46	118	-.08	.94
	Çalışıyor	88	7.27	1.38			
İFADE	Çalışmıyor	32	6.44	1.68	118	-.77	.44
ETME	Çalışıyor	88	6.70	1.68			
ACES	Çalışmıyor	32	20.44	3.20	118	-.44	.66
	Çalışıyor	88	20.73	3.21			

p>.05

Tablo 34'te Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerilerinin Annenin İş Durumuna Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığı İncelendiğinde;

Duyguları Tanıma Boyutu incelendiğinde, annenin iş durumuna göre, annesi çalışmayan çocukların puan ortalamaları 6.75, annesi çalışan çocukların puan ortalamaları 6.75 olarak belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda annenin iş durumuna göre çocukların duyguları tanıma becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Duyguları Anlama Boyutunda ise, annenin iş durumuna göre, annesi çalışmayan çocukların puan ortalamaları 7.25, annesi çalışan çocukların puan ortalamaları 7.27 olarak belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda annenin iş durumuna göre çocukların duyguları anlama becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Duyguları İfade Etme Boyutunda, annenin iş durumuna göre, annesi çalışmayan çocukların puan ortalamaları 6.44, annesi çalışan çocukların puan ortalamaları 6.70 olarak

belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda annenin iş durumuna göre çocukların duyguları ifade etme becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Duyusal Beceriler (ACES) toplam puan ortalamaları incelendiğinde, annenin iş durumuna göre, annesi çalışmayan çocukların puan ortalamalarının 20.44, annesi çalışan çocukların puan ortalamalarının 20.73 olduğu görülmektedir. Yapılan t testi sonucunda annenin iş durumuna göre çocukların duygusal becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Çalışmanın on dördüncü alt amacında yer alan “Okul öncesi eğitimi alan 60-72 aylık çocukların duygusal becerileri aile yapısına göre farklılaşmakta mıdır?” sorusunun cevabını istatistiksel olarak açıklamak amacıyla Mann Whitney U Testi uygulanmıştır. Aile yapısı değişkenine ilişkin veriler tablo 35’te verilmiştir.

Tablo 35

Aile Yapısına Göre Çocukların Duyusal Beceri Alt Boyutlarına (Duyuları tanıma-anlama- ifade etme becerileri puan ortalamaları) ve Toplam Puan Ortalamalarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Aile yapısı	N	\bar{X}	Ss	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U Değeri	p
TANIMA	Çekirdek aile	100	6.79	1.45	61.26	6126.00	924.00	.58
	Geniş aile	20	6.55	1.60	56.70	1134.00		
ANLAMA	Çekirdek aile	100	7.27	1.40	60.94	6094.00	956.00	.75
	Geniş aile	20	7.25	1.41	58.30	1166.00		
İFADE ETME	Çekirdek aile	100	6.40	1.65	55.51	5550.50	500.50	.00 *
	Geniş aile	20	7.80	1.28	85.48	1709.50		
ACES	Çekirdek aile	100	20.46	3.28	58.70	5869.50	819.50	.20
	Geniş aile	20	21.60	2.62	69.53	1390.50		

$p>.05$

Tablo 35'te Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerilerinin Aile Yapısına göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde;

Duyguları Tanıma Boyutu incelendiğinde, aile yapısına göre, çekirdek ailede yaşayan çocukların puan ortalamaları 6.79, geniş ailede yaşayan çocukların puan ortalamaları 6.55 olarak belirlenmiştir. Sonuç olarak yapılan Mann Whitney U Testi sonucunda aile yapısına göre çocukların duyguları tanıma becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Duyguları Anlama Boyutu değerlendirildiğinde, aile yapısına göre, çekirdek ailede yaşayan çocukların puan ortalamaları 7.27 iken, geniş ailede yaşayan çocukların puan ortalamaları 7.25 olarak belirlenmiştir. Yapılan Mann Whitney U Testi sonucunda aile yapısına göre çocukların duyguları anlama becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Duyguları İfade Etme Boyutunda ise, aile yapısına göre, çekirdek ailede yaşayan çocukların puan ortalamaları 6.40, geniş ailede yaşayan çocukların puan ortalamaları 7.80 olarak belirlenmiştir. Yapılan Mann Whitney U Testi sonucunda aile yapısına göre çocukların duyguları ifade etme becerileri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<.05$). Bu farklılığın geniş ailede yaşayan çocukların lehine olduğu bulunmuştur.

Duygusal Beceriler (ACES) toplam puan ortalamalarına bakıldığında, aile yapısına göre, çekirdek ailede yaşayan çocukların puan ortalamaları 20.46, geniş ailede yaşayan çocukların puan ortalamaları 21.60 olarak belirlendiği görülmektedir. Yapılan Mann Whitney U Testi sonucunda aile yapısına göre çocukların duygusal becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Bölüm V

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu bölümde Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerilerinin, Annenin Empatik Eğilimi ve amaçlar bölümünde ayrıntılı olarak belirlenen bazı değişkenlerle ilişkisinin incelenmesi amacıyla yapılan çalışmadan elde edilen bulgulara ait tartışma, sonuç ve önerilere yer verilmektedir.

Tartışma

Çalışmanın birinci alt amacında yer alan “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Annelerinin Empatik Eğilimine Göre Farklılaşmakta Mıdır?” sorusuna yönelik olarak elde edilen sonuçlar incelendiğinde; çocukların annelerinin empatik eğilimine göre duygusal becerileri ve alt boyutları olan duyguları tanıma, anlama ve ifade etme becerileri arasında anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın yüksek empatik eğilim düzeyinde bulunan annelerin çocuklarının lehine olduğu bulunmuştur.

Literatürde bu konuyu destekleyen birebir çalışmaya rastlanmamış, benzer nitelikte çalışmalara rastlanmıştır. Lipsitt (1993), annenin empati becerisi ve iletişim biçimi ile çocuğun empati becerisi arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada annenin iletişim biçiminin çocuğun empatik becerisinin tahmininde rol oynadığını ortaya koymuştur. Empatinin duygusal zeka yetilerinden biri (Ulutaş, 2005) olduğundan yola çıkarak 60-72 aylık çocuklarda empati gelişiminin duygusal zeka gelişimini olumlu desteklediği söylenebilir. Martin ve Green (2005) yaptıkları çalışmada annelerin duygularını ifade ediş tarzı ile çocukların duygularını ifade edişleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca Kurbet (2010) tarafından yapılan çalışma bulguları empatik annelerin empatik olmayan annelere göre çocuklarının duygularına olan tutumlarında daha destekleyici oldukları söylenebilir. Belirtilen çalışmalar, yapılan bu çalışmayı çalışmayı destekler niteliktedir.

Empatik eğilimi yüksek bir annenin çocuğunun duygularını daha rahat anlayabilmesinin, çocuğun da duyguları daha rahat tanıyıp anlayarak, ifade etme becerisini artırabileceği yorumunu yapabiliriz. Eisenberg ve arkadaşları (1992) annelerin başkalarına karşı duygusal tepki verme ile çocuk yetiştirme davranışları arasındaki ilişkiyi ve ailelerin duygusal yapısı ile başkalarına karşı empatik duygusal cevaplarını incelemişlerdir. Çalışma sonunda annenin perspektif alması ile çocuğun prososyal davranışlara yönelmesi arasında bir ilişki olduğu ve evdeki baskın duygu negatif ise bu durumun özellikle kız çocuklarının duyguları üzerinde etkili olduğu sonucu bulunmuştur. Ayrıca annelerin empatik yapıları ile çocuklarının empatik duygusal cevapları arasında anlamlı bir ilişki olduğu elde edilen diğer sonuçtur. Lecuyer ve Houck (2006) on iki aylık bebekler ve anneleriyle yaptıkları çalışma sonucunda; çocuklarıyla daha fazla duygusal zaman geçiren, bebeklik döneminde çocuğun sevgi ve ilgi ihtiyacını giderme konusunda hassas davranan annelerin çocuklarının üç yaşına geldiklerinde öz düşüncelerinin ve sosyal yetilerinin daha gelişmiş olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Daha önce yapılmış çalışmalar bu çalışmadan elde edilen bulguları destekler niteliktedir. Anne ile çocuk arasında kurulan sağlıklı iletişimin, çocuğun sağlıklı bir kişilik yapısı geliştirmede önemli bir etkisi olduğu bilinmektedir. Çocuğun sağlıklı kişilik yapısı geliştirebilmesi için, yaşına ve gelişim seviyesine uygun, olumlu duygusal beceriler geliştirebilmesi önemli bir ön koşul olarak görülmektedir. Çocuğun olumlu duygusal beceriler kazanabilmesi için ise annenin olumlu duygusal becerilere sahip olması, dolayısıyla empatik eğilimin yüksek olması oldukça önem kazanmaktadır.

Çalışmanın ikinci ve üçüncü alt amaçlarında yer alan “*Okul Öncesi Eğitimi Alan 60 72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Anne-Baba-Çocuk Arasındaki Empati İletişimine Ve Sözsüz İletişime Göre Farklılaşmakta Mıdır?*” sorusuna yönelik olarak elde edilen sonuçlar incelendiğinde; çocukların anne-baba-çocuk empati iletişimine göre duygusal becerileri ve alt boyutları olan duyguları tanıma, anlama ve ifade etme becerileri arasında anlamlı bir fark

olduğu ve bu farkın yüksek empati iletişimini kullanan ebeveynlerin çocuklarının lehine olduğu bulunmuştur. Anne-baba-çocuk sözsüz iletişimine göre ise çocukların duygusal becerileri ve alt boyutları olan duyguları tanıma, anlama ve ifade etme becerileri arasında anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın yüksek düzeyde sözsüz iletişimi kullanan ebeveynlerin çocuklarının lehine olduğu bulunmuştur.

Trommsdorf (1991) tarafından yapılan bir araştırmada çocuklarıyla empati kuran annelerin, empatik çocuk yetiştirme ihtimallerinin yüksek olduğu bulunmuştur. Martin ve Green (2005) yaptıkları çalışmada annelerin duygularını ifade edişi tarzı ile çocukların duygularını ifade edişleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca babaların çocuklarına koşulsuz sevgi sunmaları, empati ve hoş görüye dayanan etkileşimleri çocuklarının bağımsız ve içten denetimli bir kişilik geliştirmelerini sağlar. (Mussen ve diğ, 1990; Sonuvar, 1999). Yapılan çalışmalar ve literatür bilgisi, bu çalışmayı destekler niteliktedir. Aile içinde karşılıklı empatik iletişimin yüksek olması ve sözsüz iletişimin etkin olarak kullanılıyor olması, çocukların konuşmadan dahi yüz ifadeleri ile duyguları rahat bir Şekilde tanıyıp anlama ve ifade etme becerilerini yükseltiyor olabilir. Beraberinde aile üyelerinin kendini bir diğer aile üyesinin yerine koyarak, empatik iletişimi kullanması, çocukların akranları, öğretmenleri ve genel olarak toplumla kuracağı iletişimde, tıpkı aile içi iletişimde olduğu gibi, karşısındaki bireyin düşüncelerini anlamaya çalışarak hareket etmesinin duygusal becerilerini geliştirmesine katkı sağladığı düşünülebilir.

Çalışmanın dördüncü alt amacında yer alan “*Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Cinsiyete Göre Farklılaşmakta Mıdır?*” sorusuna yönelik olarak elde edilen sonuçlar incelendiğinde; çocukların cinsiyete göre duygusal becerileri ve alt boyutları olan duyguları tanıma, anlama ve ifade etme becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucu bulunmuştur.

Arı ve Seçer (2004) anasınıfına devam eden çocukların duygusal yüz ifadelerini tanıma becerilerini etkileyen bazı değişkenleri (sosyo-kültürel faktörler, cinsiyet, anne öğrenim düzeyi, baba öğrenim düzeyi ve kardeş sayısı) incelemişlerdir. Anaokuluna devam eden 100 çocuğun örneklem grubunu oluşturduğu çalışmada cinsiyet değişkeninin duygusal yüz ifadelerini tanıma becerisi üzerinde etkisi olmadığını bulmuşlardır. Arı ve Seçer tarafından yapılan çalışma, bu çalışmayı destekler niteliktedir. Kılıç (2012) 48-72 aylık çocukların duyguları anlama becerisi ve annelerin duyguları sosyalleştirme davranışları arasındaki ilişkiyi incelediğinde cinsiyet değişkeni ile duygusal bakış açısı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Kılıç'ın yapmış olduğu çalışma bulguları da, bu çalışmayı destekler niteliktedir. Yapılan çalışmada cinsiyet değişkeninin duygusal beceriler üzerinde etkisi olmayışında çocukların okul öncesi eğitim programında duyguları tanıma anlama ya da ifade etmeye yönelik etkinlikler yapmış olabilecekleri ve cinsiyete bakılmaksızın eğitim sonucunda bütün çocukların tam öğrenme sağlamış olabileceklerini söyleyebiliriz. Diğer taraftan, ailelerin çocuklarıyla iletişim halinde olduğu zaman dilimlerinde, cinsiyet odaklı hareket etmeden çocuklarıyla etkileşime geçtiklerini, anne ve babaların çocuklarıyla oyunlarında cinsiyet odaklı (kızlar bebekle, erkekler arabayla vb.) oyunlara ve oyuncaklara yönelmedikleri yorumunu yapabiliriz.

Çalışmanın beşinci alt amacında yer alan *“Okul öncesi eğitimi alan 60-72 aylık çocukların duygusal becerileri kardeş sayısına göre farklılaşmakta mıdır?”* sorusuna yönelik olarak elde edilen sonuçlar incelendiğinde; çocukların kardeş sayısına göre duygusal becerileri ve alt boyutları olan duyguları tanıma, anlama ve ifade etme becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucu bulunmuştur.

Arı ve Seçer (2004) anasınıfına devam eden çocukların duygusal yüz ifadelerini tanıma becerilerini etkileyen bazı değişkenleri (sosyo-kültürel faktörler, cinsiyet, anne öğrenim düzeyi, baba öğrenim düzeyi ve kardeş sayısı) incelemişlerdir. Çalışma sonucunda

kardeş sayısı değişkeninin çocukların duygusal becerilerinde anlamlı bir fark yaratmadığı bulunmuştur. Kuyucu (2010) duyguları anlama becerileri farklı düzeydeki, 60-72 aylık 359 çocuk üzerinde yaptığı çalışmada, çocukların duygusal tepki tercihlerinin kardeş sayısına göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşmıştır. Arı ve Seçer (2004) ile Kuyucu (2010) tarafından yapılan çalışmalar, bu çalışmanın sonuçlarını destekler niteliktedir. Bu sonuçlardan yola çıkarak ailelerin çocuklarıyla iletişimlerinde kaç çocuğa sahip olduklarının değil, çocuklarıyla kurdukları duygusal iletişimin çocukların duygusal becerilerinde daha etkili olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca bu çalışmada elde edilen annenin empatik eğilimi, aile içi sözsüz ve empatik iletişimin çocukların duygusal becerilerini etkilediği sonucundan yola çıkarak çocukların duygusal becerilerini farklılaştıran değişkenlerin kardeş sayısı olmayışında, bu çalışma örneğinde yer alan annelerin empatik eğiliminin yüksek oluşunu ve aile içi empatik ve sözsüz iletişim becerilerinin yüksek oluşunu gösterebiliriz.

Çalışmanın altıncı alt amacında yer alan “*Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Doğum Sırasına Göre Farklaşmakta Mıdır?*” sorusuna yönelik olarak elde edilen sonuçlar incelendiğinde; çocukların doğum sırasına göre duygusal becerileri ve alt boyutları olan duyguları tanıma, anlama ve ifade etme becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucu bulunmuştur.

Karaaslan (2012) tarafından yapılan okul öncesi eğitimin ve diğer değişkenlerin ilköğretim 1. sınıf öğrencilerinin duyguları tanıma ve ifade etme becerilerine etkisi adlı çalışmasında tezin başlık kısmında belirttiği diğer değişkenlerden biri olan doğuş sırasının ilköğretim birinci sınıf öğrencilerinin duyguları tanıma becerisi üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşmıştır. Karaaslan (2012) tarafından yapılan çalışma bulguları, bu çalışmanın sonucunda elde edilen bulgularını destekler niteliktedir. Bu sonuçtan yola çıkarak kardeş sayısı değişkeninin istatistiksel sonucunda olduğu gibi, aile içi iletişim becerileri, aile içi

empati becerileri, annenin empatik eğilimi gibi değişkenlerin sonuçlarının yüksek olduğu ailelerde doğum sırasının etkili bir faktör olmadığı şeklinde yorum yapabiliriz.

Çalışmanın yedinci alt amacında yer alan “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Okul Öncesi Eğitime Başlama Yaşına Göre Farklılaşmakta Midir?” sorusuna yönelik olarak elde edilen sonuçlar incelendiğinde çocukların okul öncesi eğitime başlama yaşına göre duygusal becerileri ve alt boyutları olan duyguları tanıma, anlama ve ifade etme becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucu bulunmuştur.

Karaaslan (2012) yaptığı çalışmada okul öncesi eğitim kurumunda geçirilen süre arttıkça ilköğretim 1. sınıf öğrencilerinin duyguları tanımlarında anlamlı düzeyde fark bulmuştur. Hattwick (1937) yaptığı çalışmada anaokuluna devam etme süresinin etkisini incelemiş, anaokuluna birkaç hafta devam edenlerle, 9 ay devam eden çocuklardan oluşan eşleştirilmiş grupları karşılaştırmıştır. Okul öncesi kurumunda uzun süre kalan grubun, daha az süre kalan gruptakilere oranla, sosyal uyum, bireysel alışkanlıklar ve bazı davranışlar yönünden daha iyi olduğunu bulmuştur. Yılmaz (2010) iki yıl veya daha fazla süredir okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocukların sosyal problem çözme beceri puan ortalaması, bir yıldır okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocukların sosyal problem çözme beceri puan ortalamasından anlamlı düzeyde yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Buna karşın bu çalışmada ele alınan konu ile okul öncesi eğitime başlama yaşı kısmı ile bağlantısı olan bir çalışma olan Ramazan ve Demir (2011) tarafından okul öncesi eğitime devam süresinin bilişsel gelişime etkisi incelenen çalışmada, okul öncesi eğitime devam süresinin bilişsel gelişim üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucu bulunmuştur. Bu çalışma sorusunu birebir cevaplayan yeterli sayıda duygusal gelişim içerikli araştırma bulunamamış, bulunan çalışmaların ise yapılan araştırmadan farklı bir şekilde okul öncesi eğitime devam süresinin duyguları tanıma ve sosyal uyum sağlama becerilerini artırdığı bulunmuştur. Demir ve Ramazan tarafından yapılan çalışma ise okul öncesi eğitime devam süresinin bilişsel

gelişime olan etkisini incelemiştir. Literatürde okul öncesi eğitime başlama yaşı ve duygusal gelişimi inceleyen araştırmalar oldukça sınırlıdır. Bu çalışmanın sonuçların yorumlayacak olursak, okul öncesi eğitime başlama yaşı, bir diğer deyişle okul öncesi eğitime devam etme süresi duygusal becerilere etki eden faktörlerden sadece bir tanesidir. Örneklem grubuna dahil edilen çocukların okul öncesi eğitime başlama yaşı değişkenine göre duygusal becerileri puanlarının farklılaşmamasında, okul öncesi eğitime devam etme süresinden çok nitelikli bir eğitim almanın daha önemli olduğunu söyleyebilir, okul öncesi eğitime başlama yaşı dört- beş aralığında olan çocukların daha önce kendilerine ev ortamında bakım sağlamış olan kişilerin çocuk gelişimi konusunda bilgi sahibi, duygusal becerileri yüksek kişiler olduklarını ve çocukların olumlu bir sosyal ve duygusal ortamda büyümüş olabilecekleri ihtimallerinden bahsedebiliriz.

Çalışmanın sekizinci alt amacında yer alan “*Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Devam Ettiği Okul Türüne Göre Farklılaşmakta Mıdır?*” sorusuna yönelik olarak elde edilen sonuçlar incelendiğinde; çocukların devam ettiği okul türüne göre duygusal becerileri ve alt boyutları olan duyguları tanıma, anlama ve ifade etme becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışma bulguları ile bire bir örtüşen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Fakat sosyal gelişim alanında özel-devlet karşılaştırması yapılan bir çalışma olan Güre ve Altay’ın (2012) yaptığı araştırmadan elde edilen sonuçlar, akranlarla olan ilişkiler boyutunda incelendiğinde özel okula devam eden çocukların devlete bağlı okullara devam eden akranlarına göre daha saldırgan oldukları bulunmuştur. Yani, ortaya çıkan bu sonuç özel okullar aleyhine sonuçlanmıştır. Bu çalışmadan elde edilen bulgular özel ve devlet okullarının duygusal beceriler üzerinde bir etkisinin olmadığı şeklinde sonuçlanmasına rağmen, devlet ve özel okula devam eden çocukların duygusal beceri puan ortalamalarını incelediğimizde devlet okuluna devam eden çocukların duygusal beceri puan ortalamalarının özel okula devam eden

çocukların duygusal beceri puan ortalamalarından biraz yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuç doğrultusunda Altay'ın çalışmasından elde ettiği bulgu yapılan bu çalışmadan elde edilen bulguyu bağımlı değişken farklılığını değerlendirme dışında bıraktığımızda, desteklemektedir. Özel anaokullarında eğitime devam eden çocukların devlet kurumlarına göre daha avantajlı ve imkanlarının daha geniş olduğu anlayışının bu bulgular ışığında gün geçtikçe değişmeye başladığını söyleyebiliriz. Özel anaokullarında maddi kaygılarla eğitimci alımlarında lisans mezunu şartı getirilmezken, devlet anaokullarına yapılan eğitimci alımlarında ise lisans mezunu eğitimcilerin tercih ediliyor olması özel ve devlet anaokullarındaki çocukların duygusal beceri puan ortalamalarının farklılaşmasını ortadan kaldırmış, hatta istatistiki olarak anlamlı olmasa bile bu puanları biraz yükseltmiş olabilir.

Çalışmanın dokuzuncu alt amacında yer alan *“Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Okul Dışında Düzenli Olarak Görüştüğü Oyun Arkadaşı/ Arkadaşlarının Bulunma Durumuna Göre Farklılaşmakta Mıdır?”* sorusuna yönelik olarak elde edilen sonuçlar incelendiğinde; çocukların okul dışında düzenli olarak görüştüğü oyun arkadaşı/ arkadaşlarının bulunma durumuna göre duygusal becerileri ve alt boyutları olan duyguları tanıma, anlama ve ifade etme becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucu bulunmuştur.

Literatürde birebir konuyla ilgili bir çalışmaya rastlanmamakla birlikte, duygusal gelişim alanından ziyade sosyal gelişim alanında çalışmaların çeşitlendiği görülmektedir. Wentzel ve arkadaşları (2004) yaptıkları araştırma sonucunda arkadaşı olmayan çocukların olumlu sosyal davranışlarının daha düşük olduğu bulgusu yapılan bu çalışmadan elde edilen bulgularla örtüşmemektedir. Oyun arkadaşı bulunan ve bulunmayan çocukların duygusal becerilerinde fark bulunmama sonucunu, düzenli olarak görüştüğü oyun arkadaşı olmayan çocukların duygusal becerilerindeki farkı devam ettiği anaokulu içerisinde arkadaşlarıyla geçirdiği vakit aracılığıyla ortadan kaldırdığını söyleyebiliriz. Ayrıca düzenli olarak birlikte

olduğu oyun arkadaşı olmayan çocukların aileleriyle nitelikli zaman geçirdiğini ve bu zaman süresince ailenin çocuğuyla oyun oynamaya zaman ayırmış olabileceğini söyleyebiliriz.

Çalışmanın onuncu alt amacında yer alan “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Annenin Yaşına Göre Farklılaşmakta Mıdır?” sorusuna yönelik olarak elde edilen sonuçlar incelendiğinde; çocukların annelerinin yaşına göre duygusal becerileri ve alt boyutları olan duyguları tanıma, anlama ve ifade etme becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucu bulunmuştur.

Kurbet (2010) tarafından yapılan çocukların duygusal düzenlemeleri ile anne empatik eğilim ve tutumlarının incelendiği çalışmada anne yaşı ile çocukların duygusal düzenleme becerileri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucu bulunmuştur. Kurbet’in bulduğu sonuç bu çalışmayı destekler niteliktedir. Çocukların duygusal becerileri ile anne yaşı arasındaki ilişkiyi açıklayan bir araştırmaya rastlanmamakla birlikte, yapılan bu araştırma sonucunda anne yaşının duygusal düzenleme becerisini etkilemediği görülmüştür. Bu sonucun; duygusal becerilerinin annenin yaşı değişkeni dışında, annenin empatik eğilimi, anne baba çocuk iletişimde empati kullanımı, ailenin içinde bulunduğu duygusal durum, annenin ve çocuğun karakteri, sosyal normlar gibi pek çok faktörden etkilendiğini düşünebiliriz.

Çalışmanın yine onuncu alt amacında yer alan “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Babanın Yaşına Göre Farklılaşmakta Mıdır?” sorusuna yönelik olarak elde edilen sonuçlar incelendiğinde; çocukların babalarının yaşına göre duygusal becerileri ve alt boyutları olan duyguları tanıma, anlama ve ifade etme becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucu bulunmuştur.

Babanın yaşı ile çocukların duygusal becerileri arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ramazan ve Demir (2011) tarafından babanın yaşı değişkeninin bilişsel gelişime etkisini inceleyen çalışmada, babanın yaşının bilişsel gelişim üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucu bulunmuştur. Ramazan ve Demir tarafından yapılan

çalışma ile bu çalışmanın bağımlı değişkenleri farklı olmakla birlikte etkisi incelenen bağımsız değişkenler yani babanın yaşı değişkeni her iki çalışmada da aynıdır. Karaca, Gündüz ve Aral (2011) tarafından yapılan çalışmada anasınıflarına devam eden altı yaş grubu çocukların sosyal davranışlarının incelenmesi amacıyla yaptıkları çalışmada, baba yaşı ile çocuğun sosyal gelişimi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Belirtilen çalışmalar ve bu çalışma sonuçları babanın yaşı açısından benzer sonuçlara sahiptir. Ortaya çıkan bu sonuçlar babanın yaşının çocuğun duygusal gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Çocuğun duygusal gelişiminde babanın yaşının değil, babanın çocukla geçirdiği zaman aralıklarının, geçirilen zamanın niteliğinin, kurulan iletişim çeşidinin ve duygusal paylaşımın çok daha etkili olacağını söyleyebiliriz.

Çalışmanın on birinci alt amacında yer alan *“Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Annenin Eğitim Durumuna Göre Farklılaşmakta Mıdır?”* sorusuna yönelik olarak elde edilen sonuçlar incelendiğinde; çocukların annelerinin eğitim durumuna göre duygusal becerileri ve alt boyutları olan duyguları tanıma, anlama ve ifade etme becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucu bulunmuştur.

Karaaslan (2012) tarafından yapılan çalışmada anne eğitim düzeyi değişkeninin ilköğretim 1. sınıf öğrencilerin *“Duyguları İfade Etme Becerileri”* üzerinde anlamlı bir fark oluşturduğu, bu farklılığın ise annesi okuma yazma bilmeyen grubun aleyhine olduğu bulunmuştur. Karaslan'ın (2012) elde etmiş olduğu sonuca bakıldığında duygusal becerilerin duyguları ifade etme boyutunda anne eğitim durumuna göre anlamlı bir fark oluşturduğu sonucu bulunmuşken, yapılan bu çalışmada duygusal becerilerin duyguları tanıma, anlama ve ifade etme boyutlarında anne eğitim durumunun etkili bir faktör olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Durmuşoğlu Saltalı ve Arslan (2011) yaptıkları çalışmada annenin eğitim düzeyi arttıkça çocukların daha az korkulu davranışlar gösterdikleri sonucuna ulaşmışlardır. Belirtilen çalışmadan elde edilen sonuçlarda, temel duygulardan biri olan korkunun anne

eğitim düzeyi arttıka artması duygusal becerilerin anne eğitim düzeyini anlamlı Şekilde yordadığını göstermekte iken; Fabes ve diğerlerinin (2001) 36-72 aylık çocuklarla yapmış olduğu çalışma sonuçları, annenin eğitim durumunun çocukların duyguları anlama becerilerini anlamlı Şekilde yordamadığı sonucuna ulaşılmıştır. G r ld ği gibi anne eğitim durumu ve ailenin aylık gelir düzeyi ilişkisini inceleyen yetersiz ve farklı sonuçları olan çalışma bulguları olduğu görülmektedir. Bu çalışmada ise anne eğitim durumunun çocukların duygusal becerilerinde bir fark yaratmayışını, annenin empatik becerilerinin yüksek oluşu, annenin sosyal duygusal yönden olumlu kişilik özelliklerine sahip olması Şeklinde yorumlayabiliriz. Ayrıca elde edilen betimleyici istatistikler incelendiğinde literatür ışığında yapılan araŐtırmalardan farklı olarak anne eğitim düzeyine göre ilkokul mezunu annelerin çocuklarının duygusal becerileri ortalama 22.00 iken, anne eğitim düzeyi yüksek lisans ve üzeri olan çocukların duygusal beceri puan ortalamalarının 19.47 olduğu bulunmuştur. Bu sonuç anne eğitim düzeyi arttıka ( zellikle yüksek lisans ve doktora düzeyinde)  ocuğa ayrılan zamanın azalmıŐ olabileceği ve stres faktörünün devreye girmiŐ olabileceği fikrini oluşturmaktadır.

Çalışmanın yine on birinci alt amacında yer alan “*Okul  ncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık  ocukların Duygusal Becerileri Babanın Eğitim Durumuna Göre Farklılaşmakta mıdır?*” sorusuna yönelik olarak elde edilen sonuçlar incelendiğinde; çocukların babalarının eğitim durumuna göre duygusal becerileri ve alt boyutları olan duyguları tanıma, anlama ve ifade etme becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucu bulunmuştur.

Karaaslan'nın (2012) yapmış olduğu çalışmada baba eğitim düzeyi yükseldikçe duyguları ifade etme becerilerinde artış olduğu bulunmuştur. Aynı Şekilde Arı ve Seçer (2004) tarafından yapılan çalışmada, babaların eğitim düzeyi arttıka çocukların yüz ifadelerini tanıma becerilerinde anlamlı farklılık olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bahsedilen  alıŐmalar bu çalışmaların bulguları ile benzerlik göstermemektedir. Yılmaz (2012), babanın öğrenim

durumuna göre sosyal problem çözme becerilerini incelediğinde, babanın öğrenim durumunun sosyal problem çözme becerilerinde anlamlı bir fark oluşturmadığı bulgusu ise aynı çalışmalar olmamakla birlikte babanın eğitim düzeyi değişkeninin duygusal beceriler üzerinde etkili olmadığı sonucunu destekleyebilir. Babanın yaşı değişkeninde olduğu gibi, babanın eğitim durumunun da çocuğun duygusal becerileri üzerinde etkisi olmayışında, eğitim düzeyinden çok babanın çocukla kurduğu duygusal bağın, karşılıklı geliştirilmiş olan güven duygusunun, birlikte geçirilen zamanın kalitesinin etkisi olacağını söyleyebiliriz. Ayrıca annenin çocukla kurduğu olumlu iletişim, annenin empatik eğilim seviyesi gibi faktörler, babaya ait değişkenlerin (yaş, eğitim seviyesi) duygusal beceriler üzerindeki etkisini azaltmış olabilir.

Çalışmanın on ikinci alt amacında yer alan “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Ailenin Aylık Gelir Düzeyine Göre Farklılaşmakta Mıdır?” sorusuna yönelik olarak elde edilen sonuçlar incelendiğinde; çocukların ailelerinin aylık gelir düzeyine göre duygusal becerileri ve alt boyutları olan duyguları tanıma, anlama ve ifade etme becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucu bulunmuştur.

Yılmaz’ın (2012) yaptığı çalışmada, 60-72 aylık çocukların sosyal problem çözme becerilerinin ailenin aylık toplam gelirin göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulunmuştur. Kuyucu’un (2010) yapmış olduğu çalışmada aylık gelir seviyesinin çocukların akranlarına karşı gösterdikleri duygusal tepki tercihlerini etkilemediği sonucu ile bu çalışmayı desteklemektedir. Fabes ve diğerlerinin (2001) 36-72 aylık çocuklarla yaptıkları çalışmada annenin eğitiminin, ailenin büyüklüğünün, ailenin geliri gibi gibi demografik değişkenlerin çocukların duyguları anlama becerilerini ve olumsuz duygularını anlamlı bir şekilde yordamadığı ileri sürülmektedir. Bretherton ve diğerlerinin (1986) 24-36 ay arası çocuklarla yaptıkları çalışmasında annenin eğitim düzeyi ve mesleği gibi anneye ait değişkenlerin çocukların duyguları isimlendirmesinde ve tanımada önemli bir yordayıcı

olmadığı çünkü çocukların duyguları isimlendirme ve tanıma becerilerinin yeterli bir düzeyde olduğu belirtilmektedir. Çalışma sonuçları yorumlandığında, ailenin ekonomik durumunun çocuğun duygusal becerilerinde anlamlı fark yaratmayışını, çocuğun devam ettiği anaokulunun öğretmeninin çocukların duygusal gelişimine, bireysel farklılıklarına önem veren ve bu doğrultuda programda duygusal gelişim alanını destekleyen çalışmalara yer veren bir öğretmen olduğu şeklinde ifade edebiliriz. Ekonomik durumu iyi olmayan aileler için dahi öğretmen faktörünün bu dezavantajı duygusal beceriler için ortadan kaldırdığını söyleyebiliriz. Öğretmen faktörünün devamında okul-aile işbirliği ile aile katılımı boyutu sağlandığında ise ekonomik düzeyi düşük bir aile için dahi, evde çocuğuyla olumlu iletişim sağlandığında, ailenin yaşadığı ekonomik dezavantajın çocuğu duygusal açıdan olumsuz etkilemeyeceğinden söz edebiliriz.

Çalışmanın on üçüncü alt amacında yer alan *“Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Annelerinin İş Durumuna Göre Farklaşmakta Mıdır?”* sorusuna yönelik olarak elde edilen sonuçlar incelendiğinde; çocukların ailelerinin aylık gelir düzeyine göre duygusal becerileri ve alt boyutları olan duyguları tanıma, anlama ve ifade etme becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucu bulunmuştur.

Orçan (2004) tarafından altı yaş çocuklarının bazı değişkenler açısından sosyal gelişiminin incelendiği çalışmada, annesi çalışan çocuklar ile annesi çalışmayan çocukların sosyal gelişim puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu çalışma ile annelerin çalışıp çalışmama durumunun farklılaşmaması açısından benzerdir. Bu sonuçtan yola çıkarak annenin çalışma ya da çalışmama durumu çocukların sosyal gelişim alanında olduğu gibi duygusal gelişim alanında da anlamlı bir fark oluşturmamaktadır diyebiliriz. Bu noktada anne iş yerinde iken çocuğun bakımının nasıl sağlandığı önem kazanabilmektedir. Çocuğun kendini güvende hissettiği, öğretmeni, okulu ve arkadaşlarıyla mutlu olduğu bir ortamda hem eğitim ihtiyacını hem de sağlıklı bir şekilde bakım ihtiyacının karşılandığı

durumlarda annenin çalışıyor olmasının duygusal gelişimde bir dezavantaj oluşturmayacağını söyleyebiliriz. Ayrıca çalışan, üreten kendini verimli hisseden bir annenin hissedeceği pozitif duygularla çocuğuyla buluşması, anne ve çocuğun birlikte geçireceği zaman boyunca daha olumlu duyguların paylaşıldığı bir ortam oluşturabilir. Çocuk-anne etkileşiminin anneden yansıyan olumlu enerji ile çocuğun duygusal becerilerini olumlu etkileyeceği söylenebilir.

Çalışmanın on dördüncü alt amacında yer alan “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Aile Yapısına Göre Farklılaşmakta Mıdır?” sorusuna yönelik olarak elde edilen sonuçlar incelendiğinde; çocukların buldukları aile yapısına göre duygusal becerileri ve alt boyutları olan duyguları tanıma, anlama boyutunda anlamlı bir fark olmadığı görülürken, duyguları ifade etme alt boyutunda aile yapısına göre anlamlı bir fark bulunmuş ve bu farkın geniş ailede yaşayan çocuklar lehine olduğu görülmüştür.

Bu çalışmayı destekleyen bire bir herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ellis (1998) yaptığı bir çalışmada ilk on yaşını geniş ailede geçirmiş kişilerin 32 yaşına geldiklerinde suça daha fazla eğilimli olduklarını bulmuştur. Seven (2007) yaptığı çalışmada ise, aile tipine göre, geniş aile tipinde yetişen çocukların anlamlı olarak davranış problemlerine daha çok sahip olması beklenmiş, fakat böyle bir bulguya ulaşmamıştır. Görüldüğü gibi konu ile ilgili yapılan çalışmalar birbirinden farklılık ve çeşitlilik göstermektedir. Yapılan bu çalışmayı bire bir destekler ya da karşıt nitelikte bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ellis’in bulduğu sonuca göre geniş ailede yetişmek çocuklar için sosyal-duygusal açıdan olumsuz sonuçlar yaratırken, Seven’e göre geniş ailede yetişmek sosyal duygusal açıdan bir problem oluşturmamaktadır. Yapılan bu çalışmada ise evde anne babadan başka anneanne, babaanne, dede, hala vb. büyüklerin yaşıyor olması çocukların duygularını ifade etme becerilerini olumlu bir şekilde etkilemektedir. Öncelikle bu durumu kalabalık bir ailede yetişmenin daha fazla sese, daha fazla konuşmaya maruz kalma sebebiyle çocuğun dil gelişimine olumlu bir katkı sağladığı şeklinde yorumlayabiliriz. Günümüz toplumlarında ailelerin çekirdek aile yapısına dönüşmüş

olması, şehirleşmenin etkisi, kadının iş hayatında daha önemli bir yer sahibi olması gibi pek çok etken, aile büyükleriyle komşularla dostlarla yaşanan görüşmeleri ve ziyaretleri azaltmıştır. Anne baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile giderek kendi küçük dünyasında bir yaşam döngüsünün getirilerini yaşamaya başlamıştır. Bütün bunların sonucunda çocuğun kişiler arası iletişim kurabileceği alan daralmış, duygusal etkileşimi azalmıştır. Bu durum ise beraberinde çocuğun kendini ifade etme becerisi üzerinde olumsuz bir etki yaratmış olabilir. Anneanne, babaanne, dede vb. aile büyükleriyle yaşayan çocuklar ise hem aktif olarak dilsel öğeleri hem de beraberinde duygu ve düşüncelerini daha çok ifade etme fırsatı bulmuş olabilecekleri için aile büyükleriyle birlikte yaşayan çocukların duygularını ifade etme becerileri yüksek olabilir.

Sonuç

Bu bölümde okul öncesi eğitimi alan 60-72 aylık çocukların duygusal becerilerinin annelerinin empatik eğilimlerine ve bazı değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan araştırmanın sonuçları yer almaktadır. İzmir ili Karabağlar İlçesi Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı bağımsız bir anaokuluna devam eden 60 çocuk ile İzmir İli Konak İlçesi özel bir anaokuluna devam eden 60 çocuk olmak üzere toplam 120, 60-72 aylık çocuk ile yapılan çalışmanın sonuçlarını incelediğimizde;

Çalışmanın birinci ve ikinci alt amaçlarında yer alan “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Anne Baba Çocuk Arasındaki Empati İletişimine Ve Sözsüz İletişime Göre Farklılaşmakta Mıdır?” sorusuna yönelik istatistiksel analiz sonuçlarını incelediğimizde, okul öncesi eğitimi alan 60-72 aylık çocukların duygusal becerilerinin anne baba- çocuk arasındaki empati iletişimine ve anne- baba- çocuk arasındaki sözsüz iletişime göre anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Anne- baba- çocuk iletişimde empatiyi yüksek düzeyde kullanan ailelerin çocuklarının duygusal becerileri, anne baba çocuk

iletişiminde empatiyi düşük düzeyde kullanan ailelerin çocuklarının duygusal becerilerine göre daha yüksektir.

Çalışmanın üçüncü alt amacına yönelik “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Annelerinin Empatik Eğilim Seviyelerine Göre Farklılaşmakta Mıdır?” sorusu için yapılan istatistiksel sonuçlar incelendiğinde, okul öncesi eğitimi alan 60-72 aylık çocukların duygusal becerilerinin annenin empatik eğilimine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucu elde edilmiştir. Annelerinin empatik becerisi yüksek olan çocukların duygusal becerileri, annelerinin empatik becerileri düşük olan çocukların duygusal becerilerine göre daha yüksektir.

Çalışmanın dördüncü alt amacına yönelik “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Cinsiyetlerine Göre Farklılaşmakta Mıdır?” sorusu için yapılan analizler sonucunda okul öncesi eğitimi alan 60-72 aylık çocukların duygusal becerilerinin erkek ve kız çocuklarda farklılaşmadığı sonucu bulunmuştur.

Çalışmanın beşinci alt amacına yönelik olarak oluşturulan soruda “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Kardeş Sayısına Göre Farklılaşmakta Mıdır?” sorusu için yapılan istatistiksel analizler sonucunda okul öncesi eğitimi alan 60-72 aylık çocukların duygusal becerilerinin tek kardeş ve iki kardeş olanlar arasında bir farklılık oluşturmadığı (örneklem grubunda ikiden fazla kardeşi olan çocuk bulunmamaktadır) sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın altıncı alt amacına yönelik Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Doğum Sırasına Göre Farklılaşmakta Mıdır? sorusu için yapılan analizler sonucunda okul öncesi eğitimi alan 60-72 aylık çocukların duygusal becerilerinin doğum sırasına göre farklılaşmadığı görülmüştür.

Çalışmanın yedinci alt amacına yönelik “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Okul Öncesi Eğitime Başlama Yaşına Göre Farklılaşmakta

Mıdır?” sorusu için yapılan analizler sonucunda farklı yaşlarda okul öncesi eğitime başlamanın 60-72 aylık çocukların duygusal becerilerinin okul öncesi eğitime başlama yaşına göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın sekizinci alt amacına yönelik “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Devam Ettiği Okul Türüne Göre Farklılaşmakta Mıdır?” sorusu için yapılan analizler sonucunda 60-72 aylık olup özel anaokuluna devam eden çocuklar ile devlet anaokuluna devam eden çocuklar arasında duygusal becerilerin farklılaşmadığı bulunmuştur

Çalışmanın dokuzuncu alt amacına yönelik “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Devam Ettiği Okul Dışında Düzenli Olarak Görüştüğü Oyun Arkadaşı/ Arkadaşlarının Bulunma Durumuna Göre Farklılaşmakta Mıdır?” sorusu için yapılan analizler sonucunda düzenli olarak oynadığı oyun arkadaşı olan ve olmayan okul öncesi eğitimi alan 60-72 aylık çocukların duygusal becerilerinde bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır.

Çalışmanın onuncu alt amacına yönelik “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Anne Ve Babanın Yaşına Göre Farklılaşmakta Mıdır?” sorusu için yapılan istatistiksel analizler sonucunda anne ve babanın yaşının okul öncesi eğitimi alan 60-72 aylık çocukların duygusal becerilerinde bir farklılaşmaya neden olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın on birinci alt amacına yönelik “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Anne Ve Babanın Eğitim Durumuna Göre Farklılaşmakta Mıdır?” sorusu için yapılan istatistiksel analizler sonucunda anne ve babanın eğitim durumunun okul öncesi eğitimi alan 60-72 aylık çocukların duygusal becerilerinde bir farklılaşma oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın on ikinci alt amacına yönelik “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Ailenin Aylık Gelir Düzeyine Göre Farklılaşmakta Mıdır?” sorusu için yapılan istatistiksel analizler sonucunda ailenin aylık gelir düzeyi farklılığının okul öncesi eğitimi alan 60-72 aylık çocukların duygusal becerilerinde etkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın on üçüncü alt amacına yönelik “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Annenin İş Durumuna Göre Farklılaşmakta Mıdır?” sorusu için yapılan analizler sonucunda annenin iş durumu farklılığının okul öncesi eğitimi alan 60-72 aylık çocukların duygusal becerilerinde farklılaşmaya neden olamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın on dördüncü alt amacına yönelik “Okul Öncesi Eğitimi Alan 60-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerileri Aile Yapısına Göre Farklılaşmakta Mıdır?” sorusu için yapılan analizler sonucunda geniş ailede yaşayan çocukların duygusal beceri boyutlarından duyguları tanıma ve duyguları anlama boyutlarında bir değişikliğe sebep olmazken, diğer bir boyut olan duyguları ifade etme boyutunda geniş ailede yaşayan çocukların duygusal becerilerinin çekirdek ailede yaşayan çocuklara göre daha yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir.

Öneriler

Uygulayıcılara yönelik öneriler

1- Anne-baba-çocuk iletişim becerilerinin çocukların duygusal becerileri üzerinde anlamlı bir fark yarattığı sonucundan yola çıkarak anaokullarında aile iletişimi temalı aile eğitimleri düzenlenebilir. Aile katılımı çalışmaları ile ailelerde farkındalık kazanımına yönelik gerekli çalışmalar yapılabilir.

2- Okul öncesi eğitim programlarında duygusal gelişim ile ilgili yapılan çalışmalar tekrar değerlendirilerek, programda bu gelişim alanına yönelik eksiklikler saptanıp gerekli düzenlemelerle birlikte duygusal gelişim alanına yönelik kazanımlar artırılarak etkinlik planlamaları yapılabilir.

3- Okul öncesi alanında çalışan öğretmenler için “Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Duygusal Gelişim” konulu hizmet içi eğitimler yada seminerler verilmesi sağlanarak, öğretmenlerin çocuklarla daha fazla duygusal bağ kurması, çocukların bireysel farklılıkları konusunda hassasiyet kazanması ve olumlu duygusal becerileriyle çocuklar üzerinde doğru rol model olması sağlanabilir.

4- Annelerin empatik eğilimlerinin artmasının çocukların duygusal becerilerinde anlamlı fark yarattığı sonucundan yola çıkarak hem yerel yönetimler aracılığıyla hem okul aracılığıyla anne eğitim programları düzenlenebilir.

5- Annenin empatik eğilim geliştirmesinin bir yolunda duygularını rahat ifade edebileceği ortamlar ve fırsatlar olabileceğinden yola çıkarak babaların ve varsa ailenin diğer üyelerinin anneye kendilerini rahatça ifade edebileceği ortamlar sunmaları önem kazanabilir. Bu noktada baba eğitim programları ve anne-baba ilişkileri de çocuğun devam ettiği anaokulu aylık eğitim programlarında yer alabilir.

Araştırmacılara yönelik öneriler

1- Yapılan çalışma başka bir örneklem grubu ile başka bir çalışma alanında tekrarlanabilir. Sonuçlar arası karşılaştırmalar belirlenen değişkenler çerçevesinde tekrar tartışılabilir.

2- Anne baba çocuk iletişimi ve okul öncesi dönem çocuklarının duygusal gelişimi arasındaki ilişki daha geniş bir kapsamda incelenebilir.

3- Okul öncesi dönem çocuklarında duygusal gelişim ile diğer gelişim alanları arasındaki ilişki incelenebilir.

- 4- Okul öncesi dönem çocuklarında duygusal gelişimi yaşlara göre değerlendiren kapsamlı bir araç geliştirilebilir.
- 5- Annenin empatik eğiliminin çocukların duygusal gelişimi üzerinde yadsınmaz etkisinden yola çıkarak annenin empatik eğilimini etkileyen-artıran faktörler incelenebilir.
- 6- Ailelere anne baba çocuk iletişimi konulu bir eğitim programı hazırlayıp uygulayarak, program öncesi ve sonrasında çocukların duygusal gelişim değerlendirmeleri yapılarak anne baba çocuk iletişiminin duygusal beceriler üzerindeki etkisi incelenebilir.
- 7- Annelere yönelik bir empati eğitim programı ya da annelerin duygusal becerilerine yönelik bir program hazırlayıp uygulayarak çocukların eğitim öncesi ve sonrasında duygusal becerileri değerlendirilebilir.
- 8- Okul öncesi dönem çocuklarında empatik eğilim becerileri değerlendirilip anne-babanın empatik eğilimi ile kıyaslanabilir.
- 9- Okul öncesi dönem çocuklarında müzik, çocuk kitapları, oyun vb. pek çok değişkenin çocukların duygusal becerileri ve alt boyutlarına olan etkileri incelenebilir.

Kaynakça

- Acar, V. (2009). *Öğretmen adaylarının iletişim becerileri* (Yüksek lisans tezi). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur.
- Ahn, H. J. (2005). Child care teachers' strategies in children's socialization of emotion. *Early Childhood Development and Care*, 175(1), 49-61.
- Alçay, U. (2009). *Farklı okul türlerinde görev yapan yönetici ve öğretmenlerin empatik beceriler açısından karşılaştırılması* (Yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Alpan, Y. (2006). *Ankara örneğinde 12-36 aylık bebek ve çocuklar için sosyal ve duygusal değerlendirme aracının Türk çocuklarına uyarlanması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Altan, Ö. (2006). *The effects of maternal socialization and temperament on children's emotion regulation* (Yüksek lisans tezi), Koç Üniversitesi.
- Altıntaş, E. ve Çamur, D. (2001). *Sözsüz iletişim ve beden dili*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Arabacı, N. (2011). *Anne-Baba-Çocuk iletişimini değerlendirme aracı'nın (ABÇİDA) geliştirilmesi ve anne-baba-çocuk iletişiminin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Arı, R. ve Şahin Seçer, Z. (2004). Okulöncesi dönemdeki çocukların duygusal yüz ifadelerini tanıma becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 67-84.
- Arı, R., Üre, Ö. ve Yılmaz, H. (1999). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi* (2. baskı). Konya: Mikro Yayınları.

- Arı, R., Üre, Ö. ve Şahin Seçer, Z. (2001). *Çocukta duygusal gelişim (ders notu)*. Konya: Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesini Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları.
- Arslan, E. ve Arı, R. (2008). Erikson'un psikososyal gelişim dönemleri ölçeğinin türkçeye uyarlama, güvenirlik ve geçerlik çalışması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19.
- Ataman, A.(tarihsiz). Gelişim ve öğrenme. M. Atay ve S. Şahin. (Ed.), *Erken çocukluk dönemi*, (s.120), Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Atay, Z. (2009). *The relationship between maternal emotional awareness and emotion socialization practices* (Yüksek lisans tezi). Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Avcı, N. (2003). *Gelişimde 0-3 yaş - yaşama merhaba* (1.basım). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Avşaroğlu, S. (2015). *Kişisel gelişim ve insan ilişkileri*. M. Güler. (Ed.), Sosyal gelişim ve insan ilişkileri (ss. 102). Ankara: Eğiten Kitap.
- Aziz, A. (2014). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri*. (8.basım). Ankara: Nobel Yayınları.
- Bagozzi, R., Gopinath, M. & Nyer, P. (1999). The role of emotions in marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science*. 27(2), 184–206. *Psychological Review*, 99(3), 561-565.
- Baltaş, Z. ve Baltaş, A. (1982). *Stres ve başa çıkma yolları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Barnett, M.A. 1990. *Empathy and related responses in children empathy and development*. N. Eisenberg, J. Strayer (Ed.), Cambridge University Press, New York.
- Bayhan, P. S. ve Artan, İ. (2004). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Berk, L. E. (2013). *Çocuk gelişimi* (A. Dönmez, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.

- Bierhoff, H. W. (2002). *Prosocial behavior*. East Sussex: Psychology Press.
- Bohnert, A. M., Crnic, K. A. & Lim, K. G.(2003). Emotional competence and aggressive behavior in school age children-1. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 31(1), 79-91.
- Boyatzis, C. J. ve Satyaprasad, C. (1994). Children's facial and gestural decoding and encoding relations between skills and with popularity. *Journal of Nonverbal Behavior* 18, 37-55.
- Brazelton, T. B. ve Sparrow, J. D. (2006). *Touch points - birth to 3: your child's emotional and behavioral development* (2nd ed.). Cambridge, MA: Da Capo Press.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim Ve Sanat.
- Burns, D.J. ve Neisner, L. (2006). Customer satisfaction in a retail setting: the contribution of emotion. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 34(1), 49-66.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk,Ş., Çakmak K.E., Akgün, E.Ö. ve Demirel F.(tarihsiz). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (15.baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Camras, L. A. & Allison, K. (1985). Children's understanding of emotional facial expressions and verbal labels. *Journal of Nonverbal Behavior*, 9, 84-94.
- Carlson, C. R., Felleman, E. S. ve Masters, J. C. (1983). Influence of children's emotional states on the recognition of emotion in peers and social motives to change another's emotional state. *Motivation and Emotion*, 7, 61-79.
- Ceylan, Ş. (2009). *Vineland sosyal- duygusal erken çocukluk ölçeğinin geçerlik- güvenirlik çalışması ve okul öncesi eğitim kurumuna devam eden beş yaş çocuklarının sosyal-duygusal davranışlarına yaratıcı drama eğitiminin etkisinin incelenmesi* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Cervantes, C. A. & Callanan, M. A. (1998). Labels and explanations in mother– child emotion talk age and gender differentiation. *Developmental Psychology*, 34, 88–98.
- Ceyhan, A. A. (1993). *Anne-babaların empatik eğilim düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.
- Chung, R. C. & Bemak, F. (2002). The relationship of culture and empathy in cross cultural counseling. *Journal Of Counseling and Development*, 80(2), 154-159.
- Crooks, R., ve Stein, J. (1991). *Psychology Science Behaviour and Life*. 2. Baskı, Fort Worth.
- Cüceloğlu, D. (1998). *İnsan ve davranışı* (8. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cüceloğlu, D. (1993). *Yeniden insan insana* (5. baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çağdaş, A. (2008). *Anne-baba-çocuk iletişimi*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Çağdaş, A. (2015). *Anne-baba-çocuk İletişimi*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Çağdaş, A. & Arı, R. (1997). *İletişim dilinin 4-5 yaş çocuklarının sosyal gelişimlerine etkileri*. (indirme tarihi 10.03.2016).
- Çakmaklı, K. (1991). Aileler için sosyal hizmet. İstanbul: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları. *Eğitim Serisi*, 12-3.
- Çelik, A.T. (2014). Empati, kuramdan uygulamaya. M.Uluğ (Ed.), *Empati nedir? Tanımı ve benzer kavramlardan farkı*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.
- Çelik, E., Tuğrul, B. ve Yalçın, S.S. (2002). Dört-altı yaşlar arasındaki anaokulu çocuklarının duygusal yüz ifadesiyle kendilerini, anne-babalarını ve öğretmenlerini algılaması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 29-39.
- Damon, W. & Eisenberg, N. (2006). *Handbook of child psychology* Nancy E. (Ed.) Social, emotional, and personality development. John Wiley & Sons, Inc. Six. Edition.
- DeBord, K. (1996). Childhood years, ages six through twelve. *NC Cooperative Extension Service*.

- Denham, S. A. (1986). Social cognition, prosocial behavior and emotions in preschoolers: *Contextual validation. Child Development, 57*, 194-201.
- Denham, S. A. (1998). *Emotional development in young children*. New York. NY: Guilford.
- Denham, S. A., Blair, K. A., DeMulder, E., Levitas, J., Sawyer, K. ve Auerbach- Major, S. (2003). *Preschool emotional competence: Pathway to social competence?*. *Child Development, 74*, 238-256.
- Denham, S. A., Mitchell-Copeland, J., Strandberg, K. Auerbach, K. S., and Blair, K. (1997). Parental contributions to preschoolers emotional competence. *Motivation and emotion, 21*, 65-86.
- Doksat, N.G. (2011). *Çocuk ruh sağlığı*. İstanbul: Som Kitap.
- Dögüşgen, M.M.(tarihsiz). *Çocukluktan ergenliğe duygusal gelişim ve özgüven*. İstanbul: Başak Yayınları.
- Dökmen Ü. (2003). *Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çatışmaları ve empati*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dökmen, Ü. (1987). Empati kurma becerisi ile sosyometrik statü arasındaki ilişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 20*(1-2), 183-207.
- Dökmen, Ü. (1988). Empatinin yeni bir modele dayanılarak ölçülmesi ve psikodrama ile ölçülmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 21*(1), 155-190.
- Dunn, J.ve Hughes, C. (1998). Young children's understanding of emotions within close relationships. *Cognition and Emotion, 12*, 171-190.
- Egan, G. (1990). *The skilled helper. a systematic approach to effective helping*. California California Brooks/Cole Publishing.

- Eisenberg N., Cumberland A., Spinrad T. L., Fabes R. A., Shepard S. A. , Reiser M., Murpy B. C., Losoya S. H. ve Gurthrie I. K. (2001), The realtions of regulation and emotionality to children's externalizing and internalizing problem behaviour. *Child Development*, 72(4) 1112-1134.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Carlo, G., Troyer, D., Speer, A. L., Karbon, M.ve Switzer, G. (1992). The relations of maternal practices and characteristics to children's vicarious emotional responsiveness. *Child Development*, 63(3), 583-602.
- Ekman, P. ve Friesen, W. V. (1971). Constants across cultures in the face and emotion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 17, 124-129.
- Eisenberg, N. ve Mc Wolly, S. (1993). Socialization and related emotions and maternal practices to children's comforting behavior. *Journal Of Experimental Child Psychology*, 55.
- Elksnin, L. K. ve Elksnin, N. (2003). Fostering social-emotional learning in the classroom. *Education*, 124.
- Erden, Ş. (2008). *Duygusal gelişim*. M. E. Deniz (Ed), Erken çocukluk döneminde gelişim, Ankara: Maya Akademi Yayın Dağıtım.
- Erden, Ş. (2010). *Erken çocukluk döneminde gelişim* (2.Baskı). Ankara: Maya Akademi.
- Ergin, H. (2003). *İletişim becerileri eğitim programının okulöncesi dönem çocuklarının iletişim becerileri düzeyine etkisi* (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi: İstanbul.
- Eyüpoğlu, H. (2006). *The relationships between parental emotion expressivity, children's temperament and children's coping strategy* (Yüksek lisans tezi). Middle East Technical University.
- Fabes, R. ve Martin, C. (2000). *Exploring child development*. Boston: Pearson Education Inc, 175-195.

- Gallese, V. (2003) The roots of empathy: the shared manifold hypothesis and the neutral basis of intersubjectivity. *Psychopathology*, 36(4), 171.
- Garner, P. W.ve Spears, F. M. (2000). Emotion regulation in low-income preschoolers. *Social Development*, 9, 246–264.
- Garner, P. W. (2010). Emotional Competence and its Influences on Teaching and Learning. *Educ Psychol Rev*, 22, 297–321.
- Geçtan, E. (1993). *Çagdaş Yaşam Ve Normal Dışı Davranışlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- George, D. & Mallery, M. (2010). *Using SPSS for Windows step by step: a simple guide and reference*. Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Goldstein, Arnold P. Ve Gerald Y. Michaels. (1985). *Empathy, Development, Training, Consequences*. Hillsdale. N. J. Lawrence Erlbaum, Assoc. Pub.
- Goleman, D. (2000). *Duygusal Zekâ*. (B. S. Yüksel Çev.). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Gomez- Guerrero, S. (2003). *Emotional understanding in clinical and normal children in correlation with mother's emotional awareness and attitudes toward children expressiveness*. Unpublished Doctoral Dissertation. ,Canada Universite de Montreal Faculte des etudes superieures.
- Greenberg, M. T. & Kusche, C.A. (1993). *Promoting social and emotional development in deaf children: The paths Project*. Seattle: University Of Washington Pres.
- Gross, A. L.ve Ballif, B. (1991). Children's understanding of emotion from facial expressions and Situations: *A review*. *Developmental Review*, 11, 368–398.
- Gross, J. J., John, O . P. ve Richards, M.J. (2000). The dissociation of emotion expression from emotion experience: a personality perspective, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26, 712.
- Gülây, H. (2010). *Okul öncesi dönemde akran ilişkileri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

- Güldağ, S. (2007). *Düzce çakırlar ilköğretim okulunda okuyan öğrencilerin ebeveynlerinin empatik düzeylerinin ailelerin sosyo-ekonomik yapılarına göre incelenmesi (Yüksek lisans tezi)*. Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.
- Gürün, O. A. (1984). *Çocuğumuzu tanıyalım*. İstanbul: İnkilap Yayınevi.
- Hall, J. A. (1979). Gender, gender roles, and nonverbal communication skills. In R. Rosenthal (Ed.), *Skill in nonverbal communication*. (pp. 31-67). Cambridge, MA: Oelgeschlager, Gunn and Hain.
- Harris, P. L., Olthof, T., Meerum Terwogt, M. ve Hardman, C. E. (1987). Children's knowledge of the situations that provoke emotion. *International Journal of Behavioral Development*, 10, 319–343.
- Hernandez N, Metzger A, Magne R, Bonnet-Brilhault F, Roux S. ve Barthelemy C et al.(2009). Exploration of core features of a human face by healthy and autistic adults analyzed by visual scanning. *Neuropsychologia*, 47, 1004 -1012.
- Hofmann, M. ve Weikard, D.P. (2000). *Küçük çocukların eğitimi* (Kohen, S. S. Çev.). Hisar Eğitim Vakfı Yayınları: İstanbul.
- Honig, A. S., Brophy H. E. (1996). *Talking with your baby: family as the first school*. Syracuse: Syracuse University Pres.
- Hüdaverdi, A. (2004). *Anne ve babaya rehber el kitabı*. Sakarya: Sakarya İl Milli Eğitim Müdürlüğü Yayını.
- Izard C. E, King K.A. ve Trentacosta C.J, et al. (2008) Accelerating the development of emotion competence in Head Start children: effects on adaptive and maladaptive behavior. *Development and Psychopathology*, 20(1), 369–397.
- Izard, C. E. (1992). Basic emotions, relations among emotions and emotion cognition relations. *Psychological Review*, 99, 561-565.

- Izard, C., Fine, S., Schultz, D., Mostow, A., Ackerman, B., & Youngstrom, E.(2001).Emotion knowledge as a predictor of social behavior and academic competence in children at risk. *Psychological Science*, 12, 18-23.
- İzgören, A. Ş (2013). *Dikkat vücudunuz konuşuyor*. (69.Basım). Ankara: Elma Yayınevi.
- Johanson, E. (2008). Empathy or intersubjectivity? Understanding the origins of morality in young children. *Studies in Philosophy and Education*, 27, 33-47.
- Kagan, J. (1984). *The nature of the child*. ABD: Basic Boks.
- Kagan, J. & Lewis, M. (1965). Studies of attention in the human infant. *Merrill- Palmer Quarterly*, 11, 95-127.
- Kalisch, B. J. (1973). What is empathy? *the american journal of nursing*, 73(9), 1548- 1552.
- Kallıopuska, M.(1979). *Go holistic empathy education*. Among Preschool and Children. ,Ph.D.
- Kandır, A. (2004). *Gelişimde 3–6 yaş: çocuğum büyüyor*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Kapıkıran, N., İvrendi, A., Adak, A. (2003) Okul öncesi çocuklarında sosyal beceri. *Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü,Pamukkale*.
- Karaca, H. N., Gündüz, A., Aral, N. (2011). Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışlarının incelenmesi. *Kuramsal Eğitim Bilim*. 4(2). Erişim: <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423907982.pdf> .
- Karasar, N. (1995). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (7. Basım). Ankara: Nobel Yayın.
- Karayılmaz, D. (2008). *Ana sınıfına devam eden çocukların duygusal zeka ve sosyal uyum becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kaya, A. (2012). İletişime giriş. A.Kaya (Ed.),*Temel kavramlar ve süreçler içinde kişiler arası ilişkiler ve etkili iletişim* (4.baskı). Ankara: Pegem Akademi.

- Kaya, A. ve Siyez D.M. (2010). Ka-si çocuk ve ergenler için empatik eğilim ölçeği: geliştirilmesi geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Eğitim Ve Bilim Dergisi*, 35, 156.
- Kılıç, Ş. (2012). *48-72 aylık çocukların duyguları anlama becerisi ve annelerin duyguları sosyalleştirme davranışları arasındaki ilişki* (Doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kilpatrick K. Hine D. (2006). Parental empathy and child maltreatment. *Research To Practise Note*.
- Köksal, A. (2005). *Erken çocukluk döneminde empati gelişimi*. *Çocuk çoluk dergisi*, 51,12-13.
- Körükçü, Ö. S. (2004). *Altı yaş grubundaki çocukların özsaygı düzeyleri ile anne empatik becerilerinin incelenmesi* (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kurbet, H. (2010). *Anaokuluna devam eden çocukların duygusal düzenleme becerileri ile annelerin empatik eğilim ve tutumlarının incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kuyucu, Y. (2012). *Duyguları anlama becerileri farklı düzeydeki çocukların (60-72) akranlarına karşı gösterdikleri duygusal ve davranışsal tepkilerin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Lawrence, D. (1996). *Enhancing self-esteem in the classroom*. London: Paul Chapman Publishing Ltd.
- Lecuyer, E., Houck, M. (2006). Maternal limit- setting in toddlerhood: socialization strategies for the development of self regulation. *Infant Mental Health Journal* 27(4), 344–370.
- Lepper, C. E. (2011). *Özel gereksinimi olan küçük çocuklar* (G. Akçamete, Çev.). Ankara: Nobel Yayınevi.

- Lipsitt, N. (1993). *Development of empathy in children: the contribution of maternal empathy and communication style*. Thesis. Department of Psychology, Ohio.
- Maletesta, C. Ve Izard, C.E. (1984). *The ontogenesis of human social signals: from biological imperative to symbol utilization*. In N. Fox and R. Davidson (Eds.), *The Psychobiology of Affective Development* (pp.161-206). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Martin, R. M.ve Green, J. A. (2005). The use of emotion explanations by mothers: Relation to preschoolers's gender and understanding of emotions. *Social Development, 14*(2).
- Mayer, John. D. ve Salovey, P.(1997). *What is emotional intelligence?* P. Salovey, D.J. Sluyter (Eds), *motional development and emotional intelligence: Educational implications* (pp.3-31). New York Basic Books.
- Mayer, S. E.(1997). *What money can't buy: Family income and children's life changes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- McClure, E. B. (2000). A meta-analytic review of sex differences in facial expression processing and their development in infants, children, and adolescents. *Psychological Bulletin, 126*, 424–453.
- Mehrabian, A. ve Epstein, N. (1972). A measure of emotional empathy. *Journal of Personality, 40*, 525–543.
- Michalson, L. Ve Lewis, M. (1985). What do children know about emotions and when do they know it? In M. Lewis & C. Saarni (Eds.), *The socialization of emotions* (pp. 117-139). New York: Plenum.
- Miller, P. Ve Sperry, L.L. (1987). *The socialization of anger and aggression*. Merrill Palmer Quartely, 33, 1-31.

- Miller, A.L., Fine, S.E., Gouley, K.K., Seifer, R., Dickstein, ve Shields, A. (2006). Showing and telling about emotions: interrelations between facets of emotional competence and associations with classroom adjustment in head start preschoolers. *Cognition And Emotion*, 20(8), 1170-1192.
- Morgan, C. T.(1984). *Psikolojiye giriş ders kitabı* (H. Arıcı ve diğ., Çev.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Mussen, P. Conger, J., Kagan, J. ve Huston. A. (1990). Child development and personality. ABD: Harper Cllins Publishers. Neural networks of empathy: a principal component analysis of an MRI study. *Behav Brain Funct*, 4, 41-54.
- Noller, P. (1986). Sex differences in nonverbal communication: Advantage lost or supremacy regained? *Australian Journal of Psychology*, 38, 23-32.
- Oğuz, V. ve Akyol, K. (2008). Perspective-taking skills of 6 year-old children preschool attendance and “mothers and fathers “ education and empathetic skills. *Perceptual and Motor Skills*, 107, 481-493.
- Oğuzkan, Ş. ve Oral, G. (1997), Okulöncesi Eğitimi. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Oktay, A. (2000). *Yaşamın sihirli yılları: Okul öncesi dönem* (2.baskı). İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Orçan, M. (2004). *Anaokuluna Devam Eden 6 Yaş Grubu Çocukların Sosyal Gelişimlerinin Anne Baba Tutumları Ve Bazı Değişkenlere Göre Etkisinin İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Çocuk Gelişimi Ve Ev Yönetimi Eğitimi Ana Bilim Dalı, Konya.
- Özbayrak, C. (2006). *Türkiye örnekleminde duygular ve bilişsel-duygu değerlendirme süreci* (Yüksek lisans tezi). Muğla üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Özgüven, E. (2001). *Ailede iletişim ve yaşam*. Ankara: Pdrm Yayınları.

- Palut, B. (2003). *Sosyal Gelişim ve arkadaşlık ilişkileri. erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar* (ss. 311-316). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Papalia, D., Olds, S. ve Feldman, R. (1998). *A child's world*. boston, Newyork: McGraw Hill, 234-244.
- Plutchik, R. (1994). *The psychology and biology of emotion*, Harper & Collins, New York. Practice Notes.
- Raver, S. A. (tarihsiz). *Early childhood special education-0 to 8 years*. United States: Pearson.
- Ribes, R., Bisquerra, R., Agullo, M., J., Filella, G. ve Soldevilla, A. (2005). An emotional curriculum proposal for early childhood education (3 to 6 years). *Cultura Education*, 17(1), 5-17.
- Russell, J. A. ve Ridgeway, D. (1983). Dimensions underlying children's emotion concepts. *Developmental Psychology*, 19, 795-804.
- Schultz, D. ve Izard, C.E. (1998). *Assessment of children's emotions scales (ACES)*. Assessment Tool.
- Saarni, C. (1999). *The development of emotional competence*. New York: Guilford Pres.
- Salovey, P., Detweiler, B.J., Steward, W.T. ve Bedell, B.T. (2001). Affect and health-relevant cognition. *Handbook of affect and social cognition*. London: Lawrance Earlbaum.
- Saltalı, D. N. (2010). *Duygu eğitiminin okulöncesi dönem çocuklarının duygusal becerilerine etkisi* (Doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Saltalı D., N. ve Arslan, E. (2011). An investigation of emotional skills of six-year old children attending nurse school according to some variable. *Educational Research and Reviews*, 6(7), 536-541.

- Saltalı D. N., Deniz M. E., N. Çeliköz ve R.Arı. (2009). Okul öncesi çocuklara yönelik duygusal beceri ölçeği geçelilik-güvenirlilik çalışması. *Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.*
- Santrock, J. W. (1999). Lipe-span development (7. Baskı). *The McGraw-Hill Companies Dergisi, 42,1, Ankara.*
- Santrock, J. W. (2012). *Yaşam boyu gelişim.* (Çeviri Ed.G. Yüksel). Ankara: Nobel Yayınları.
- Sayı, M. (1996). Okulöncesi dönemdeki çocukların duygusal yüz İfadelerini tanıma ve çizme becerileri. *Türk Psikoloji Dergisi, 11, 36.*
- Seven, (2007). Ailesel faktörlerin altı yaş çocuklarının sosyal davranış problemlerine etkisi. *Educational Administration: Theory and Practise, (51).* Erişim <https://pegem.net/dosyalar/dokuman/4131-20110604103637-6-seven.pdf> .
- Shapiro, L. E.(2000). *Yüksek eq'lu bir çocuk yetiştirmek* (Ü Kartal. Çev.). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Shields, A., Dickstein, S., Siefer, R. Guisti, L., Magee, K. & Spritz, B. (2001). Emotional competence and early school adjustment: a study of preschoolers at risk. *Early Education and Development, 12(1), 73-96.*
- Schults, D. Ve Izard, C.E. (1998). Assessment of children's emotions scales (ACES). *Assessment Tool.*
- Smith, A. (2006). Cognitive empathy and emotional empathy in human behavior and evolution, *The Psychological Record, 56, 3-21.*
- Staub, E. 1990. Commentary on part 1 (Historical and Thoritical Perspectives) *In: Empathy and its Development.* Eisenberg N. and Strayer, J. (Eds.). Cambridge University Press, p. 103-115, Cambridge.

- Şahin, F.T. ve Cevher F.C. (1998). Aile çocuk iletişimi. 3. *Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi*. İstanbul Üniversitesi, 1998.
- Tabachnick a Fidell, (2013) B.G. *Tabachnick, L.S. Fidell Using Multivariate Statistics* (sixth ed.) Pearson, Boston.
- Tenenbaum, H. R. Visscher, P. Pons, F.ve Harris, P.L. (2004). Emotional understanding in quechua children from an agro-pastoralist village. *International Journal of Behavioral Development*, 28(5), 471–478.
- Thompson, R.A. (2002). The roots of school readiness in social and emotional development. *In: Set for success: building a strong foundation for school readiness based on the social-emotional development of young children*, 1(1), 8-29. Kansas City, M O: The Ewing Marion Kauffman Foundation.
- Trentacosta, C. J., Izard, C.E., Mostow, A. J.ve Fine, S. E. (2006). Children's emotional competence and attentional competence in early elementary school. *School Psychology Quarterly*, 21(2), 148-170.
- Trommsdorff, G. (1991). Child- rearing and children's empathy. *Perceptual and Motor Skills*, 72, 387-390.
- Tuğrul, C. (1999). Duygusal zeka. *Klinik Psikiyatri*, 1, 12-20.
- Türk Dil Kurumu, (2012). *Türkçe sözlük*. Tdk yayınları. Ankara.
- Uçmaz, H.İ. (2004). *Annelerin empatik beceri düzeyi ile çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ulutaş, İ. (2005). *Anasının devam eden altı yaş çocuklarının duygusal zekâlarına duygusal zekâ eğitiminin etkisinin incelenmesi* (Doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Uzunöz, A. (1987). *Dil, düşünme ve iletişim*. E. Özkalp (Ed). *Davranış bilimlerine giriş*. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları, 3, 73.
- Ülgen G ve Fidan E. (1997). *Çocuk gelişimi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Ünal, F. (2003). *Empatik iletişim eğitiminin okulöncesi çocuğa olan annelerin empatik beceri düzeylerine etkisi* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Üre, Ö., Arı, R. ve Seçer, Z. (2008). *Çocukta Duygusal Gelişim Ve Ruh Sağlığı* (Ders Notu). Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesini Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları: Konya.
- Yavuz, K. E. (2002). *7-12 yaş dönemi çocuklarda duygusal zeka gelişimi*. Ankara: Özel Ceceli Okulları Yayınları.
- Yavuzer, H. (1998). *Çocuğun ilk 6 yılı* (2. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (1996). *Çocuk eğitimi el kitabı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (1990). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2014). *Çocuğu tanımak ve anlamak* (12.baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Yılmaz, (2012). *60-72 aylık çocukların duyguları anlama becerilerinin sosyal problem çözme becerilerine etkisinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Çocuk Gelişimi Ve Ev Yönetimi Eğitimi Ana Bilim Dalı, Konya.
- Zahn-Waxler, Carolyn, Radke-Yarrow, K., Wagner, E. ve Chapman, M. (1992). Development of concern for others. *Developmental Psychology*, 28, 126-136.

Ekler**A. Aile Bilgi Formu****B. Empatik Eğilim Ölçeği (EEÖ)****C. Altı Yaş Çocukları İçin Duygusal Becerilerin Değerlendirilmesi Testi****D. İzin Belgesi**

Ek A: Aile Bilgi Formu**AİLE BİLGİ FORMU**

Sayın Veli; Bu formda yer alan bilgiler bilimsel bir araştırma için kullanılacaktır. Size ve çocuğunuza ait hiçbir bilgi başka kişi ve kurumlarca kullanılmayacaktır. Araştırma sonuçlarında adınız kullanılmadan sayısal veriler paylaşılacaktır. Formu içtenlikle doldurup, araştırmaya katkı sağladığınız için şimdiden teşekkür ederim.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrencisi

Aynur IŞIK

Size uygun kutucuklara (X) işareti koyunuz.

1. Annenin Yaşı

- 1.() 20-25
2.() 26-30
3.() 31-35
4.() 36-40
5.() 41 ve üzeri.

2. Babanın Yaşı

- 1.() 20-25
2.() 26-30
3.() 31-35
4.() 36-40
5.() 41 ve üzeri.

3. Annenin eğitim durumu

1. () Okur yazar
2. () İlkokul
3. () Ortaokul
4. () Lise
5. () Önlisans
6. () Lisans
7. () Yüksek lisans, doktora, ... vb.

4. Babanın eğitim durumu

1. () Okur yazar
2. () İlkokul
3. () Ortaokul
4. () Lise
5. () Önlisans
6. () Lisans
7. () Yüksek lisans, doktora, ... vb.

5. Annenin iş durumu

1. () Çalışmıyor
2. () Çalışıyor

6. Ailenizin aylık toplam geliri

1. () Asgari Ücret
2. () 1300TL-2000TL
3. () 2001TL-3000TL
4. () 3001TL-4000TL
5. () 4001TL-5000TL
6. () 5001TL ve üstü

7. Anne () Öz () Üvey
Baba () Öz () Üvey

8. Anne ve baba sağ mı? Belirtiniz

9. Anne baba medeni durumu

1. () Evli
2. () Bekar
3. () Anne ya da baba yeniden evlenmiş
4. () Boşanmış ve ayrılmış

10. Ailede engelli birey var mı?

1. () Var
2. () Yok

11. Ailede engelli birey varsa çocuğa yakınlık derecesi

1. () Kardeş
2. () Anne
3. () Baba
4. () Anneanne
5. () Babaanne
6. () Dede
7. () Diğer (hala, teyze,vb. belirtiniz)

12. Aile yapısı

1. () Çekirdek aile
2. () Geniş aile

13. Çalışmaya konu olan altı yaş çocuğunuzun cinsiyeti

1. () Kız
2. () Erkek

14. Ailenin toplam çocuk sayısı

1. () Bir
2. () İki
3. () Üç
4. () Dört ve üzeri

15.Çocuk sayınız birden fazla ise çalışmaya konu olan altı yaş çocuğunuz kaçınıcı çocuk?

- 1.() Birinci çocuk
- 2.() İkinci çocuk
- 3.() Üçüncü çocuk
- 4.() Dördüncü çocuk veya sonrası

16.Çalışmaya konu olan altı yaş çocuğunuzun okul öncesi eğitime başlama yaşı nedir?

- 1.() 0-1 yaş
- 2.() 1-2 yaş
- 3.() 2-3 yaş
- 4.() 3-4 yaş
- 5.() 4-5 yaş
- 6.() 5-6 yaş

17.Çalışmaya konu olan çocuğunuzun düzenli olarak görüştüğü komşu ya da akraba çevresinden çocuklar var mı?

- 1.() Evet
- 2.() Hayır

Ek B: Empatik Eğilim Ölçeği (EEÖ)

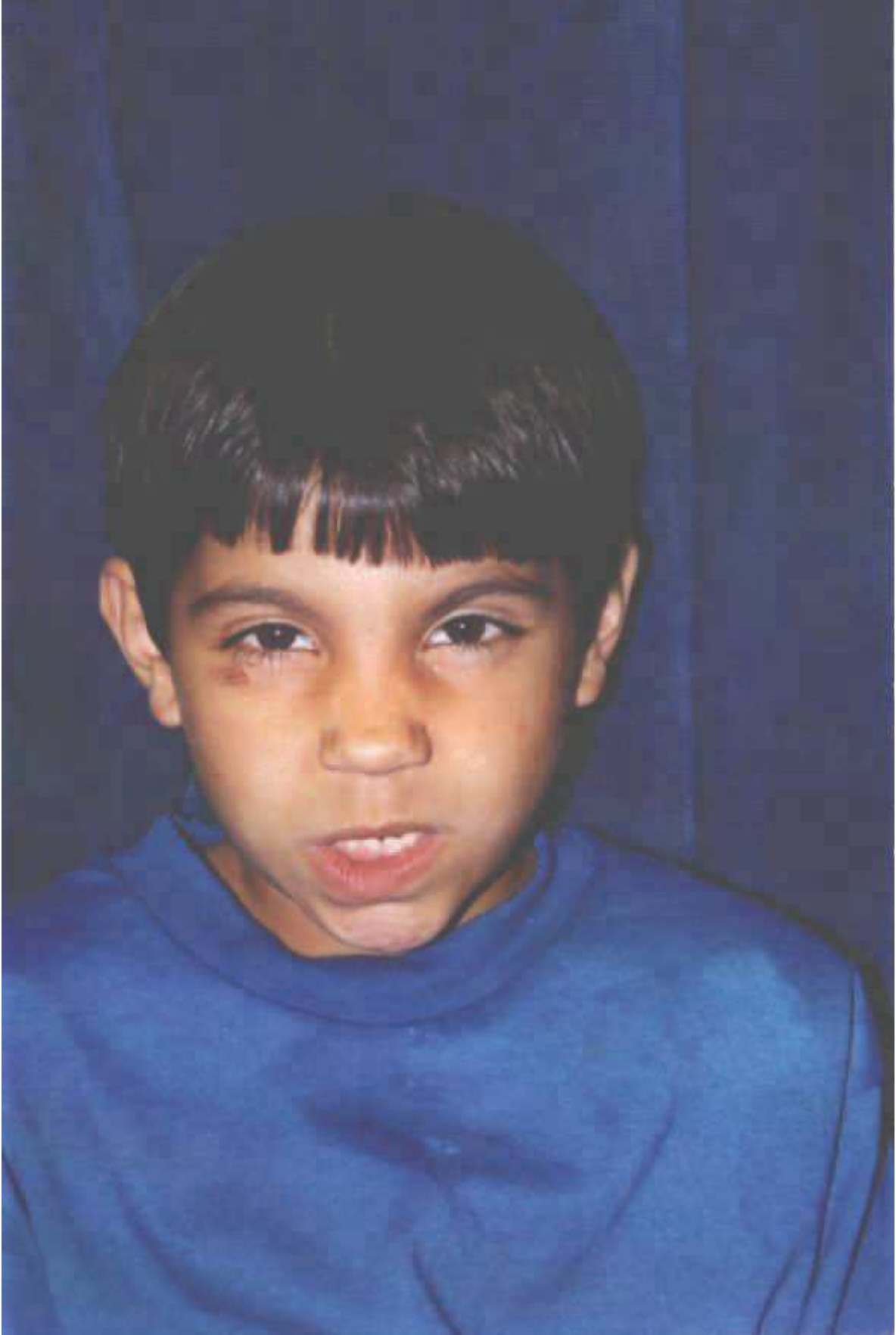
	Tamamen aykırı	Oldukça aykırı	Kararsızım	Oldukça uygun	Tamamen uygun
1. Çok sayıda dostum var.					
2. Film seyrederken bazen gözlerim yaşarır.					
3. Sıklıkla kendimi yalnız hissederim.					
4. Bana dertlerini anlatanlar, yanımdan ferahlamış olarak ayrılırlar.					
5. Başkalarının problemleri, beni kendi problemlerim kadar ilgilendirir.					
6. Duygularımı başkalarına iletmede güçlük çekerim.					
7. İnsanların film seyrederken ağlamaları tuhafıma gider.					
8. Birisiyle tartışırken bazen, dikkatim, onun söylediklerinden çok vereceğim cevap üzerinde yoğunlaşır.					
9. Çevremde çok sevilen bir insanım.					
10. Televizyondaki filmler mutlu sona ulaşınca rahatlarım.					
11. Düşüncelerimi başkalarına iletmede güçlük çektiğim olur.					
12. İnsanların çoğu bencildir.					
13. Sinirli bir insanım.					
14. Genelde insanlara güvenirim.					
15. İnsanlar beni tam olarak anlamıyorlar.					
16. Girişken bir insanım.					
17. Bir yakınıma derdimi anlatmak beni rahatlatır.					
18. Genellikle hayatımdan memnunum.					
19. Yakınlarım bana sık sık dertlerini anlatırlar.					
20. Genellikle keyfim yerindedir.					

Ek C: Altı Yaş Çocukları İçin Duygusal Becerilerin Değerlendirilmesi Testi

DUYGULARI ANLAMA TESTİ ÖRNEK MADDELER	Mutlu	Üzgün	Kızgın	Korkmuş	Hiçbiri
Melda yaptığı resmi boyamayı henüz bitirmişti. Sen ona resminin çok güzel olduğunu söyledin. Sence Melda mutlu mu, üzgün mü, kızgın mı, korkmuş mu hisseder.					
Emel'in evinde baktığı çok sevimli bir kedi yavrusu vardı. Bir gün kedi yavrusu evden gitti ve bir daha geri dönmedi. Sence Emel mutlu mu, üzgün mü, kızgın mı, korkmuş mu hisseder.					

DUYGULARI İFADE ETME TESTİ ÖRNEK MADDELER	Mutlu	Üzgün	Kızgın	Korkmuş	Hiçbiri
Ali teneffüste topa oynamayı sevmesine rağmen o gün teneffüste topa oynamak yerine yalnız başına bir köşede oturuyordu. Başını öne eğmişti. Sence Ali mutlu mu, üzgün mü, kızgın mı, korkmuş mu hisseder.					
Sen arkadaşlarınla oyun oynuyordun. Evlerinin camından sizi gören Alp "bekleyin bende geliyorum" dedi ve birkaç dakika sonra koşarak geldiğini gördün. Sence Alp sizinle oynayacağı için mutlu mu, üzgün mü, kızgın mı, korkmuş mu hisseder.					

DUYGULARI TANIMA TESTİ ÖRNEK MADDE

Ek D: İzin Belgesi

T.C.
İZMİR VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 12018877-604.01.02-E.11953601

20.11.2015

Konu: Araştırma İzni

Sayın: Aynur IŞIK
Gürsel Aksel Bulvarı No:14
İzmir Üniversitesi 35350
Üçkuyular/İZMİR

- İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 07/03/2012 tarihli ve B.08.0.YET.00.20.00.0/3616 sayılı yazısı (Genelge 2012/13)
b) 12/11/2015 tarihli dilekçeniz.
c) Valilik Makamı'nın 19/11/2015 tarihli ve 11908201 sayılı Onayı

Müdürlüğümüz Buca, Balçova, Konak ve Karabağlar ilçelerine bağlı bağımsız anaokulları ile ilkokullar bünyesindeki anasınıflarında öğrenim gören öğrencilere uygulamak istediğiniz "**Okul Öncesi Eğitim Alan 61-72 Aylık Çocukların Duygusal Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi**" konulu tez çalışmanız için kullanacağımız ölçekler, ilgi (c) Valilik Onayı ile uygun görülmüştür.

Araştırmanın tamamlanmasından itibaren en geç iki hafta içinde Araştırmanın Teslimine İlişkin Taahhütname Tutanağı doldurulup, araştırmanın CD'ye aktarılması sağlanarak Müdürlüğümüze gönderilmesi gerekmektedir.

Bilgilerinize ve gereğini rica ederim.

Metin Ender KARABULUT
Şube Müdürü

EKLER:

- 1- Valilik Onayı (1 sayfa)
- 2- Araştırma Değerlendirme Formu (1 sayfa)
- 3- Taahhüt Formu (1 sayfa)
- 4- Onaylı Veri Araçları (12 sayfa)

Aslı ile Aynıdır
5070 sayılı yasa ile
elektronik olarak imzalanmıştır.
24 Kasım / 2015 / 20

Selma ÖZKISIRLAR
Şef

Hükümet Konağı C Blok Kat:8 Strateji Geliştirme Hizmetleri 1 Bölümü Konak/İZMİR
Elektronik Ağ: izmir.meb.gov.tr
e-posta: strateji35_1@meb.gov.tr

Tel: (0 232) 477 21 37
Faks: (0 232) 477 21 54